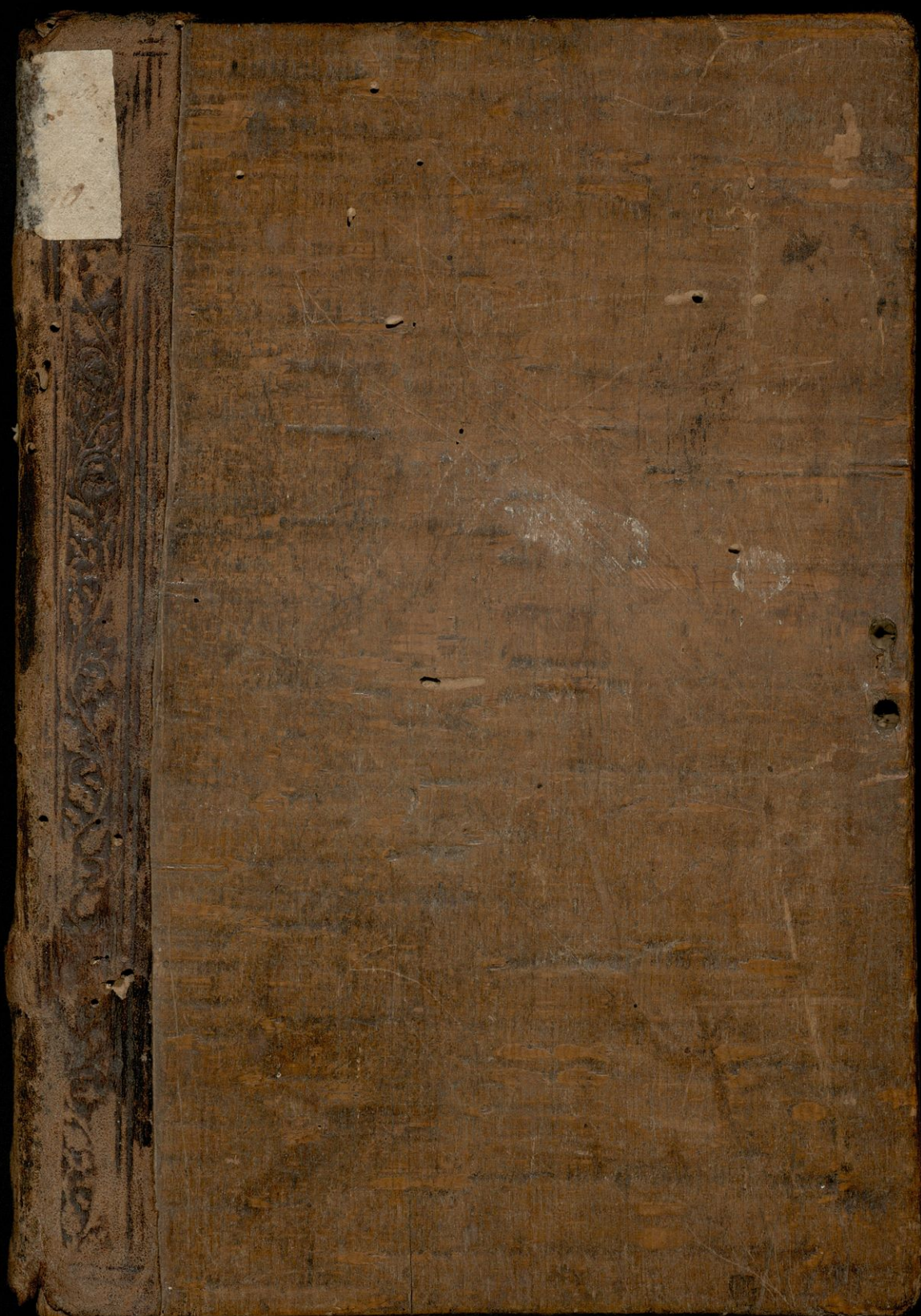

6048. II. T. e. 80 IX.

1 C

C C₂

for for
for for

inf

for

inf 0.8 of

7. *Reichsdruckerei & Buchhandlung*
Grand
Vocabularius rerum *multorum*

Vocabularius rerum.
Vocabularius rerum

[Bruck, Wenzelsdorf]

Non melior est virtus quam parca tuum *Georgius*

~~*Wenzelsdorf*~~
~~*Georgius*~~
~~*Epistola*~~

Alphonsus de
Sancti
Wenzelsdorf

1800

1801

1802

1803

1804

1805

Ex Bibliotheca Joannis Bapt.
Fistula a Siepachy

Incipit tabula vocabularii. De celo et eius partibus.

De nominibus dei folio 7	van den neme godes
De filio dei. folio 2	van godes sone
De sancto spiritu. folio 3	van den heiligen
De angelis et choris. folio 3	van den engelen
De tempore. folio 3	van der tijt
De die et eius partibus. folio 2	van den dag
De nocte et suis partibus. folio 2	van der nacht
De hebdomada. folio 2	van den woken
De mensibus. folio 2	van den monaten
De anni partibus. folio 2	van den tijden des iars
De impressionibus. folio 4	van den menich
De homine et eius origine atq. eius sexu. folio 4	van den menschen
De proprietatibus hominis interioris et de affectibus. folio 4	van den eigenschappen der menschen
De integralibus et corporalibus partibus hominis. folio 6	van den delen des menschen
De sanguine. folio 10	van den bloet
De complexionibus. folio 10	van den naturen
De affinitatibus et gradibus. folio 10	van der verwantschap
De patris. folio 8	van den vader
De amicis. folio 8	van den vrienden
De amniculis. folio 8	van den leden
De materteris. folio 8	van der moeder
De nuptijs et ex his contractis. folio 8	van den huweliken
amicicij et appendentijs. folio 8	
Civium et populi vocabula seniorum. folio 9	van den burgers
Militie et belli vocabula. folio 17	van den krijgs
De panno et telo et de mate. folio 10	van den mergen
ria. Instrumentis eorum. folio 10	
De vestimentorum nominibus. folio 12	van den name der ymten
De indumentis sacerdotalibus. folio 18	van den kleeden der priester
De indument. pedum et crurum capitis et ceterorum. folio 19	van den hoften mit den
De ornamentis hominum. folio 19	van den saken der menschen

De lectisternijs. 20 *Van het gesamen*
 De nauigio. 20 *Van de seffant*
 Maugium genera. 21 *Van den huyf*
 De domo et eius partibus. 21 *Van den huyf*
 De edificijs sacris. 23 *Van den huyf*
 De sepulchris. 23 *Van den huyf*
 De publicis edificijs. 23 *Van den huyf*
 De terre vocabulis. 24 *Van den huyf*
 De locis terre. 24 *Van den huyf*
 Loca terra inferiora. 25 *Van den huyf*
 De itineribus. 25
 De ponderibus. 25
 De mensuris. 26
 De mensura agrotum. 26
 De escis. 26
 De potibus. 28
 De singulis vasorum generibus. 29
 et primo de escarijs.
 De vasis vinarijs et aquarijs. 30
 De vasis olearijs. 30
 De vasis coquinarijs et pistorijs. 30
 De vasis repositorijs. 30
 De vasis luminariorum. 31
 De lectis et sellis. 31
 De vehiculis. 32
 De clericis et episcopis. 32
 De monachis. 33
 Nomina fidelium. 33
 De philosophis. 33
 De poetis. 34
 De magis. 34
 De rusticis et eorum instrumentis. 34
 De agris. 35
 De culturis agrotum. 35
 De frumentis. 35
 De leguminibus. 36

De stabulis. 37
De pastouibus. 37
De equis et eorum ornamentis. 37
De scriptoribus et eorum instrumentis. 38
De fabris et eorum instrumentis. 38
De metallis. 39
De fabris lignarijs. 39
De murarijs et eorum instrumentis. 39
De his que in ecclesia fiunt. 39
De libris ecclesie. 40
De festis et officijs sacris. 40
De officijs sacris. 41
De musica et speciebus eius. 41
De ludis. 42
Loca penalia. 43
De venatione. Aucupio. Piscatura et
captura animalium et ceterorum in genere. 43
De molitore et pistore. 43
De carnifice. 44
De futoze. 44
De his que mercatorum et filium sunt. 44
De rasoribus et balneatoribus. 44
Ad indices spectantia. 44
Instrumenta legalia. 44
De rebus. 45
De medicis. 45
De vinearijs. 45
De animalibus in genere. 46
De pecudibus in specie. 46
De minutis animalibus. 46
De serpentibus. 47
De vermibus. 47
De piscibus. 47
De avibus. 47
De volucrum vocali proprietate. 47
De quadrupedum. 47

De arboribus in generali. 42
De arboribus in speciali. 42
De herbis. 42
De olenibus. 42
De lapidibus et gemmis. 42

us in. *[illegible]* *[illegible]*

B Enczeslaus brachartis.

professor et examinatio in Constanz suis scolipetis.
S. P. dicit. Multa ad te prestans inuenta, et assis
dua eruditione et beniuolentia officior ea qua so
leo utpote mea tuis longe plerumque post habuerim. Sic et pfecto
boni viri munus. potenter idem quod tuetur. obqz nomen susce
ptum nedum vindicare veruetiam tueri qua optime possit. Hac
ipse impulsus occasione tuis pdesse in votis cum rudimentis
quo ad potui induci animu. Esto q optimi adolefcetuli ad me
iam pce non pauca declinastis. et qd verecunde expetere voluist
intuitu defixo silenter indice rubore satis explodistis.
Quid em enervatius te sepenumero scholasticis armis egentez
nihil sua appropriatione ausis lingue comittere. Venit piscoz
vitio id insolentie pceptendi gen⁹ aut multa. si qn deniqz sit bar
barice. strepitu efferre canoro. No obsecute seuerim decretis ma
ternum obtinent elogium. Ego ho qui ab hisce inuoluois sudor
rib⁹. eam palestram nolens. sequi cogor in mediuz nil noui dare
potui. Sed ne in iustis te abigam orationibus que ex autentic
vidi acceptione. ne te ex pluribus obtunderem. teneritati tue sub
scriptis signaui modicis pueruli pgressu tabellos. vale.

De celo et eius partibus.

Celum. Firmamentum. Polus. der hymel.

Olympus. Aether.

Differunt tu. Quia celum dicitur aut qz oia celet. vel qz est stellis
tanqz vas celatis. i. insculptis signis impressum. Aliqn celum p
aere ponit. Ut est illud virgilij. vi. Q nimum celo p fise sereno.

Firmamentu dicitur qz suis legibus et cursu e firmatum.

Polus ho a puncto dicitur qui terminat axem. talis ho punctus
est duplex. s. articus et antarticus.

Olympus a monte sicilie. ut credo altissimo.

Aether ho locus dicitur in quo sunt sidera. Et reuera aether mo
do p igne modo p aere varie accipit.

Spera die sper. corpus solidum rotundu et in hoc differt a circu
lo qui est in plano. Item theologi dissentiunt et phi de numero
celoru. Nam vltra octauam spera qua vocamus primu mobile
a iij

ponunt celū trinitatē empirēū. cristallinū. Empirēū quasi igni-
tum sonat. **P**ere planetarū sunt septē. Prima saturni. Secūda
iouis. Tertia maris. Quarta solis. Quinta veneris. Sexta mer-
curij. Lume luna sub qua ē perpetuū bellū qualitātū primarū in
elementis ad se continuo repugnātib⁹. Est em̄ sub luna ignis q̄ est
summe calidus et remissē sic⁹ sub q̄ aer q̄ est sume hūidus et im-
pfecte calidus. S̄ ignis et aer i calido simbolisant. i. pueniūt. ideo
facilior in se ē transit⁹. i. mutatio talū elementorū. Aqua sub aere
est nisi in loc⁹ ubi de⁹ terrā ppter respirātia in ea aq̄s voluit esse
discooptaz. Est em̄ aqua sume frigida ipsece hūida. igni marie
ptaria. Ideo de⁹ vtriusq̄ simbolisans puta aerē tanq̄ bonū ar-
bitrū in medio posuit. Terra infimū est elementorū sume sicca et
ipsece frigida aeri ptaria voluit prudēs de⁹ aquā i medio et s̄
totū vocam⁹ mūdū et q̄libz seorsum pte mūdi. **I**ō q̄ sūt in pti-
nuo motu et ibi nulla est q̄es. **M**az spere planetarū ferunt p octa-
uā sperā h̄ p eā rapiunt. **E**lemēta xō perpetuo pugnāt in se nō vt
primū se tēptant corrūpe. s̄ q̄tum q̄q̄ possz alterū in se s̄ est in
sui naturā puertere. **I**ō mūd⁹ d̄r q̄a est sp̄ in motu et s̄ q̄ ad spe-
ras. vel alteratōes et s̄ q̄ ad elementa. **I**anue celi sūt duo. vna ex
q̄ sol pcedit sicut ē oriēs. **A**lia in quaz sol recipitur et est occidēs.
Plaga Luna est pars celi. idem sunt. **O**riens aufgang der
sunnen. **O**ccidens nydergang. **S**eptēbruo genmutternacht.
a septem stellis que illic rotant. **M**eridies mittag. quia medius
dies vel quia sol in meridie meri. i. purum diem facit.
Emisperiū. i. media spera. halbhimmel. **O**rison id terminator visus
der halbhimmel. **L**ent pūctus q̄ imaginat in celo lineā supra ca-
put nrm terminari. **Z**odiac⁹ est circul⁹ aiatiū quē **A**resto. vocat
obliquū. q̄ oblique p octauā sperā pstat. **A**lij eundē vocant sig-
niferū q̄ fert signa q̄ sunt. xij. **L**acte⁹ circul⁹ quē phus vocat
galaxiā. et vulgo d̄r. der weysweg. **C**irculi celi sunt q̄nq̄. s. artic⁹
ab arcturis signis quē in septēbrione esse. circul⁹ xō huic directe
opposit⁹ antarctic⁹ est. ab anti q̄d est p̄. q̄ articulo ptra posit⁹. **S**e-
cūdus circulus d̄r tropic⁹. i. reuolutōis. q̄ in eo sol acq̄lions fi-
nibus estatē faciēs vltra eū nō transit. sed statim reuertit. **T**ert⁹
circul⁹ est eq̄noctialis. in q̄ sol facit eq̄noctiū. i. equat noctes diei
q̄d fit in ariete et libera. **I**acincti et die sancti gregori. **Q**uartus
circulus ē antarctic⁹ vt supra. **Q**uint⁹ est tropic⁹ hyemalis. **M**az

in fine huius mundi

2
cum sol ad eū puenit facit his que sunt ad aq̄lonē hyemē et his
que ad austrū sunt estatem. In secūdo circulo solsticia sunt. q̄rū
vnuz est estiuale in cancro die viti ⁊ modesti aliud hyemale. q̄s
est in capricorno die lucie. **E**clipsis est luminis defectio.
Stella stern. a stando dicta. q̄ nō nisi p sperā cui ē infixa mouet̃
Dicūt em̄ phi stella ē densior ps orbis. **I**ō recipit illuminationē
Astrum em̄ grōsser stern. vt sunt orion boetes.
Sidus gestum. a p̄siderando. **N**am ambulantes in mari ⁊ tem-
porum obseruatores ea p̄siderant.
Planeta planet. a planon q̄s est errare. **N**ā abusio est planetas
stellas dicere. nisi addam⁹ erraticas stellas dicēdo **C**ometa pfa-
ben schwantz an dem himel. quasi stella caumata vel crinita.
Sol sunn. quia solus lucens. **L**una mon. q̄ luce niter aliena
puta luce solis. hanc ⁊ lucinam poete vocant eo q̄ pientib⁹ fert
lucem ⁊c. **V**irgil. in bucco. **C**asta faue lucina **T**herē. in andria.
Iuno o lucina fer opē ⁊c. **I**tem lunā in celo dyanam in terris
venatior p̄esse hō p̄serpina inferis dicari trime. hinc out̃ nomē.
Phebus appollo sume.
Phebe. bes. mon. **F**ingunt poete iouem p̄cubuisse latone. et ex
ea in telos insula phebum genuisse ⁊ phebe.
Arcio signoz p̄m⁹ septē stellis circa axem iuxta polumarticiū
rotat̃ visam vocam⁹ q̄s in fabulis liquet ouidianis i methamor.
Vocam⁹ et septētrionem quasi septētrionē. **N**am triones quasi
teriones boues aratoriū dicunt̃. quia terraz terunt q̄ tales stelle
in plaustri modum vertunt̃ vocamus plaustrum.
Arturus sidus post candam maioris vise in sinno boetes.
Ouon astrum ante thauri vestigia quo modo aburina ouon fa-
bule testant̃. **H**yades stelle septem in fronte thauri. et tpe ver-
nali oriunt̃ pluuiasq̄ colligunt.
Phyades a pluralitate dicte septem sunt stelle an̄ genus thauri
easdem dicimus vergiliis. q̄ tpe veris oriunt̃ et occasu suo hye-
mem ortu estatem. primeq̄ nauigationis t̄pus ostendunt.
Anicula der hundstern. **S**yrion eandem vocāt **L**aniculares
dies inde venire. **N**am tunc sol calorem suum duplicat q̄ corpa
dissoluit enapoiando. tempus medicine p̄hibitum.
Lucifer mane **V**esper aut hesperus in sero. **V**en⁹ idem semp.
Signa celi sunt duodecim. scz.

Aries	der wider.	Taurus	der ochs.
Gemini	zwilling.	Cancer	krebs.
Leo	lewe.	Virgo	iunckfraw.
Libra	wage.	Scorpio vel scorpius	scorpioſſe
Sagittari⁹	der ſchutz.	Capicorn⁹	steinbock.
Aquarius	wäſſermon.	Pisces	viſch.

Hec signa. aut q̄ ab effectibus diuersis a celo mortalib⁹ infusis
sortita sunt hmoi appellationē variā aut gentiliū incredulitas
hec celo in suor diuini memoriā intulit ⁊ colit. Nam arietem
ob iunis hamonis memoriā qui in arietis imagine. aut cornu⁹
vt aries ab egyptijs adorabat signum celi p̄stituerunt. Pariter
iouem cretensem. taurum. q̄ cū Europa a genoris filia tauri
habitu mūdum pertraxit. Gemini. q̄ signum p̄pter castorem et
pollucem fratres ⁊ cetera in fabulis poetarum.

Planete sūt a gentibus. vt fabule ferunt. in celum translati ho-
minum nominib⁹ saturnum regem crete. Iouem eius filiu⁹ sūt
martem iouis adultero p̄creatum ⁊c. Mostra fides ea licet obser-
uat sine tñ non vt gentes sup̄stitione.

De nominibus dei.

El hebraice deus dicitur latine. **Ishiros**. idest fortis.
Anathannatos. i. immortalis. **Sabaoth**. i. exercituum dñs.
Elyon. i. excelsus. **Adonai**. i. dñs. **Jah**. quod vltima sillaba
alleluia dicitur. i. laudate oēs dñm. **Ethagramon**. i. ineffabile
et glorioſus nomē dei. **Baddan**. i. oipotens. **Etern⁹**. i. immortal⁹
Incorruptibilis. incōmutabilis. oipotens dicitur deus.

De filio dei.

Christus quasi crismate vinctus. hoc est don o gratie.
Messias. i. cristus. **Iesus**. i. saluator. **Emanuel**. i. nobiscū deus.
Unigenit⁹. q̄ nullus sibi frater fuit diuinitat⁹ excellentia.
Primogenit⁹ hūanit⁹ susceptōe in qua p̄ grē adoptionem frēs
Principiū. q̄ ab ipso sunt oia. dignatus est habere.
Finis. q̄ in fine tempoz humiliter voluit in carne nasci.
Vel quia vltra ipsum q̄ querimus aliud nil est.
Os dei. quia verbum eius est.
Verbū. q̄ p̄ ipsum pater oia tanq̄ p̄nnciū iussit ⁊ reuelauit.

Veritas. quia non fallit.

Vita. quia creauit omnia. Aut sua passione vitam nobis dedit.

Imago dei dicitur propter patris similitudinem.

Figura. quia in forma serui prius imensam designauit magnitudinem.

Manus dei. quia per ipsum omnia facta sunt. Dextera dei. propter effectum

opis totius creature. Brachium. quia omnia continet. Virtus. quia patris

Sapientia. quia secreta reuelat. in se habet potestatem.

Splendor. propter quod manifestat. Lumen. quia illuminat.

Lux. quia ad veritatem oculos cordis aperit.

Fons. quia omnium fontale principium. Alpha et omega principium et finis.

Mediator inter patrem et hominem. Missus. quia hunc mundum apparuit

homo. quia natus ex virgine. Prophetas. quia futura reuelauit.

Sacerdos. quia se hostiam obtulit pro nobis.

Pastor. quia nos oues eius. Vitis. quia nos eius palmites.

Panis viuus. nam viuificat. Magister. quia suos docuit.

Dirigibilem operator. quia deum se ostendit.

Nazarenus. quia de nazareth loco. Nazareus. id est sanctus.

Via. quia per ipsum ad patrem gradus. Hostium per quod ad deum iter

Mons quia est fortis. Petra. quia credentium firmitas.

Lapis angularis. quia pacem angelis et hominibus in se fecit.

Fundamentum. quia in ea firmissima fides.

de sancto spiritu:

Spiritus sanctus. quia patris et filii.

Spiritus eo quod inspirat. Est enim uno modo generale et sic incorporeas creatura omnis spiritus meruit dici.

Spiritus sanctus non est genitus. quia sic duo essent in trinitate filii

Neque est ingenus. quia sic duo essent in trinitate patres quod est hereticum. sed ab utroque est processio.

Paracletus. id est solator. quia apostolos lugentes Christus per ipsum solatus est.

Septiformis propter septem eius dona. que merentibus tribuit puta spiritum sapientie et intellectus. filii fortitudinis

scientie et pietatis et timoris domini.

Donum. quia datur dignis.

Charitas. quia naturaliter eos a quibus vel ad quos preceedit. coniungit.

Gratis. quia gratis a deo datur.

Digitus dei. ut eius operatio Christus cum patre et filio significet.

Ignis. quia ignitus. vel in ignis forma cunctis aptis insedit.
Lingua quia eos quod loquerentur docuit. **Spiritalis unctio** per suum
dinem. quia sicut oleum naturaliter fertur super omnem liquorem. cui permiscetur
ita spiritus domini ferebatur super aquas. ut patet in **Erod.**

Trinitas quia trium personarum unitas. patris et filii et spiritus sancti.

De angelis et choris.

Angelus. id est nuncius. nomen officii quia naturaliter spiritus sunt.

Adituntur enim de celo hominibus ad annunciandum aliquid.

Archangelus quasi archa angelorum. quasi summus angelus et nuncius et angelus

Michael quasi quod ut deus interpretatur. quia ultra alios micat

Gabriel. id est fortitudo dei.

Raphael quasi medicina dei per ipsum nuntiatur.

Uriel interpretatur ignis dei. veluti moysi in rubro apparuit.

Chori. vel ordines spirituum nomen. id est angeli archangeli throni do-

minationes. virtutes principatus prelati eberubin et seraphin.

Virtutes quedam misteria angelica sunt per que fiunt signa et mira-
acula mundo. **Potestates** dicuntur quia sua prelate spiritus malignos
coercens ne nobis noceant quantum cupiunt.

Principatus sunt. quia agminibus angelorum presunt iubendo
explere quod deus vult per ipsos fieri.

Dominationes quia prelati et virtutibus preminent et ipsis dominantur.

Throni sunt angelorum agmina qui quasi sedes dicuntur eis deus
presidet et per eos sua iudicia decernit.

Eberubin. id est sublimes prelati angelorum et plenitudo scie dicuntur.

Seraphin. angelorum multitudo.

De tempore.

Tempus septem. **Momentum** augenblick. minimus temporis.

hora stund. **Annus** ior. quia reuoluit in se ut annulus.

Dies tag. a dyan. id est clarum. Nam solis pntia et claritas diei. absen-

tia vero nocte facit. Aut quia gentiles suis diebus dies sacrarunt. **Dies**

naturalis continet viginti quatuor horas. puta noctem et diem. **Artificialis**

vero solus. xij. continet. Qui est dies noster. qui sol ab oriente mouet in

occidens. Dicuntur enim dies. quia pagani suis diebus eos sacrarunt. ut

Dies solis sunnertag. **Dies lune** montag. **Dies martis** zinstag.

Dies mercurij mitwoch. **Dies iouis** donstag. **Dies veneris** frei-

tag. **Dies saturni** sampstag. Licet in celo alii eorum quasi in septima

ne diebus sit ordo. tamen quia sol qui facit diem. occupat primam domum

Dies

nice diei horam. talisq; princeps planetar. Et sic stinēdo a sole
fm ordinē celi. tunc ven^o sibi a daptabit scđam horam dñice diei
Mercurius tertiā. Luna quartā. Saturnus quintam. Jupiter
sextam. **P**ars septimā. Sol octauā. Et sic cōputando p omnes
horas diei naturalis. habem⁹ pñā horā secūde ferie lune cōuent
re. z sic de alijs planetis. Itē egyptij inchoant dies ab occasu solis.
Persi z populi greci ab ortu solis. **A**theniēses a sexta hora diei
romani. z nos a media nocte. **H**ebrei a vespere hora.
Ferie dicte sunt a sando q; in eis sit nobis tempus dictionis. i.
in diuino vel humano officio fari.

De die z eius partibus.

Mane fru. **M**az mane a manu. i. bonū. nil em̄ meli⁹ luce estimat^r
Meridies q; sit medius vel purus z clarus dies. Et em̄ merum
purum. quia tunc sol micat e celo medio.
Suprema dicit^r vltima que in die pars supest.
Sero vel **S**erum spoet. quia pprie est not z sere sunt clausē
Modie. quia hoc die. **Q**uotidie. i. quor diebus.
Cras quod est sequentis diei.
Hesternum z **H**eri aduerbium gestern.
Pri die vor gestern. q; sit pōri die. **P**ostridie. q; sit posteriori die.
Perendie erit. i. par ante diem. vel in antecessu. i. prius.
Hudius aduerbium indeterminati tps significatiuum nisi ad
damus numerum ordinis. vt **H**udius tertius **H**udius quartus.

De nocte z suis partibus.

Nox nacht. quia nocet oculis. **P**artes noctis sunt septem.
Vesperū prima ps a stella occidentis que solē occidū sequit^r
Virgi. in bucco. **A**nte diem clauso cōponet vespere olimpo.
Tenebre. quia teneant vmbra.
Trepusculum dubia lux. hoc est mediū inter lucem z tenebras.
Conticinium. tempus quo omnia silent.
Intempestum media noctis dicitur quasi inactuosum. quia in
actuosum. quia tunc quiescunt omnia.
Gallicinium. quia galli tunc diem nunciant futurum.
Atitinum est tempus inter abcessum tenebrarum. z aduentus
aurozam. **D**iluculum. q; iam incipiat lux diei videri.

De ebdomada.

Ebdomada a numero dierum dicitur. **Septimana**. q̄ septem sunt in ea mane. i. luces. ⁊ sol septies in ea oritur.

De mensibus.

Mensis a mente. i. luna vel defectio. Nam omni mense luna deficit cum incendit.

Januari. q̄ est ianua anni. Vel a iano deo bifronti ad signādū introitū ⁊ exitū anni ⁊ hūc romani coluerūt ⁊ sup̄is sacrarunt.

Februarius a februo. i. plutone. qui inferni idolum cui hūc mensem sacrarunt romani gentiles.

Martius a marte romanoꝝ auctore. Vel quia animantia suos mares vocant ad coeundi opus quod fit in martio.

Aprilis quasi apouilis. quia poros terre aperit ad germinandū.

Vel a frodis. i. venere cui apulem sacrarunt.

Maius a maiā mercurij matre. Vel a maioribus ⁊ p̄ncipibus republice quibus est sacratus.

Iunius s̄it a iuniorib⁹ natu vel a iunone. Nam antea populus roman⁹ diuisus erat in centurias senioꝝ et iunioꝝ.

Iuli⁹ et August⁹ a cesarib⁹ noīati qui p̄us erant q̄ntilis sextilis quasi q̄ntus ⁊ sext⁹ a martio. Qui tūc a romanis p̄mus mensis anni erat. Ceteri inde a numero dicti sunt.

Septēber **October** **November** **December**. q̄a martio septimus. octauus. nonus ⁊ decimus fuerūt. Item cuiuslibet mensis tres sunt dies festi a romanis instituti. s. kal. none ⁊ ydus. quia his diebus officia magistratuum aut alterabant⁹ aut elegebant⁹.

Kalēda a colēdo p̄mi dies mēsi⁹ q̄s romani ⁊ hebrei coluerūt.

None dies post p̄mū. q̄ fuit kalendarum q̄ttuoꝝ vel sex p̄mi a mūdinis nomē sumpserūt. q̄ his mūdine erat ī pp̄lo romano.

Idus s̄o sunt p̄mi dies octo post nonas aut ab yduo. id est sepatione mundinarum aut ab edendo. quia erant apud veteres dies epularum. vt patent in kalendijs.

Tempus bimestre. i. duoz mensium.

Trimestre. i. trinum mensium. ⁊ sic de singulis.

Bimatus tui. ⁊ way iarzeit. **Trimatus** tui. diey iarzeit.

De anni partibus.

Ver. quia viret der glentz. **Estus** der sumer. ab estu.

Autumnus der herbst. a tempestate. **Hyems** der winter.

Initia temporum anni.

Ver petro def. estas erinde sequet. **H**anc dat vrbani. au-
tumnū simpborian. **F**estū clement caput est hyemis venient.

De impressionibus.

Tonitruus donner Schlag.

Fulgur Fulgor z Fulmen wetterglast oder Schlag.

Ictus celestis saculi dicunt a ferendo. i. pcutiendo. **D**ifferunt
in fulgur quia tangit. fulgor quia incendit. fulmen quia findit.

Cuneus ē lapis ā fulmine descendit. stral. **I**ris regenbogen.

Malo circulus apparens ambire sidera in modum corone.

Pluuia regen. **N**imb⁹ ein grosser. schneller regen. **I**mber z plu-
uiam z nimbū signat dictus q̄ eo terrā inebriet. **L**abrocer. id est

groß regen tropff. **P**ersecata klein regentropff lin. **G**utta tropff
Stilla dachtropff. **S**iendo hagel. a granorum similitudine.

Mischne. **N**ingo gis. schneyen. **G**lacies eyß.

Selu kelten. **P**ruina reyff. a perurendo arbores.

Rostaw. **N**ebula nebel. **M**otus terre erdtbildung.

Eclipsis solis sunnen scheynes vnderzug. oder sunnen vinsten.

Eclipsis lune mones vinsten oder verleschung.

Taura incētio facta in aere apparēs que z impcauma dr. **V**en-

tus windt. q̄ eius flat⁹ vehemēs est z violent⁹. **T**rahūt em ven-

ti noia aut a locis a quib⁹ fiant. vt affric⁹ ab affrica. **S**ubsolan⁹

q̄ sub sole out. **A**ut a pditione vt vultur⁹ q̄ nocet vultui. **Z**er-

phirus q̄ facit virere gramia zc. **U**n aut q̄libet flat p adiuctos

Turbo windfbraut. vent⁹ in se // sibi collatorales pz in figura

reflex⁹ turbo dr. **E**t aliqui ex plurib⁹ vent⁹ ztra se mor⁹ turbo est.

De homine atqz eius origine et serui.

Homo mensch ab humo. i. terra.

Antropos grece. homo latine. **I**am ana sursum z tropos reuor-

lutio. q̄ solus homo celum spectat. **U**n quidi⁹. i. methamor.

Prona q̄ cum cetera spectant aialia terraz. **O**s homini sublime

cedit celumqz videre. **H**omuntio menschlin. **H**omūculus idēz.

Diminutiua quantitatis humane non nature.

Gnanus zwerglin. **P**igne⁹. i. humanitas menscheit. **H**uma-

nus. ior. mus. menschlich. **H**umanit⁹ **H**umaniter aduerbia. i.

Adā prima creatura. nomen a quattuor plagis. aut q̄ forte

ab agro damasceno. **E**l q̄ ab eo nobis damniū venit **A**dā a

quo damnū. **P**rotoplasma. tis. die erst schopfung. **P**lasma
 schopfung oder geburt. **E**ua quia cū effectu ve. **I**nde eua in
 teriectio dolentis. **A**dā creat^r eua facta. **X**pūs pceptus nos ge
 niti. **E**ua eduxit. **M**aria reduxit. **A**dā peccauit. **X**pūs libera
 uit. **V**ir man. a **V**ente. **V**irunculus mendlin. **V**iriliter manlich
Virum aduerbiū. von man zū man. p singulos viros. **M**ulier
 weyb. qz mollis animi. aut qz incōstans. vt mola. vñ **L**he. ymo
 certe noui ingenū mulierū. vbi tu velis. nolūt. vbi tu nolis. cupi
 unt. vltra. **E**t virgil. de dydone ait. **V**ariū semp z mutabile seia.
Mulierbitas weyblichkeit. **M**ulierbiter weyblich.
Virgo iunckfraw. **E**t virginem ab etate viridi. **V**irgi. dixit in
 bucco. de **P**asiphe. **I**nfelix virgo que te dementia cepit.
Virguncula iunckfraw. **A**dolefcēs iungling. **P**uer qz nō parit
 aut qz purus est. **I**nfans vnredent. qz nō satur. **I**nfantulus. la.
 iungling. **E**rmofrodit^r ta. aliquis vel aliq in q vel in q vtriusq
 fer^r mēbra apparent. **S**trumulus kropffet. **S**ibbolus hoferet.
Struma kropff. **H**ermodactilus zytlofen. **S**ibbus hofer.
Colica das grymmen. passio ipsius **C**olon des grossen darms
Iliaca. passio ilium. der kleynen termlin.
Variola die burpeln oder verschlechten. **V**arioli a calore vario
Morbillus eius species. **M**orbilli xō cum saniescit z post eie
 ctionem saniei stigmata relinquunt.

De proprietatibus hominis interioris. et de affectibus.

H omo interior	die seel.	A nima idem.
S piritus	geyst.	I ntellektus verstentnuß.
R atio	vernunft.	I ngenium syn. quasi intus genitū
V oluntas	der will.	V olitio willigung.
C onceptus	vermerckung.	A ffectus gyrlcheit.
G audium	freud.	L etitia frolicheyt.
A ffectio	bewegnuß.	I ra zorn.
L etus	frolich.	M ylaris mudisam.
M ylaritas. iocunditas.		
M ylariter vel M ylariter. I ocunditer.		
S pes	hoffnung.	E xspes onhoffnung.
T ristis	traurig.	

Tristitia traurigkeyt
Lugubris weinber **Luctus** weynung
Dolor schmerz **Timor** vort.
Tremor erschreckung **Titubatio** cytterung
Ositatio auffgynung **Suspirium** seunfftz
Inspirium inseunfftz **Spiritus** attem.
Respiro. as. are. attemzyphen **Hemo. is. cre.** seunfftzen.
Semitus seunfftzen. **Vel idem est quod dolor**
Ingero hinneimessen **Digero** dewan
Masticare widerkeuen **Digestio** deung
Egro aufwerffen. **z hoc nature supflui; qd digestum dicimus**
Somnus schlaff. **Somnium** traum. **Somnolent** schlefferig
Sopor natzung **Vigilia** wacht.
Memoria. Recordatio. Reminiscentia. gedechtnus.
Differunt Memoria est pteritorum non obliorum.
Reminiscentia vero obliorum. Recordatio est genus illorum.
Appetitus begyrdt. **Desiderium** idem.
Synderis. hymmelisch selen krafft.

De integralibus z corporalibus partibus hominis.

Exterior homo. der koirpel.
Corpus. leib. **Caput** haubt. **Cephas** idem.
Acephas onhaubt. **Occiput.** dernacke.
Sinciput. anterior pars capitis.
Interciput. media pars capis.
Vertex scheitel.
Craneus. byrenschalen. **Cranella.** idem.
Durameter die außer byrenschalen.
Cerebrum. byrn.
Cesaries **Differunt cesaries a cedendo z tonz**
Crinis har. **Pendo viroium est.**
Coma **Crinis eo qvittis discriminatur. et**
pprie mulierum est.
Pilus har.
Comae sunt pexi crines. Inde Comare. strelen vel omare.

Unde Theren in beaultolan. **Et nosti mulierum mores** dum
 molliuntur. dum comantur annus est.
Pili. dicti a pelle quia ex ea pdeunt.
Lapillus. harlock. **Lurus**. harschoff. **Lrica**. zoff.
Lancium. glatz. **Lancies** idem.
Lalus. a. um. glatzig. **Laluaria**. dotenschedel.
Lampus. der schlaff. **Frons**. tis. kryn.
Vultus. antlicz. **Facies** idem.
Faciem natura. **Cultum** dat hominis voluntas.
Vultus mutatur. **Facies** non.
Ufus. gesicht. **Auditus** gehord. **Odoratus** ryche. **Olfactus**
 idem. **Gustus** gemack. **Tactus**. begreiffung.
Sensus. entpfintnuß. **Oculus** aug. **Ocell**. auglin. **Talm**. aug
Monoculus ein augig. **Obralmia** augenwe.
Pupilla. augenapfel. **Urea** idem.
Palpebra. augenbrow. **Oel** sinus oculorum. **Acies**. gesichte.
Corona. der mittel cirkel. **Inter album** z pupillam.
Cornea. quia vt cornu durum. **albuginem** dici.
Lachryme. treher. **Trena** idē. **Lipp**. oculus vel cui fluūt oculi.
Cilium. brow. **Supercilium**. oberbrow.
Intercilium est medium inter cilia z supcilia. qđ sine pilis est.
Hirquis. augenwinckel. **Unde** hgi. in bucco. **Et quo te transo**
 uerfa tuentibus hirquis.
Bene ptes infra oculos vsqquo barba se elicit. **Bala**. wenglin
 oder becklin. **Unde** marilla eminentior sub oculis pars.
Nasus. nas. **Polippus** fetor nasi. **Naris**. nasloch.
Nasellus. **Nasiculus**. **Nasicellus**. kleinncbin.
Sinus. Est qui nasum habet recuruum sursum. **Kruinnas**.
Aquilis. langnas. **Pinnula**. nasspitz. **Puula** idem.
Interfinium. das mittel in der nas die cruspel.
Osoris. mündt. **Oscedo** mündstanc.
Osceidum est diuinatio que fit in opertione oris.
Labium. das ober lefftzlin. **Labrum**. das vnder lefftzlin.
Labia mulierum. **Labia** virozum dicte.
Lingua. czung. **Glossa** idem.
Dens. zan. **Dentes** precisorem vorder zeh.

Dentes molares. stöckzen. Quia quid illi molant hocalij prece-
dunt. **Dentes canini** sunt acuti medij inter molares et preciores
ex sinistro et leuo ordine duo superius et duo inferius oppositi.
Gingina. zankleyfch.
Mandibula. biler. oder kynback. **Saliva.** speychel. **Sputum** idē
Palatum. rache. **Concavitas** est supra linguam. **Faux** quia
effundi voces. güm. **Arterie.** vene arte p quas a pulmone spūs
ad vocis mittit generationē. **Vua.** Vuula. **Epiglottis** atten-
blat. **Vel** nodus guttureus. est caruncula que cadit supra mea-
tum anhelit. aut arterie officij nequid in via anhelit. decidat
Guttur. kel. **Collum.** halß. **Gula.** vorder halß.
Reux. hinderhalß. **Gurgulio** schlundt. **Mentum.** kyn.
Thorus. feyste an dem kyn. **Palea** idē. **Alio** modo thorus p le-
cio dicit. **Inde** chonturalis ein heyliger. vt infra de lectisternijs
Barba. bart. **Ephebus.** on bart. **Lanugo.** iungbart.
Rumen. indruck. **Ruma** idem. **Vel** in gutture nodulus etis.
Erumna inde. i. miseria.
Sublinguius. opculum est gurgulionis. **Alio** modo est humor
naturalis frigidus et humidus in coige humano. rotz.
Catarrus. schnupff. oder pñisel.
Cannapulmonis. das lungenrot. vt supra vocalis arteria.
Ysophagus. schlundtroz. **Trachea.** lungenrot.
Auris. ore. **Auricula** orelleppel.
Aures hominum. Auriculas asinorum vel brutorum dicas.
Cartilago. krusbeyn. weychbeyn. sicut in auriculis et similibus
Brachium. arm. **Armus** idem. **Ulna** vorder arm. oder elen.
Lacertus. hinderarm. quia lateri infixus.
Cubitus. elenbog. quia eo flexo incubamus sup ipso.
Manus. handt. **Et** pñas dicit. vt armata manus. i. potestas.
Callus est duricies manus.
Cyrus handt. **Inde** cyroteca. hendtschüch. quia tegit cyrum.
Digitus. finger. **Pollux.** daum.
Index. der zeigfinger. **Medius.** der mittelfinger. **Tr.** das mittel
in der handt. **Dextera.** die recht handt. **Leua.** die linckhandt.
Sinistra idem. **Pungus.** faust. **Pugillus.** feustlin.
Palma. gestrecktehandt oder spann.

Unguis nagel. **Ungula** idem. **Ungues** hoim. **Ungule** brutorum
Artus gleich. **Articul⁹** gleichlin. **Uscul⁹** mußbrot. **Ala** achsel
oder arm. oder flugel. **Ascella** vnderuch fel. **Subhirc⁹** vel sub-
birquinus idem. nam cilleo. i. moueo. p. ascella em brachia mo-
uent. Et qz ibi semp sudoris est fetor. ideo subhircus dicitur. Et
hircus a fetore aial est qd multum fetet. **Titillicus** kytzel fleisch.
Titillo. as. are. kytzeln. **Glandula**. duets. oder pulen.
Humerus idem. **Armus** idem. **Differunt tñ**. Nam humeri ho-
minum. **Ami** ho brutorum. **Schapula**. schulter
Inter schapulū. zwischen den schultern. **Pale**. arum sunt
dorsi dextera. leuaqz mebra eminetia. **Truncus** a collo ad ignē.
Pectus. brust. **Thorax** idem. **Differunt tñ**. Nam pectus est
inter eminentes mamillarū partes. quasi perum. **Thorax** vero a
collo ad stomachum tendit. **Cutis**. haudt.

Pellis fel oder haudt. **Corium** leder. **Differunt tñ**. **Cutis**
carnem tegit. **Pellis** qz iniurias tegit. **Corium** qz ea caro tegat.
Itē cutis hominis vel dum ē in aiali. **Pellis** dum est in abstra-
cta. **Corium** dum est in vsum depositum. **Et** cutis bovis. id ē
pellis cerdonia. **Corium** futoris.

Māma. brust. dicit a mala qz rotunda est vt mala. **Inde** mam-
milla le. diminutiuū. **Et** sunt māme mulier. **Mamille** mulier.
vbera pectorū. **Papille** sunt capita māmarū que suggētes cōpre-
hendunt a papo as. dutwerzel. vber brust. oder eytter. **Et** vbe-
ra p eo significato solum dici pluraliter.

Lac	milch	Porus	schweißloch
Sudor	schweiß	Aruina	schmer
Pingue	feyst	Pinguedo	idem

Differunt tñ. qz ysid. in. xi. etbi. **Aruina** dicit cuti adherere
Pingue ho qdlibet corpus dicit feruū. pmo geor. virgilij dicit.
qz neqz pinguedo liceat dicere. sed nos sic vsurpamus.

Macer . a. um.	mager	Macies	megerung.
Macilentus .	garmager	Crassus	feyst.
Crassitudo	feyste	Corpulent⁹	großleibig
Caro	fleisch	Caruncula	fleischlin.

Fratres bruder. qz sunt ex eodem semine fructu.

Soror. schwestern. quia sociate semine.

Germani Bruder. et eadem genitrice. l. matre.
Germane geschwestern. similiter uterini ex vno eodemq; utero
licet ex diuersis partibus.

Gemini gemelli quia vno partu geniti.

Frates patrueles sunt quorum patres germani fratres inter se sunt.

Patrulus Bruder kinder.

Patruus vater. patris frater quasi alius pater.

Amica bas. soror patris quasi alia mater.

Matertera bestin. soror matris quasi altera mater.

Fratrueles sunt filij matertere.

Nepos nepotis kindes sunt.

Neptis kindes tochter. Compater geuater.

Commater geuatterin.

Patrinus gotte. Patrina gottin.

Consobrinus geschwisterkind. quasi consorini. siue hoc ex fratre
et sorore. siue ex duabus sit sororibus.

Auunculus matris mee frater. quia ab auo diminiuit.

De patruis.

Patris mei frater mihi patruus est. ego illi fratris filius.

Patruui mei pater mihi pater magnus est. ego illi filij fratris filius vel filia

Patruui mei auus mihi pater patruus est. ego illi filij filie nepos aut

Patruui mei patruus mihi ad patrua est. ego illi nepos neptis.
tis aut neptis filij filius aut filia.

De amicis.

Patris mei soror mihi amica est. ego illi fratris filius aut filia.

Amice mee mater mihi amica magna est. ego illi fratris filie filius
aut filia.

Amice mee auia. mihi pater amica est. ego illi neptie filius aut filia.

Amice mee patrua mihi ab amica est. ego illi nepos aut neptis.

De auunculis.

Patris mee frater. mihi auunculus est. ego illi sororis filius aut
filie.

Auunculi mei pater mihi auunculus magnus est. ego illi filij sororis
b iij

filius aut filia.

Auunculi mei aulsmibi proauunculus est. ego illi filij sororis nepos aut neptis.

Auunculi mei proauus. mibi abauunculus est. ego illi neptis filius aut filia.

De materteris.

Matris mee soror. mibi matertera est. et ego illi sororis filius aut filia.

Matertere mee soror. mibi matertera magna est. ego illi sororis nepos aut neptis.

Auie mee soror. mibi abmatertera est. ego illi pronepos sororis aut pro neptis.

Proauie mee soror. mibi promatertera est. ego illi sororis neptis filius aut filia.

De nuptiis et ex his contra ctis amicis 7 appendentiis.

Aaritus man. Aarita fra w.

Abasculus mendlin. Sponsus brutgam.

Sponsa braut. A spondeo. i. promito. vel a sponda. i. lecto. Naz sponsa condormiendo sponso suam exit spondam.

Arrabo quod dat pro coniugio. dicit quasi bona arra.

Arra ein haßtgabe. als ein mebelringe.

Nam inter coniuges fiebant quedā stipulationes 7 pmissiones. Coniuges quasi fide coniuncti propter indiuiduam vitam. vt subijciant iugo matrimonij.

Coniugium veramehelung oder die ee.

Procus kuppler. a procando nuptias.

Pro nuba eemecherin.

Innuba vnuermebelt. quasi nō nupta.

Nuptie hochzeit. qz in his primum nubentium capita velantur. Uxores qsi vxores. Nā olim nubētes puellae ad postes mariti veniētes. anteqz ingrederent lanceis vittis ornato oleo ungebāt.

Matrona nupta casta. vnde matrimonij die ee. Matrona que in matrimonium venit. vel quia in matrimonium trusa. ideo di

citur matrona. Mater que genuit.
 Materfamilias que solennitate iuris in familiam mariti venit
 haufmutter.
 Monogamus der ein ee frau hat. quia vni tm nupsit. Est eniz
 monos vnum ⁊ gama mulier.
 Bigamus vir duarum aut vidue.
 Bigamus idem. Nam gama mulier dicitur.
 Vidua witbe. quasi viro ydua. i. viro priuata.
 Viduus widling. Fratris vxor fratris.
 Leuir frater mariti. quasi sit leuis nō verus vir.
 Janicies zweier bruder weiber.
 Socer qui dat filiam. Schweher.
 Socrus schwiger.
 Genuer qui duxit filiam. Doctherman.
 Paranimphus. brautfurer oder buter.
 Paranimpha. brautfurerin. oder butterin.
 Hymeneus deus nuptiarum.
 Hymen deus castitatis ⁊ pellicula virginittis.
 Tentigo qz tangit ⁊ tactu rūpit illud qd apparet ⁊ floret dicim⁹
 Diuortium viri ⁊ femine sepatio eescheidung q fit ex snia iudic⁹
 Repudium femine reiectio. hec aliter a legis dicitur.
 Epitamyon est carmen nuptiarum.
 Osculum pacis est.
 Basium amicorum est. kus.
 Guauum lasciuorum est.
 Ganneo hūren buben.
 Ganneum Lupanar Prostibulum. hūrbauß.
 Prostituta hūr. Meretric idem.
 Scortum bubin.
 Peller zū weib. oder kebsweib. Concubina idem.
 Pelliceo blande decipio. et est meretricum.
 Leno büb. Lena bubin. Lenocinium byberey.
 Prostibularius frauenwirt.
 Prostibularia frauenwirtin.
 Adulter eebrecher. Adultera eebrecherin.
 Fornicarius hūrer. Fornicaria hūrerin.
 Stuprator ein unckfrau schwechen. ille qui virginem violat.

Stuprum violatio virginittis.

Desertor idem q^d stuprator. q^d virgini sertum. i. crinile deponit.

Sacrilegus qui in psonam sacram agit. ein kirchen brecher.

Incestor qui in amicam agit. einer der mit seiner mÿmen eij schaffen hat.

Raptor qui rapit quam cognoscit.

Dechus est generale.

Zelotipus qui amat meam vel ego suam. eij mit gemeiner.

Inde zelotipia que est suspitio amoris. ein arckwan d^e bÿllschafft.

Ciuium et populi et vocabula seniorum.

Ciuis burger. q^d ciues quasi in vnũ vt viuant coeuntes dicunt.

Ciuis burgerlich. **Inde ciuitas**

Consul ratzhere. a consulendo.

Preconsul einer an eins ratherren stat.

Exconsul quia functus est consulati.

Dictator fuit populi magister. Et est rome dignitas supra consules. Durabat enim dictatura ad quinquẽnium. cum omni anno consules qui duo erant variebantur.

Edictum kuniglich gebot. Et q^d a dictatorib⁹ edicta p^{ro}debant.

Populus volck. comprehendit ciuem ⁊ plebem.

Plebs gemein volck. demptis senatoribus et patribus. Et dicitur quasi plures.

Vulgus. i. plebs. **Vulgus** eo q^d facit quisq^{ue} quod vult.

Diaria die rÿr. **Epilensis**.

Orbus caducus. der fallent siechtag.

Orbus comicialis.

Epilenticus. qui patitur epilentiam.

Verurca wartz.

Emorrois idis. fluxus sanguinis. ⁊ forte dum p^{ro} os expuimus.

Et quia dominus sanauit in euangelio. **Emorroisam** mulierem vocatam a sanguinis fluxu.

Popagra pedum. **Tirogra** est manuum infirmitas.

Idropisis wassersucht.

Idropicus. wassersüchtig.
Singultus. tui. anhelitus. difficilis attractio. Vel medici ut di-
 cunt. singultus est sonus violentie commotionis oris ex fumosa
 stomachi dispositione pueniens. Et dicitur forte die phnuffez
 oder der nesch.
Febri. kaltsiechtag
Terciana. drittegig
Quartana. viertegig
Quotidiana febris tegklich ritt.
Lepia. feltsiechtag. **L**eprosus. malezig oder feltsiech
Epidimia. pestilencz **P**estilentia idem.
Calculus. gryen. **E**tiam **C**alculus parvus lapillus cadens in
 calceum ledit calcem. **E**tiam calculus lapis quo calcula. id est
 computatur.
Letargia. obliuionis infirmitas. **A**leteo flumie inferni. ut patet
 vi. Enes.
Scabies
Purigo raude. **E**x ardore
Puritus. tui.
Purigo. quasi perurigo quia ex ardore ad scalpenduz impellit
 et perurie membra.
Puriginosus reudig.
Phanaticus
Scabiosus.
Crispus. crauf. **C**rinis passus. breyt har.
Lentigo. rubea faciei macula ad moduz lentis. riseln oder ros-
 men. **L**entiginosus ryfmet.
Lecus plindt.
Surdus taube.
Mutus stumm.
Edentulus. an zem oder zanlucket.
Mancus on handt. quia carens manu.
Claudus lame. oder hincket.
Loripes stelczer.
Contractus. lam zusammen gezogen.
Mutilatio. membrorum priuatio.

Vertigo. haubtschwindel.

Sanguis.

Sanguis. blüt in corpore. Quia sagiat corpus.

Truor. schweiß.

Sanies. eyter. **Labi idem.**

Putris tre. **Putridus a. um.** **Parcidus a. um.** **Tabies a. n. faul**

Capitosus. byrnig. oder eygensinnig.

Lunaticus. monig. quia mutatur fm lunam.

Ulcus eris. eyß oder geschwere.

Vulnus neris. wunde.

Licatrix. mas. quod remanet post vulnus.

Complexio.

Cöpletio. art oder eygene natur auß 8 vier elemēt eygēschafft.

Melancolica. terrea sicca z frigida complexio. **Inde melanco-**
licus. grauis. tardus. iners. lutei coloris. tristis.

Flegma. aquea. frigida z humida complexio. **Et fere omnes mu-**
lieres flegmatice sunt.

Sanguinea optima est complexio aerea. humida z calida.

Aqua sanguineus ad optima aptus. pulcer. amabilis. liberalis.
affabilis. prudens.

De afninitatibus.

Pater. vatter.

Tutor. vt tutor.

Honoris. vt abbas.

Geniture. id est nature.

Estate. quia senect.

Creationis. vt deus.

Adoptiuus. ex optione.

Putatiuus. qz putat. vt Ioseph pater ihesu.

Legitimus. eelicher vatter.

Adulterinus. eebüchlicher vatter.

Naturalis. quouismodo. quia genuit.

Pater

Utricus. stieffmutter. Et pater a patratione. Est enim patratio
venerei consummatio.

Genitor. geberer.

Paterfamilias. haufvater.

Pater. mater. quasi in generatione existens materia. quia ma-
sculus in ea semen terit.

Mouerca stieffmutter. quasi noua mater.

Paterfamilias. haufmutter.

Mater.

Parentes. quasi parietes. Versus. Pater generat. Mater ma-
rit. utrunq; gignit.

Querpera. kindtpetterin.

Gemellipera que non duos sed plures parit pueros. Sicut ge-
mini zwilling. Et non solum duo sed plures possunt dici gemi
ni. teste ysid. xi. ethimo.

Filius. sun.

Unigenitus. eingepoier sun.

Primogenitus. erst gepoier sun.

Prenignus. stieff sun. quia prius genitus.

Snatus. id est filius quasi generatus.

Filius adoptiuus. erwelter sun.

Filius legitimus. eelicher sun.

Filius naturalis. quouil modo genitus.

Filius adulterinus. ebruchlicher sun.

Filius

Posthumus. nach gepoier. quia humato. id est sepulto patre est
genitus.

Filius doctrine. Filius imitationis. ut aplys nos vocat filios.

bastardus generale est.

Spurius ex concubina.

Nothus ex adultera.

Danser ex scoito.

Soboles progeniei ordinatio dicendo. primo genitus vnige-
nitus medius nouissimus &c.

Filia dochter. Snata. idem.

Prenigna stieffdochter. quia prius genita.

Dic sicut de filio supra.

Item nothus de patre nobili. matre ignobili.

Spurius econuerso. vel ex patre incerto. e matre vidua. quasi
 extra puritatem castitatis conceptus.
 Orphanus. na. nū. Pupillus. a. um. Orbat⁹. ca. tum. weyßlein.
 Pupillus matre. Orphanus patre. Orbat⁹ utroq⁹ caret parente
 Auus. eny. patris pater
 Aua vel aua. großmutter.
 Auus paternus. Auus maternus.
 Aua vel aua paterna.
 Aua vel aua materna.
 Avtor mei generis est mihi pater. ego illi filius vel filia.
 Patris mei pater mihi auus est. ego illi nepos aut neptis.
 Patris mei auus mihi pater est. ego illi pater nepos vel pater neptis.
 Patris mei pater mihi abau⁹ est. ego illi abnepos vel abneptis.
 Patris mei mihi abau⁹ attau⁹ est. ego illi adnepos vel adneptis.
 Patris mei attau⁹ mihi tritau⁹ est. ego illi trinepos vel trinepot.
 Cognati sunt patris. Agnati matris.
 Affines utriusq⁹. Hec Quarrinus.
 Cognatio gesypschafft vom vatter.
 Agnatio vō der muter. Affinitas von vatter vnd muter. Yside.
 aliter de his dicit. Quod agnati ex patre et duz desunt filij in lo⁹
 cum eorum succedunt. ut essent nepotes aut eius filij.
 Cognati quasi p⁹ p⁹ tate iuncti. et veniūt p⁹ feminei sex⁹ p⁹sonas
 Proxi nach frund. a sanguis p⁹ p⁹ tate.
 Consanguinei. quia ex vno sanguine. i. patris semine.
 Pulpa. mager fleisch. Item caro q⁹ cecidit. i. mortua est. Inde
 Cadaver. schelm. Pulpa ho⁹ quia pulsata p⁹ cussa. ut in macello.
 Donatus in cōmentarijs. Theren. q⁹ palpas homines. carnes
 vero bruta. ut lupi aut canes comedunt. Et caro quasi cado. q⁹
 mortua nature aut suo vicio.
 Nervus. geeder. harwachß. sicut cartilago compacti.
 Os ossis. beyn. Os oris. mundi.
 Compagina capita ossium sunt. quia nervi his sunt compacti.
 Metulla. marck. Costa. ryp.
 Latus seyt. quia latet dum sup⁹ eo iacemus.
 Dorsum. Differunt tñ dorsum q⁹ durum ad
 Tergum Ruck labores et ad portandum.

Tergum quia supini in terra.

Tergus oris. sup teigo soli homines iacent. **Tergus** biutorum

Unde Virgi. i. eneid. Tergora diripiunt costisq; viscera nudat

Tergora quasi terga apparent. **Hucha. ruckenmarck.**

Spina doisi. rucken peyn.

Sponsalia sunt iuncture doisi.

Venter Differunt tñ **Venter** q; cibum dige

Aluus bauch rit acceptum. **Aluus** q; cibum reci

Uterus pit et solet purgari ab abluedo dicto.

Uterus mulierum est. quia in eo concipiunt.

Umbilicus. nabel. **Uia** klein derlin.

Clumis. arfbach. Nates idem differunt. quia a cluno. i. defen

do. quia sedentis ossa defendunt. **Nates** ho quia dum sedemus

eis innitimur. **Uia** vero quia obuoluamus nos. Est enim illos

grece obuoluere.

Genitalia gemecht.

Inguina idem. **Inguem** z mulierum z virorum potest esse.

Quapus. Dactylus

Ramee. Uirga virilis **Zagel. q; virus** emittit.

Clitrum. Ereus

Clitula.

Prepucium. zagel. decklin.

Testis. hod. oder zeug. quia sicut quilibet mas perfectus habet

duos testes ita in ore duum vel trium stat omne verbum id est

testamentum.

Testiculus. hodlin.

Vulua. quia ventris valua.

Aurea porta

Hec idem significant.

Andenda. scham.

Posteriora. quia natura retro posuit. **Nedum** illa purgantur in

quinemur aspecta.

Femur. quia ea parte sexus viri z femine discrepat. Est ea pars

que est ad iginibus ad genua. hufft.

Sperma. tis. mannsamen.

Menstrum. Frauen kranckbeyt.

Quia omne mens sanguinis fluit liuidus p spinam doisi.

Yponens venenum stillans ex vulua.

Matrie pellicula que post conceptum semen statim attractum
clauditur et continet in se decem cellulas.

Matrix bermuter.

Embritio ein vungeborn kindt.

Abstortiuus vnzeyttig kindt.

Secundina dicitur pellicula in qua puervoluit in vtero matris.

Et dicitur a sequor. quia sequit in mundum. kindsburdlin.

Merda dieck. **S**tercus idem.

Trina harm.

Tritides sunt pori vesice. per quos distillat vrina. **E**t dicitur vrina
quia fit ex digestionis vstura. Nam medici dicunt quod vrina est
calamentum sanguinis et omnium humorum naturalium.

Urinale haren glas.

Madula bruntzkachel oder bruntzwinckel.

Sipharius idem et proprie mulierum. Nam siphonis est sibu
lus quem mulieres mingendo faciunt. **M**ictura bruntz.

Amus arf. **C**ulus idem.

Tora geschloß.

Crus bey. quia in eo currimus. sed sub genubus illa pars cruris est

Genu knye. **G**eniculo. as. arc. knye byegen.

Poles politis. knye scheyb.

Suffragiens knye biege oder knyeweiche. quia subtus frangunt
et inclinant sicut supra in brachijs.

Tybia schinbeyn. ad similitudinem tube.

Sura wad.

Talus knod sub sura.

Pes fuf. quasi poda. quia a greco nomine tractum. **I**nde calo
pes vel calopodium holtzschuch. quasi ligneus pes.

Sola solen. quia solum terram imprimimus

Tals. **C**alcaneus. **P**lanta. sol.

Differeunt in quia a calcando caltra planicie planta.

Solca a soleo imprimendo.

Subrellus fuflin. quia est sub talo.

Pedica. zeche oder fufseyen. quia pedem capit.

Pedor fuf stanck.

Dillux grofzche. cetera ut supra digitus.

Angina halssgeschwulst.
Orexis vomitus epiens ex ore.
Orexis infirmitas ex nimia comestione.
Cor hertz. **Recordia** hertzwe.
Cardiaca hertzader. et est aliquando cordis passio.
Hena ader. qz p eam sanguis venit. i. fluit p corp⁹ et iuncturas.
Precordium vorhertze.
Pulsus schlag. **Pulsatilis** schlagader.
Splen milcz. **Splenetica** milcz ader.
Hecur leiber. **Hepar** idem.
Colon bodler der grof darm. a quo venit **Colica** passio vt in
 fra patebit.
Ilia klein dermsin.
Hepatica leiber ader.
Fibre iecoris extremitates. Et sunt quedā vene dicte fibre. qz ab
 ariolis ad phebiaras p oraculis captandis ferebant.
Bilis gallenpitter. humor fellis. et aliquando p ita ponit.
Fel gall.
Cistifellis gallenblatter. quasi cista fellis indeclinabile.

Effectus talium.

Cor sapit. **Pulmo** loquitur. **Fel** commouet iram. **Splen** ridere
 facit. **Hecur** cogit amare.
Vesica blatter. quasi vas aque.
Utrides blatterlochlin.
Lumbus inebriat. quia in lumbis consistit libido.
Ren nyrm. **Lien** masdarm. **Lienteria** infirmitas lienis.
Poder arsdarm.
Reticulum netzlin.
Stomachus mage.
Intestinum eingeweyde. **Viscus** idem. Et pluraliter maxime
 p hoc significato repert. Sunt em viscera fm ysid. xi. ethi. cir-
 cumfusa cordis loca quasi viscera. et ab alijs viscera dicunt om-
 nia interiora sub cute et maxime solide carnes. Nec seruus.
 Etta plerunqz pro eodem.

Dmentum. wam. oder gedarm. **A**t continet intestinum ma-
iorem partem. fm Ysid.

Cecum intestinum quod est sine foramine. & vere hoc est impos-
sibile. nam habet unum p quod recipit. et aliud p quod expellit
sed alia foramina respectu aliorum intestinum non sunt directe
opposita. sed iuxta se posita. Ideo cecum dicitur.

Ieiunum tenue intestinum. Inde ieiunium qd extenuat ventrem
Dmasum. kuttlen.

Colus krumer darm. oder kudler. quia digestum p ipsius colat.

Colica passio coli.

Laxus weych in dem bauch.

Constipatus. hert in dem bauch.

Constipatio. hertung.

Eructatio. aufwerffung. Provenit em ex cibi superfluitate.

Lactus. schlag. oder gnot. **A**ppoplexia idem.

Spasmus. kramff.

Paralysia. membrorum resolutio.

Paralyticus. gelidbruchig.

Stranguinea. urine constrictio.

Dysenteria. blutischeyß.

Est enim vulgus passim inhabitans multitudo.

Tribus. hui. geschlecht.

Tribunus. quia iura tribuit. aut tributa dat sive colligit. Ro-
mani creaverunt tribunos plebis & militum.

Senatus ein rat. a senioribus.

Conscripti patres. Romani senatores. quia eorum nomina au-
reis litteris &enea tabula conscribebant.

Senatus consultus. a consulendo dicitur. qd senatus consultu

Senatus decretum. eyn ratz meynung.

Plebiscitum eo qd plebs scire debet.

Censor. ein richter. a censu. eris. sunt em pmoniorum iudices.

Iudex. vizeyler. oder richter. quasi ius dicens.

Iusticiu cij. quasi iuris tactum. quod sit cum iudicis senten-
tia aut fileat aut repellitur.

Prefes. ein vockt. quia provincie pzeest.

Prefectus idem.

Prouincia ein verforgung. oder ein gegent eins lands. **R**egio
nes a romanis bello victe dicebant. puincie. procul victe. qbus
dabatur prefectus id est pcurator. **D**icimus em istac in re mea
accepi prouinciam. i. procuracionez. valet em idem q meas tue
re vices aut partes. **E**t hoc **T**herentianum est. **U**nde in phor
mione **D** geta geta duram accepisti prouinciam.

Pretor ein oberer der stat. quasi preceptor.

Pretorium rathaus.

Questor quasi questitor apud quem questiones agebant.

Proceres die edeln. quasi alijs precedentes.

Primores. quia alijs preeminent.

Primores et procures pluraliter dicuntur.

Mummularius seckelneyster. **H**umerarius idem.

Erarius der stat seckel. quia ibi era deponuntur.

Erarium locus talis.

Sazophilatium ein schatzseckel. vbi gaze reseruant. die schetz.

Fiscus ein gemeiner seckel.

Sindicus ein gemeiner procurator. vt indicus ecclesie. **S**indicus capituli.

Municeps nati in eodem municipio.

Municipiū freyheit a pncipe ipetrata. **I**nde iura municipalia

Burgum ein bürg. **I**nde burgarius et burgenfis.

Prothonotarius statfchreiber.

Scabinus assessor iudicis. czunfftmeyster.

Monopolion. **C**ollegium ein czunfft oder ein samlung.

Tunfra **F**ictum est inde magister zunffarū. sicut magister ciuiū

Tabellio. onis. ein leffer. brieff trager.

Tabellarius idem. a tabulis.

Mercenarius. myetling. **C**onducticius idem.

Conductor geleyrfurer.

Theolonius vel **T**heoloniator czoller. **P**ublicanus idem.

Exactio schatzung.

Pedagium fűßzol. **E**dagium wagen oder roßzol.

Villa dorff. a villibus personis in ea.

Villanus dorff man. **V**illana dorff weib.

Villicus rector ville dicitur.

Colonus arbeyter. ackerman. oder rebman. **S**unt em̄ aduene
quibus locatur ager pro emphiteosi. id est pro vsufructu.

Emphteosis bodenzins.

Inquilinus eingeseß. quasi aliena incolens.

Aduena frembder. **A**duena manet. sed inquilinus ad tps manet.

Exterus frembder **A**lienus idem.

Longinquus ferr her frembd.

Indigena ein eingeborner oder hemischer.

Incola einwoner. sed ex aduenis pprie.

Alienigena frembd geborn.

Rurigena. genitus in rure.

Frantzigena genitus in frantia.

Sueuigena genitus in suenia.

Peregrinus bilgerin. eo q̄ parentes eius ignoiant.

Urbanus natus in vbe. statman.

Opidanus natus in opido **R**omani quōdam soli vibant. quia
sola **R**oma crebatur vrbis nomen. **E**teri aut opidani ab opi
dis. aut castellani a castellis.

Opidum sterlin oder mercklin. quia opes iu vrbem ferebat. aut
his abundabat.

Famulus ein knecht. et ex ppria familia.

Seruus ein knecht. quia in bello seruatus. nam iure belli seru⁹
debit occidi.

Mancipium ein dienst. quia manu captum. vt homo equus.

Hec sūt inducta iure gentiū. q̄ iure naturali oēs liberi nascimur

Verna knecht oder magt. cōmunis generis.

Vernaculus knechtlin. diminutiuum.

Architriclinus schaffner.

Matronus verweser.

Pedagogus zuchtmeyster oder lerer.

Pedissequus. qua nachuolgender knecht.

Empicus seruus. gekaufter knecht.

Liber frey. **I**nde liberalis ⁊ liberalitas.

Ingenuus edel. a genere sed nō a facto habet libertatem.

Liber ein entlediger knecht. a seruitute liberatus.

Libertinus. filius liberti.

Danumissus ein lediggesagter.

Dediticius. quia se victum dedit.

Deditio ein auffgebung castri vel burgi vel ciuitat^{is} oppugnati

Palatium pfaltz. **P**alentinus pfaltzgraff.

Pallinus landt vogt.

Inbusator eingesecklet. **E**busator aufgesecklet.

Militie z belli vocabula.

Miles ritte. quia **R**omalus post urbem conditam mille elegit quos milites. id est propugnatores vocauit.

Bellum streyt. **A**ntifraseos qui non pulcrum **B**ellus. tor. lissimus. id est pulcer.

Rex kunig. quia regit.

Tyrannus kunig propria significatione quia fortis. **N**am tyronis. id est fortis.

Satrapa est sapiens vel potens rex.

Dux hertzog. **N**am ducit exercitum.

Princeps furst. **D**ignitatis nomen.

Monarcha ein einiger furst.

Julius monarcha romanor^{um} primus fuit. **T**etrarcha qui tenet quartam ptem regni qualis apud iudeam philippus fuit.

Liliarcha gewaltiger vber tausent ritter.

Centurio gewaltiger vber hundert ritter.

Miles ordinarius qui p ordinem militat z adhuc sine gradu.

Et dicitur **G**regarius. quia humilis z ex grege.

Extraordinarius qui adeptus est virtute.

Ameritus ein alter ritter. quiescens a militia. **H**is rome taberna meritoria fuit constituta. vt omnibus amore patrie in militia consumptis tandem quo viuerent puium erat.

Veteranus idem.

Equester reuter. ab equo.

Tyro. onis. starcker. aptus militiae.

Tyrocinium. i. noua militia. nam electo tyrone intemptabatur.

Stipendium sold. a stipitibus. i. denarijs.

Pedester fusknecht a pede. **P**halanx. i. legio ein schar.

Satelles. atis. qui satis latus tuetur.

Satellitium. id est satellitis stipendium.
Excubitor qui excubias seruat.
Excubie arum. schiltwach. eo quod extra cubant propter exercitus
custodiam.
Velites quasi veloces pugnatores. Nam in bellis romanorum
post terga militum equis insidebant. cum ventum erat ad hostes
descenderant.
Castrum ein boere. olim nulla his mulier interfuit. quasi castum
ne militia lasciuie cederet.
Tentorium gezelte.
Funda schling. Nam iactibus lapidum ut Trasus apud Iberen.
in oppugnatione edum thaidis.
Sagittarii cum sagitta.
Ballistarii cum arcu et balista. sic cum bambardis.
Balista nomen cepit ab inuentoribus. scilicet a balceatis populis.
Clipeus schilt. Inde clipeifer schilttrager.
Pelta idem ad lune similitudinem.
Achille. is. rotundus clipeus.
Umbo. onis. est locus in medio clipei a quo dependet. Inde
Umbilicus nabel.
Parma ein cleins schiltlin. a paruitate.
Scutum buckler. Egis clipeus pelle caprina tectus.
Telum lang geschos. pfeyl.
Faculum wurff. quia iacitur. etiam pro telo capitur.
Genabulum iag. pyff.
Spiculum geschos. ad modum spice.
Lancea speer. Lupis spyes.
Fabrica feurpfeyl. Mucro spitz.
Gladius Ensis Spata. schwert. Differunt tamen Ensis ansa
mucro scindit. Gladius totum. Spata. quia lata.
Framea messer. a fractura.
Anceps gladius utrobique scindens.
Sicca stabschwert.
Siccarius. ille qui fert siccam. velut anthonium in senatu roma
no siccarius inuenitur est. teste Tullio in paradosis. Est enim his
pena statuta. ut in titulo lege de siccariis.

Pugio. degen. **Trusile** idem. quia in trudendo stimulat.

Clunicalus cultellus clunibus supra ligatus.

Cestus tui.

Cestus a cedendo. i. pcutiendo

Claua.

eyfner kolb dictus veluti inter daretem et cul

Contus

tellum. Virgili⁹ in v. commemorat

Item contus etiam genus gladij est. **A** contando. i. inquiredo nam occidit querendo animam.

Balista. armbrust. **A** beleatoribus populis.

Arcus. bogen. Quia a remotis arcer.

Corda senn d. Quia extensa sicut corda.

Pharetra. kocher. Quia fert iacula.

Aries. instrumentum belli. simile arieti.

Erip. cratis testudo. Nec ab animalib⁹ nomina capiunt per similitudinem. Cratis paries virgultus contextus. Testudo quia pugnantes regit sicut testa concham.

Petraria. quia facit petram.

Bango. quia manibus agitur. ein boier.

Porforium. quia pñcitur et piecto. in partes scinditur suoq³ factu mortificat.

Galea. helm. sed ex corio. **Cassis** ex ferro vel auro. **Galea** est pedatum. **Cassis** militum.

Manubie. spolia manu capta.

Conus. qd³ supra ponit^r galee. **Crista** idem. **Lorax**. brustblech.

Lorica. pantzer. **Cetera** a partibus indumentoru³ trahunt sua nomina.

Veles. itis. est leuis armata. **Ferentarij** p^o eodem significato.

Lessera. kreyer. vt dum datur clam militibus. ne fiat confusio inter eos.

Lauterium. zeychen. Signatura vt sint cauti de se. als rotkruz von ostereich.

Legio. ein schare. Ab electione militum. Continet em³ milia armatorum sex. aut sex milia. sex centum sexaginta sex. vt alij dicunt.

Legio teste Ysid^o. habet sexaginta centurias.

Manipulus. xxx. choortos. xij. turmas. cc.

Centuria centum militum est.

Manipulus ductor militum est. Sunt em³ hi qui p^omo bellu³ in

cipiunt. **Un** apud **Theren**. vbi est ille manipulus. **furm** sangar.
Turma est triginta equitum.
Choois quingentos habet milites
Acies spitz. quia ferro armata. **Exercitus** ab exercitio belli.
Classis diuisio bellantum est.
Modus est peditum densa multitudo.
Tuneus est in vnum militum collecta multitudo.
Contio pro eodem significato.
Ala est triginta equitum multitudo. vt ale quem ita ipsi tegunt
 exercitum die hinder spitz.
Cornu est extremum exercitus quasi acutum.
Agmen exercitus dum transit ab agendo.
Maualle bellum wasser streit. **Campestre** feltstreit.
Castramitari am feltschlagen.
Circumvallare umblegen. **Oppugnare** bestreiten.
Funditus euertere zu grund erstoren.
Funditus eradicare idem.
Dirimere bellum streit vnder zyhen.
Dare treugas ein friden nemen.
Emittere treugas ein frid ab sagen.
Indicere bellum ein streit verkunden.
Temptare bellum scharmutzen. **Luctari** ringen.
Duellum zweyer person streit.
Delabrum vel **Delabria** ein helenbart.
Gladiator fechter. **Dimicator** idem.

De panno et tela et de materia et instrumentis eorum:

Lana woll. a laniendo. **Uellus** schaffvoll. ab euellendo qz
 antiquitus oues nō tondebant cum nōdum forper inuentū est
Linum flach. quia lene et molle est.
Uissus genus lini candidissimi et mollissimi. et nascit in egypto
Canubum vel **Canabis** hanff. Et dicit a canne similitudinem
 quia sic crescit. Alij per p. scribunt.
Stuppa reyft. oder kunkelflach.

Tumentum a werck. quia tumet.
Placium est stuppa ⁊ crassedo. serig. **Vestuca** agē.
Sericum seyden. quia seres populi inuētores fore.
Bomber baumwoll. Etiam vermis dicit qui net sericum.
Filum faden. **Blomus** m. vel eris-klauel. **Colus** kuuckel.
Fusum vel **Fusa** spinnel. **Pensum** wirten. qz appendet fuso.
Alabrum haspel. a duabus alis.
Sirgilius a giro. id est circulo.
Parata garnstol. a meta. i. circuitu. **Globellum** idem. a globo.
Panus. **Panulus**. **Cannellus** spül. quia ex eius cursu ptamē
 fit pannus. Et dicit cannellus. quia est ex cannis facius.
Subtela spulsey. vel ille stilus qui stamē determinat dū texit.
Teribolum spüleyen. quia vertit.
Tela leinwat oder wepp.
Stramen zettel. quia stat.
Trama wessel. Est em situm qd rectam viam mittit per telam.
Inde trames. id est recta via.
Subregmen der eintrag. **Telatum** weber stül.
Licium bindfaden. harlauff. oder warff band. oder kam. oder
 wepff. Et dicitur eo q ligat stamina.
Bilex zwilich. **Arilex** trilich.
Radius weberschiff len. **Apicula** idem.
Pecten weber strel oder blat.
Textrina tunck. locus texendi.
Scansile tretstül. oder schemmel.
Textrium sub pedibus textoris.
Didior. oris. weben. **Acro** idem.
Textor weber. **Textrix** weberin.
Pannus düch.
Netrix neerin. oder spinnerin.
Pannitorium düch hauf.
Textorium weber hauf.
Paniso as. are. spülen.
Panisor spüler.
Panistris spülerin.
Liciatorium lignum quo licium inuoluit. das wesselholz.

De vestimentoz nominibus.

Vestis kleyd. et pprie mulierum.

Vestimentum idem. et pprie virorum.

Pallium mantel. quasi pellum q̄ antiquitus ex pellibus fuit.

Mantellus mantel.

// et est virorum

Manticulus diminutivum ein klein Mantelin.

Penula mantel quasi deorsum pendens.

Palla ein erlicher frawen mantel.

Collibium iunckfrawen mantel.

Clamis mantel. et virorum est. Et fm Ysid. Est in latere optura.

Clamis ein mantel offen auff der seyten.

Mantus pallium. q̄ solum manus tegat. Pretesta fuit puerile olim palles; q̄ pueri vsq; ad .xx. annos ferebant et soli nobiliu pueri dum studijs manciparent. unde p̄ter dicebant et dice p̄texta. quia ei latior p̄textabat purpura.

Toga fm Ysid. Pallium rotundum q̄ inundante sinu sub dextro in sinistram ponit. vt patet in picturis trium regum.

Item toga dicit vestis romana q̄ nobiles tpe pacis portabāt.

Toga ho vulgo a nobis balhembdt. Toga palmam induebantur victores. In quibus picte erant palme. i. victorie eorum.

Toga candida. induebant candidati qui p̄fecti in marciuz campum magistratus ambitione tenebant.

Paludamentum. pallium regis in bello. quo induto significabatur omnib; mens regis esse ad bellum. Consuevit em̄ album aut purpureuz esse licet. Marcus crassus pullo. i. nigro paludamento p̄tra parthos utebat. De hoc Valerius li. i. ca. de pdigijs s. nō sunt nos Marcus Crassus et. Dicit em̄ paludamentum a palam et mente. quia ipso induto palam est mens principis de bello faciendo.

Sagum sagi. pallium militare.

Aulea. beiler mantel.

Amiculum fm Ysid. hūren mantel. erat em̄ ex ligno et in adulterio deprehense eo etiam induebant ne pellam cōraminarent. Licet. Valerius li. i. de simulata regione. Amiculum scribit Dyonisiū abstulisse idolo.

Delotes. kursen mantel.

Ampbitopus. innen vnd aussen rauchkleyd.
Pellicium beltz. quia expellibus.
Tunica ein rock an ermel. **Teste Nouio marcello.**
Circumtestium ein sinwelkleyd. oder ein gestept kleyd.
Ciclas idem. **Trabea** ein sammet kleyd. quasi trans beatus
 faciens. nam regij honoris erat trabeatum esse.
Mastruga vel mastruca beltz oder kursen. Fit em pellibus bu
 torum qua veste sardi vtunt.
Dyaplois ein zwischkleyd.
Anaboladus pannus vel sindon q mulieres humeros tegunt.
Sindon sammat. oder wasser pfeller.
Pegillum reginarum. **Peplum** ho matronaz ein schleyer.
Plage z **Plagelle** lintheum thorale. fm Noninum marcellum
 dicitur. z est grande.
Strophium fastia breuis quo colligant mamille. schutzlin.
Renno ein rauchdeck mentelin bis auff den nabel.
Pedagium guldiner mantel.
Poluita ein kleyd von vil farben.
Richa schweißdich. **Sudarium idem.**
Inclussum vel inclussa ein inwendigs kleyd. quasi intastrum.
 quia intus corpori adheret.
Camisia hemet. qz in his camis. i. stratis antiqui dormiebant.
Castula teste Nouio. est palliolum pincer quo nude infra pa
 pillas cingunt. z est mulierum ein vnder schurtz.
Toga est feminaz. et mulierum est.
Flameum ein schurtz. Vel id quo mulieres tegunt sua capita.
Reticulum tegmen capitis mulierum ad rethe similitudinem.
Lapete tertie declinattonis. fm Marcelluz tegmen vnice varijs
 pictum coloribus ein gemalt deckloch.
Capucium haubtloch. Etiam aliqui capita tegmina.
Supparum ein schurtz. a femore vsqz ad talos ptensum.
Limb ein frawen rock vnden mit sammat verbiemet. oder be
 schlagen. Inde est qz limbus aliqui capitur p ora vestimenti ein
 bast. Alio modo limbus inferni pars dicit. Sunt em quattuor
 ptes inferni. i. Infernus damnatorum. Limbus pueroru. **Pur**
gatorium z **Limbus** patrum.

Pannucia. pectata vestis ein geblecktkleyd.

Locinus ein rotter pfeller.

Locinia ein rotkleyd. Sicut purpura a cocco rubeo flore tractum est.

Teristrum ein kittel oder ein schlutlin. aut quia terit faciem aut a theos idest estas. quia estivalis vestis est.

Suparus stauch.

Sapara longe vestes dicuntur et est plurale.

Interula ein vnderhemmet. quasi intus adherens.

Talaris tunica longa usque ad talos.

Talare pallium longum ad talos.

Lumbare ein kleyd das man auff gurt. quia lumbis adheret.

Bombicina baumwollen kleyd.

Mollicina idem quia mollis vestitus.

Sericea vestis ein seyden kleyd.

Olesericea gantz von seyden.

Aramosericea ein halb seyden kleyd. cuius trama ex serico. et stamen ex lineo.

Purpurea vestis ein rot kleyd.

Olofora ein gantz rot kleyd. quia olon valet totum.

Bissina ex optimo et molli lino.

Linoctena ein kleyd halben wollen halben flechsen. quia in stamine linum in trama lanam habet.

Acupicta glyfemeter kleyd. quasi acu texta.

Tunica inconsutulis. sicut domini nostri ihesu christi.

De indumentis sacerdotis.

Casula messgewandt. Et aliquando domus pauperis diminutivum a casa. quia ad cadendum inclinata.

Dalmatica diacon rock. quia eius usus et textura in dalmatica regione primum inuentus est.

Humeral der priester goller. quia humeros tegit.

Superhumeral humeral.

Alba alb. ein weiß leinen tuch.

Zona gurtel.

Manipulus hantfan.

19
Stola. stool. que ⁊ succingula. qz in ambob⁹ sacerdotis laterib⁹
Succingulum vndergurtel. succingitur.
Suppellicium karhemet.
Scapulare scheppler. quia inter scapulas dependet.
Almucium cutzhüt.
Lucilla munichs kutte. oder gugel.
Aculeus idem. quia insutus ad modum aculei.
Sucorvus kursen. mulierum vestis est.

De indumentis pedum et crurum capitis et ceterorum.

Phileus hüt.
Valerus bilgerein hüt. Et ponit sepe p coronas.
Mitra haub. Et est mulierum.
Calendrum ein rauber kotzhüt. quia calidum est.
Cyroteca hentschüch.
Manica ermel.
Caliga hof.
Calceus schüh.
Sotular puntschüch.
Ocrea styfel.
Aripeda idem. quia in calcanda creat. id est sonat.
Culpo. eng schüh. a culpando. quia delicati culpant ipsum.
Pero paurenschü. latus vt pera.
Coturnus calceus tragicor. soccus comicorum. Unde oratius
 in poetria. Dunc socci cepere pedem. grandescq coturni.
Patricus sockel.
Clauatus ringschü.
Solea sool. Planella idem.
Sandalia bischoffschü.
Soccus sock. Liga hofnestel.
Fascia wygenbant.
Pedules. lis. füsfrüch. Pedux füsfrut. oder füsstapff.
Bare mulierum calciamenta.
Corriga schüchryem.

De ornamentis hominum.

Cita haube oder harbandt. Et a vincio. is. ire. q. ligat crines.
Tenia haub bendel. vel extemitas vite dependens ad modum
corone. Inauris oren ring oder schelle. ornamenta auribus
illigata als die heyden haben.

Torques halssbandt. z viroium est.

Ponilia do mulierum.

Armilie. quia armis circulus induit. i. brachijs z viroium est. ab
armorum virtute collate victorie causa que olim virile dicebant

Ponile pectoris ornamentum furspang.

Fibula ein brusthefflin. oder aneim mantel. oder ein schoner
gurtel ring.

Lunula bullula aurea mulierum in lune sititudinem pendens.

Epinter ein vorskang oder ein gluff.

Speculum ein spiegel. quia in ipsum species rei recipit.

Crinile krenzlin. a crinibus.

Sertum idem a sertis herbis.

Corono kron. quia circuitu vna.

Diadema kunigklich kron.

Sceptrum kunigklich zepter.

Aridens idem. quia tres quasi dentes.

Laurea corona ex auro. in signum triumphu.

Inde laureatus. i. coronatus. Et baccalaun⁹. i. coronatus lau-
ri bacca qualis mos in athenis fuisse competit.

Ithyra bischoff oder apt kron.

Infula infel. Inde infulatus.

Angulus mansgurtel.

Angulum frauen gurtel.

Angula. le. gurt. et est equorum.

Strophium. phij. ein guldener gurtel. Et licet de sancto Joh^{an}
ne baptista dicat stropheum ex bidentibus. i. pellibus ouium.

Balteus ritter gurtel. **B**ulla gurtelspang. vel tumor aque ex ca-
dente pluviali. gutta in eam ein wasser blat. Etiam bulla sigillu
cere impressum. Inde bullatus.

Semicinctum halb gurtel.

De lectisterniis.

Thorus bet. et pprie qui solet esse de herbis. **I**nde **T**horalis
vel **A**nthoralis gemabel.

Lectus beth. quia de varijs floribus legebat.

Stratum beth. quia substernit quiescenti.

Pulvinus kussy. a pulvis dicit. **P**ulvillus kuslin.

Pulvinar banckpfulbe.

Loder golter. quasi lodie. qz in ludis iuvenes theatru erientes

cum in pstitula irent. his facies suas ob verecundiaz tegebant.

Fultra qz lectos fulciant siue caput z vocant reclinatoria nuck

bethlin reclinatorium. oder gutschlin oder lotterbetlin.

Sponda spanbeth.

Cervical haubtkuslin. a cervice.

Culcetra betzych. **T**horal decklach.

Thabetum debbich. **P**edibus substernit.

Simblum thabetuma hbrauch debbich.

Amphitabulum beyder reyl rauch debbich.

Stragula gestreift dych.

Viltrum heren dych. a villis.

Regimen vel **R**egimen decke.

Regumentum **C**oopertorium **C**ooperculum idem.

Cortuna ymbhangk. de pellibus.

Velum furhangk. a velando.

Auleum beydennischwerck. ab atthajo rege. pgamorum in ei⁹

aula reperta. pannus in parietibus regum extensus.

Anabratum pannis sursum in templis vel regu aulis ptensus.

Petasma maris. parietibus templi extendit.

Lintheu. velum qd in lectulo sternit lylach. **E**t qdlibet lintheu

Lintheamen idem.

Mappa quasi manuppa hantzwehel.

Mapella ein kleyne zwehel.

Manutergium est togilla cum qua tergit manus.

Facitergium. quasi faciem tergens.

Facilletum schweiftuchlin oder wuschuchlin **S**udariu idem.

Et dicit sudarium quia sudorem abstergit.

Stragulum et stratorium deck. quia strato superiacitur.

De nauigio.

Mauterus schiff herre.
Mauta schiffman. nauem ruens. diereſis poetica. **Magita** idem
Mauis schiff. a mandol dicta.
Proza vorder schiff. prior pars.
Puppis hinderſchiff. quasi posterior pars.
Larina venter nauis. aut quia currina. vel quia caret rima.
Fori pluraliter. tabulata aut concava nauium latera. onera vel incensus ferentia.
Agiaua transitus hortatoris ad remiges.
Columbaria loca vbi remi eminēt. a columbarū nidis ſilitudinē
Transra ſedilla remigum. qz transuerſaliter in naue ponuntur.
Remus rüder. a remouendis fluctibus.
Paulmula das breyt an dem rüder.
Remex est gubernator nauis ein rueger.
Remigium rugunge.
Antenne quasi ante amnem anbenckel. ne fluct⁹ nauē turbent
Palus ſegelbaum.
Clauus nachſchalt rüder oder ſturnagel. quia clauo clauis regitur.
Anchora ancker oder hagke. Virgi. Anchora de proza iacitur.
Conſilia pſal. quia ligatur nauis.
Alucus waffer lauff. in nauī.
Aueolus ſchaff. Instrumentum nauticum. puta hauſorium. da mit man auß ſchopffet.
Scrupus rüder ſeyl. Reſtis wyd.
Funis ſeyl oder ſtrick. Velum ſegel. Lintheum p eodem.
Rudentes ſegelfeyl. quia ventis contacti. vt aſini rudiunt.
Proueſia band ſeyl. atqz Prouellum quo fune in litore ligatur nauis.
Contus ſtoeſſel. Trudes diſ. ſchaltry.
Acateon der groſ mittel ſegel.
Dalum der kleyn ſegel vornen in dem ſchiff.
Epidiomos der groſ ſegel hinten in dem ſchiff.

24
Cataforates ankerbley. **Anchoze** iungitur. vel vt descen-
dat ad explorandam pfunditatem.

Remulus zugseyl.

Ceruus. **Ventologium**. **Arthemo** wind gemerek.

Pulune sunt machine quibus naues deducuntur & adducuntur
in portum welholtz.

Navium genera.

Navis dicta a gnano. i. prudenti rectore.

Velox ein schnels schiff lin. quasi velox.

Phaselus campax nauigium **Lembus** ein vischer schiff lin.

Bozia canpulus cymba. **lenunculus** carabus pro eodem.

Onetaria ein schiff mit güt.

Barca ein schiff mit kauffmanschatz.

Torbata ein grof langsam schiff.

Pontonium nisi impellit non transit.

Scaffa ein angehenckt schiff lin.

Parascopus idem. & hoc barce torbite zc.

Actuaria navis remis vel simul acta. **Auctoria** marck schiff.

Paro raubschiff in dem meer. **Dioparo** idem.

Pirata meer rauber. **Parunculus** diminutium.

Denter tris. streytschiff.

Liburnus vast lauffendt schiff. **Dromo** idem.

Calonis holtzschiff. **Calon** lignum. **Calaria** idem.

Ypogamus roßschiff. Et vbi reliqua bruta traducunt.

Linth troglin. navis linthri similis.

Arabaria **Lander** **Navis** linthri similis ex vna tra-

Landica **Lithoria** becauata & capiunt ad maximum
decem homines.

Libania speyßschiff.

Biremes. **Trir**. **mes**. **Quadrir**emes ab ordine remorum dicunt

Classis est navium multitudo.

Traductoria vberfur schiff lin.

Epibacha ein vberfurer.

Paulum li. schifferlon.

Celuma neutri generis est cantus nautarum.

De domo et eius partibus.

Domus est que constat ex parietibus tecto et fundamento ptegens nos a caumatibus et imbribus. Vel est unius familie habitaculum. sicut urbs unius populi. et sicut orbis domicilium est totius humani generis.

Domuncula heuslin.

Casa eius armen mans haus.

Casula ein armes heuslin. a cadendo.

Vestibulum vorsch off.

Ianua thur.

Antica vorderthur.

Postium thur.

Postica hynderthur.

Sera schloß.

thurangel.

Lumen sch well. nam intransib⁹ est limis. i. transversalis.

Fores pluraliter thuren oder heuser. **P**rius pmo sermone singulariter dicit fore in versu. **E**xclusus fore cum longarem⁹ foret intus. **T**heren. in adel. pluraliter. **S**ed quid nam fores crepuerunt. **F**ores dicunt. quia antiquitus fores apperiebant.

Introitus eingangk. et est cuiuslibet rei.

Repagulum rygel.

Ober rygel.

Pessulum rygel.

Vectes rygel.

Clater vel Clatrus rygel.

Differunt in Repagulus intransib⁹ repugnat. **O**bjicit em ideo ober est. **P**essulum a pello. **V**ectes a vehendo. ut in castris et burgis in bigis magis lapides ducuntur tpe noctis ad valuas firmas pcludendas et muniendas. **C**later vel clatrus a claudendo et pprie ortorum vel vinearum est. **E**t exclatrus fit cratis et. **A**trium vorhoff eingangk. prius se locus intrati objicit ab atro idest nigro. quia olim sine fenestris aut a fumo. nam illic enim custodes. aut portitorij incubebant.

Portitor pformer. **I**anitor idem.

Sadus steeg oder staffel.

Scala leyter a scandendo. **E**t solum pluraliter gramatice priores servius varro et ceteri dixerunt.

Interchalare leyterstaffel.

Pauimentum eestrich. a pauio. is. ire. i. pcutere. nam pcutit vt solidat. **U**n virgil. de area facienda primo georlicorum simile dicit Area tamen pimum ingenti equanda cilindro. **T**abulari byn Laquear idem. **V**irgil. in. ij. **E**ncid. **P**endet lich in laquearib9 aureis incensi.

Aula sal.

Salarium sumerhaus.

Camera kammer.

Athalamus brutgam 6 kamer.

Cubile schlaff kamer.

Stuba stub.

Tenaculum vbi cernamus.

Mensa tisch ab amenitate.

Gausape tischlachen. qz sapimus in eo gaudium.

Abacus credentz.

Paries wandt.

Testudo ein gewelb oder schneck.

Fornix schwybogen oder gewelb. **E**tiam fornix domus meretr cum. **I**nde fornicor. aris. **I**nde fornicarius.

Columna pfeiler. quasi collum sustentando.

Pilare idem. **S**tatura saul.

Celare keler a celando. **C**elarium idem.

Penu vel penus. oris. vel penus ni. siue penum ni. omnia pro eodem kelerhalf.

Fundamentum gruntfeste.

Promptuarii speyfer.

Dispensa speyfkamer.

Almarium. quia ibi reponunt ea quibus alimur.

Penetrat heymlichkamer.

Cloaca dicit quelibet fossa ad quam sordes defluunt et dicitur a celo as. quod est abscondere vel sorbere. eo qz stercoza 7 imunda absorbeat 7 abscondat.

Pletum est fetor vel locus vbi frequenter iungitur. qui grauiter fetet.

Vrinarius seychwinckel.

Tectum dach. **Pinna** spitz.

Pinnaculum. omne id quod supponit pinne.

Scindula schindel.

Later zyege.

Regula schindel oder latte.

Tragus vel **Trigum** sparr oder latte.

Trigellum diminutium lathin.

Trigna iuncta faciunt trabem.

Trabs balck. quia ex transuerso utrosq; parietes terminat.

Proceres fm ysid. ix. ethi. dicunt trabiū capita que extra edificia foris ptendunt. ein vorschissender balck. oder ein vorhoff an einem hauf.

Antes ein vorschlyessender stein an einer mauren. als ein pfoß oder keppfer. Vel sunt extra eminentes lapides. Et solum pluraliter dicit. Virgil. ij. Georgicorū. Jam canit extremos effetes vinitor antes. Illic capitur a virgil. antes aut pro maceria. aut extremo virium ordine.

Tolus est veluti scutuz breue in medio tecto. vbi trabes coeunt ein gybbel.

Epiger z melius pluraliter epegri holznagel quibus ligna coniungunt. Et dicitur ab epi. quod est supra z agros quod est tractus. quia supertrahitur.

Clauus ein eyfner nagel. a calibe. i. ferro.

Comissura conuinctio tabularum zūfugung.

Discomion. locus in quo infirmi i plateis reperti reponunt.

Culina vel **Coquina** kuchin.

Camininus keimnich.

Lucanar rauchloch.

Fenestra fenster.

Fenestrella fensterlein.

Fumus rauch.

Fuligo rüß.

Canna kennel oder roze.

Cannale idem.

Imbrex pro eodem.

Stilla dachtropff. **Stilicidium** tropffsal. **Stiricidium** idem.

Stiria gefroener scholl. oder zapff. appendens tecto.

Aridinium locus cene tribus lectulis discumbentium dicitur mo

Secessus locus secessus. quasi sine accessu.

re pisco.

Diuersorium. quia ex diuersis vijs conuenitur.
Apogeu ein hule in dem erdtrich.
Xenodochium ein bilgerin hauf.

De edificiis sacris.

Ecclesia. quia gloriolus locus. Nam cleos. idest gloria.
Delubrum kirch. quia delet umbras peccatorum.
Basilica idem. qz fundamentum fidei. **Templū** qz loc⁹ amplius
Capella kappel. aut quia olim pellibus caprinis tegebat aut
 quia pro significato tali abutimur. quia capella est parua capra
Un virgi. in fine bucco. **Itē** iam satyre venit **hesper⁹** ite capelle
Sacellum. idest locus sacer.
Pratorium
Draculum betheuslin.
Propiciatorium
 Differunt tamen. **Pratorium** tm orationi consecratum. **Dracu**
 lum dum in ea responsa dabant. **Propiciatorium** ppitiationis
 locus. Est enim ppiciatio placatio.
Sanctas sanctor. locus quem solus presoyter intrabat in lege. q
 ceremonie aut archa conderet.
Fannum. idest templum. a faunis populis. quia gentili more.
 ea construere.
Martyrium marter vel locus martinij.
Ara producte ein altar. Et sunt are inferiorum.
Alta e idem. Sed altaria sunt superiorum. **Virgil.** in bucco.
 En qtuor aras. Acce duas tibi daphin. duosq altaria phebo.
Pulbitum pulbret. quia in publico positum.
Chorus kor in einer kirchen. multa significat.
Cancellū cantzel oder ein getter. siue cratis. a cancellat⁹ lignis.
Ambo. onis. ein predigstül.
Analogium idem ab ana quod est sursum et logos sermo. quia
 in alto loco fit.
Claustrum closter. deberet esse clausum.
Monasterium idem vnus proprij hominis habitatio. Vel for
 tassia a vita monastica. vel quia omnia apud ipsos sunt monos
 in vnum et comunia.

Cenobium refental. quia est omnibus cōmune.

Cenobita. cōmunis generis. i. conuentualis.

Refectōrium refental. a refectione.

Ambitus kreutzganck. et corripit mediam.

Circuitus idem. vel ymbganck. **L**imiterium kirchoffe.

De sepulcris.

Sepulcrum.

Monumentū.

Tumulus.

Sarcophagus. grab

Mauseolum.

Piramis. midis.

Sarcos grece. i. caro. **F**agos. i. cōmedere. **M**auseolum. a
nauseolo rege egyptioꝝ. **P**iramides ho regum sepulcra in al-
tum colonne ascendentes. **P**irami sitrudinem habebant. **Q**ua
le primū apud egyptios in vsu fuit. vt legit in cronicis.

Epitaphium vbergeschrifft auff idem grab.

Epicedion idem. **D**ifferunt tñ. quia epicedion est non corpe
sepulto. aut a loco translato. **E**pitaphium vbi corpus est sepul-
tum. **E**t illic quiescit.

Feretrum bar.

Baratrum idem.

Senotaphium ein ler grab.

Meuia ein tetterngesang. cantus in funeribus mortuorum. **V**i

Prius secūdo carminū. **S**ed ne relictis musa procat iocis.

Ecce retractes munera venie.

De publicis edificiis.

Ciuitas stat. ⁊ populi est. **C**irbs idem. ab orbe parte aratri que
muri designabant et menium dicit.

Opidum stetlin oder mercklin. vel a murosū oppositione vel
ab opibus illic recondendis.

Villa dorff. vt supra patuit.

Castellum castell. a vite castitate.

Pagus dorff. a conuentu hominū. aut qz domus in pago sunt
disperse. **I**ndepaganus rusticus. oder ein beyd.

Eastrum geschloß.

Eicus weyler. a via.

Colonia ein newe einwonung. antiquis cultoribus spoliata terra. nouis reductis colonia dicitur.

Compita locus in quibus rustici in agris conueniunt.

Murus maur.

Penia zynnen

Phala hultzener thurn.

Munitio beuestung oder bewarung. oder ein were. eo q manu facta sit. **Munientum** idem.

Cohors die außer gewere. quia omnia coerceat z concludat.

Vallum ein auff geschute were. oder ein auff geschut erdtrich.

Agger idem.

Vallus fustes quibus fit vallum.

Sudes dis. zunstek. **Vallus** li. idem.

Maceria zun oder wandt.

Seps zun. **Maceria** vinearum est. sed seps satorum z frugum.

Faut ein gang der stat. ad faucum animalium similitudinem quia per fauces est via cibi in stomachum.

Suburbium vorstat.

Turris thurn. tereno hostes.

Propugnaculum ercker.

Arces summe turres sunt a quibus hostes maxime arcant.

Coclea altissima turris rotunda quasi ciclea nam ab eo quasi a circulo tota ciuitas conspicitur.

Porta thor. ab ex vel importando.

Promurale zwinger. i. ante murum.

Eicus ein gas. quia in eo viesunt.

Platea ein grob gas wo die landstrass gat.

Loca wasserlauff. z hoc p vicos quasi p eos colat aqua.

Etiam locus secessus a cluo verbo. nam clunib⁹ his infedimus

Pretorum rathaus. quia ibi debet sedere pretor.

Curia rathaus. quia in ea gerit ciuitatis cura.

Forus richthaus a fando aut foroneo. athenarum rege.

Gymnasium generalis exercitiorum locus. sicut schole zc.

Pondorium markthaus.

Meritorium werckhaus. mercenarijs.

Taberna est p[ro]p[ri]e v[er]muncula in qua panis ⁊ vinum et carnes
cocte venduntur. ⁊ dicit[ur] a tabulis que ibi substernunt mercibus.

Wylum freyheit hauf. **Maz** ab a ⁊ silen. tactus neminem licuit
in asilo ledere ⁊ tangere.

Mediastinus pranger. q[ui] olim in medio fori situs.

Forum marck.

Circus platz. a circuitu equorum.

Theatre locus spectaculorum ⁊ erat rotunde figure.

Amphiteatrum idem. hec loca a romanis ⁊c.

Spectaculum ein gesicht oder ein schertz.

Macellum metzig oder fleischpanck.

Politorium vbi lauantum ponuntur vestes.

Mercatum. locus vbi res mercatur.

Chelonarium zolnerhauf. Et aliq[ui] ip[su]m vectigal dicitur.

Prostibulum frauen hauf. a prostituo.

Lupanar idem. A lupa vxore Faustuli.

Fornix idem habet significatum a fornicor. vt supra patuit.

Carcer kercker. a coercendo.

Argasculus idem locus damnatorum.

Eculeus idem q[uo]d carcer. genus tormenti ad modum crucis.

Limum gefencknuß. expulsio extra limen.

Postliminium erlosung. idest reuersio.

De terre vocabulis.

Terra erdtrich. quia terit. **Tellus** idem est dea terre.

Humus idem q[uo]d terra. ab humiditate ⁊ humore.

Lutum koth. quasi nō lotum. **Limus** schlym q[ui] lenis ⁊ mollis

Scenum wuste. quia atrum vt vmbra.

Gleba ein scholl erdtrich.

Gleba vnfruchtper erdtrich. **Virgilij. Georgico.** Nam ieiuna
quidem cliuosi glebae runis.

Creta weyß erdtrich.

Hyuica terra fissa ⁊ erschunden erdtrich. a hio as. hyuic⁹ a. um
apertus a. um. vel fissus a. um.

Argilla laym. **Glis tis**. kletter.

Alpis was.

24

Arena sandt. **Zabulum** idem. oder ein leycht etdtrich.
Scabra terra ein rauch hert erdtrich. **Inde** scabies venit.
Lama scharff erdtrich. **Oratius** primo epistolarum **Viribus** p
 cliuos flumina lamas.
Mons berg. **Quia** terra eminens.
Clinus est descensus montis. **Virgil.** in bucco. **Molisq** iugum
 demittere cliuo.
Iugum die hohe des bergs.
Collis eminentius montis iugum.
Tumulus klein berglin. quasi tumens tellus. **Monticulus** idē.
Campus felt. terra plana.
Equor z terre z maris equalitas.
Vallis tal.
Conuallis. z le. inter montes loca depresso.
Solum qz firmum ein hert erdtrich. **Inde** soliditas. i. firmitas.
Scopulus eminēs in mari lapis. ein fels. aut a speculando aut
 regumento nausum dictus.
Saxum quia durum. **Prout** habet in ps. **De saxo** durissimo.
Rupis ein fels. **Quia** non facile rumpit.
Lapis stein. quia ledit pedem.
Petra idem. quia pede trita z consumpta.
Arenarius sandtstein. **Sibulus** idem. quia imbibit aquas.
Lofus tauffstein. **Silex** kyßling.
Marmor mermelsteyn.

De locis terre.

Locus et pluraliter loci principia artis vt maxime in loyca et re
 thorica. **Topicorum** liber de illis locis tractat.
Topographia est loci descriptio. **Unde** **Virgil.** in pmo **Eneid.**
 Est in secessu longo locus insula portum efficit.
Regio landt. **Provincia** **Territorium** idem.
Plaga gemerck nach dem hymel.
Provincia landt.
Regnum reych.
Insula ein insel. quia in solo. idest in mari posita.
Mediamnis in medio amnis. i. fluminis sicut augia maior.

Item annis dicitur aqua suauiter currens. ⁊ dicit ab amenita-
te quia ibi semp locus delectabilis inuenit̃.

Salus locus vbi noui exiliunt.

Fron des ein neuer walt.

Faustes dr̃ augusti inē mōtes adit⁹ ⁊ supra fauce ciuitat⁹ patuit

Confrages loca vbi venti concurrunt.

Lustrum ein thyer gart. vt lupoz cubilia vel brutoz habitacul⁹

la siue latibula tenebrosa dicunt̃ lustra. Et qñqz ludi quinquē-

nio. Rome ab augusto celebrati. ⁊ p quinquēnio lustrū capis̃.

Lucus ein finster walt quia non lucet.

Desertum wuste. qz ibi nō serit̃ aut a mansione hoīm deseritur.

Heremus wuste. ⁊ vbi nulla fuit hominum mansio.

Aluiarium ein stat do vogel fliegent. locus in quem solis auib⁹
est accessus.

Item inuia sunt maris auia siue deuia terre.

Amena loca delectabilia quasi amata.

Tempe loca tessalie virida ⁊ ppetuo flore.

Appricus. a. um. lustperlich. locus accessu solis ⁊ aperto celo
gaudens.

Opacus. a. um. ein finstere stat. Opacitas finsternus

Lubicus. a. um. ein schlipfferig stat. a labendo. i. cadendo.

Tenebrosus locus. quia tenet vmbra.

Estiua loca sunt quibus pecora estates vitant calores. Unde

scatius. ⁊ vmbrosa patuere estiua licet.

Maualle locus vbi naues edificant̃.

Lextrinum idem.

Statio schiffstat. vbi ad tempus stant naues.

Portus locus vbi naues hyemant.

Importunius ein stat on lyst. locus vbi nullus est portus aut
refrigerium.

Portus a portandis cōmertijs.

Bayz locum antiqui a baiuladis cōmertijs ⁊ est idem cū portu

Littus. landt am mere. qz maris fluctibus eliditur.

Ripa ein landt an dem bach oder fließende wasser. quia flumi-
nerapitur eius terra.

Circumlunium. locus quē aqua circū fluit. als die maynw.

Alluvium quem aqua abluit. als der reyn zu costnitz.

Argo cuiuslibet pars loci. oder ein vmblich wayff.

Arctima loca maris intima.

Burges tyeffe. aque pfundior locus.

Byssus tyeff. quia abest fundus. Et dicit ab a quod est sine et byssus qd est gen⁹ liut candidissimi. quasi sine bysso. i. candore.

Sentina locus in quē conflunt omnes imundicie.

Sterquilinium scheyfgrub.

Spectaculum est locus ludi aut ipsemet ludus.

Specula ein wart vt tempore belli in montib⁹ et altis turribus speculatores de aduentu spoliandis p⁹nunciant eo q⁹ speculantur. i. antecedent. et dicit a specio cis. q⁹ est considerare.

Loca terre inferiora.

Specus aqua prospici potest.

Spelunca ein grüb.

Spelea grüb. grecum est. dicit Seruius sup bucco. Et nota q⁹ speleum deriuatur a spelunca.

Spiraculum. locus quo terra spūm edit. idest ventum.

Lauerna hule. quia caret verno. i. luce.

Infernus die hell. **Auernus** idem. quia sine luce aut quia ibi nullum ver est.

Hyatus prurptio terre pfunda ein gefallen erdtrich. est hyat⁹

Translatio est ab homine cuius oris.

Profundum tyeff. a procul et fundo.

Baratrum profunditas atra. die helle.

Tartarus die helle. quia illic omnia sunt turbata.

Behenna hellisch feur. et capiet pro loco eiusdem ignis.

Derebus die helle.

Stira tristitia die helle.

Locus a luctu die helle.

Letus ab oblivione die helle.

Flegeton ab ardore. adeo infernorum.

Achyron ab inuidia.

Sunt em hec quin⁹ a poetis inferni flumina. vt ptz. vi. eneid.

Infern⁹ locus omnium inferior. **Orcus**. i. infernus.

De itineribus.

Iter weg. antiqui dixerunt Itiner. ideo mansit g^ous itineris.
Via idem qua itur vehiculum.
Publica frey oder landtstraf.
Regia via landtstraf. Regia iter idem.
Priuata via que ducit ad opidum aut villam solum.
Strata. quia vulgi pedibus trita.
Semita ein süßteig. quia semis idest media vita.
Metatus generis femini pro eodem.
Callis iter peadū in^t montes angustū. ⁊ callo pedū p^oduratur.
Trames ein zwerichter weg. q^o p^o agros trāsu^rse transmittitur.
Diuerticulum scheyd weg. quia vna via diuertitur ab alia.
Compita concursus plurium viarum. quia plures in ea vie com
petunt. vt sunt **B**iuie **T**riuie.
Biuium. idest duplex via.
Cliuolum inter est flexuosum.
Orbita wagenlayß.
Castigium süßtapff.
Miliare meyl. mille passibus.
Leuca idem. ⁊ quingentos habet passus.
Stadium ein roßlauß. Et p^otinet centum viginti quinque passus.
Octo stadia faciunt vnum miliare.
Stadium a statione **H**erculis venit. quia ipse vno spiritu tot
passus confect.

De ponderibus.

Pondo indeclinabile. idest pondus.
Pondus quia pendet in libra quasi pondus.
Libra ein wag.
Examen filum medium quo trutina equat et regit.
Trutina zung in einer wage.
Statera idem. quia equaliter debet stare.
Calculus minima ps est ponderis. p^ostans grauis lant^o geminis.
Siliqua vicesima quarta pars solidi.
Scrupulus sex siliquas continet.

Diagma	acht teyl der vntz.
Denarius	pondus aut numerus decem nūmorum.
Solidus.	schilling. qz illi nil vceft. ideo solidus dicit.
Semiuncia	ein halb vntz.
Semissis	idem.
Quadrans	das vierdteyl der vntz.
Unctia	vntz oder gewicht.
Libra	pfunt. duodecim vntijs constat. sicut annus duodecim mensibus. et qz pondus pfectum. Dicit em libra qz includit in se cuncta iam dicta pondera. Minā ein pfundt.
Sextarius	duarum librarum est quibz assumptis dicit bilibris.
Assumptus	quater fit greco nomine.
Aeris	quinq; complicatus quinare siue gomoz facit.
Aldice	sextum reddit congiuz. Nam congius sex metis sextarijs.
Marca	marck.
Centenarius	zentner.
Talentum	ein pfundt oder ein lott.
Balanx	ein wag. quia habet binas lances. i. scutellas.

De mensuris.

Metreta.	ein mas. Et est mensura liquidorum.
Modius	ein metz oder summerin. et est granorum.
Horus	p eodem. Et fm ysis. Triginta modioz mensura dicit.
Urna	aymmer.
Plaustrum	fuder.
Seuma	sam.
Alna	ein elen. z est panni z lini.
Hostarium	streich holtz.
Quartale	viertteyl. Quartarium idem.

de mensura agrozum.

Digitus fingerbreYTE pars nimia agrestium mensurarum.
Unctia inde habet tres digitos.
Palmus mensura quattuor digitorum.
Pes sedecim digitos habet. z hoc fm latitudinem.

Passus schut. pedes habet quinque.

Iugerum cui iacobart. melius hoc iugerum quod iuger dicim⁹ sed hoc fm Alexan. sibi vsurpat legentes de agricultura Varronem et Colomellam imo Laurenti⁹ Valli. et Tortelius testes sunt dicere hoc iugerum. in secunda inflexione.

Iugerum autem continet longitudinem pedum ducentorum quas diagona latitudine centum viginti.

De escis.

Cibus speys.

Cictus narung. a viuo.

Alimentum furung. ab Alo verbo. Alimonia idem.

Sed differunt. Nam alimentum est quo alimur. Et alimonia est alendi cura.

Affluentia vberflusigkeit.

Opulentia reichthumb. ab opibus.

Esca speys. ab Edo verbo diminutiuo.

Esculentum idem.

Epulum ab epulor. Dapes eius significati. Sed differunt.

Nam epule priuatorum. Dapes vero regum sunt.

Pulmentum ein gemus. a pulre dictum.

Sacietas genugsamkeit. Saturitas idem.

Sed differunt. Nam sacietas potest ex vno cibo quasi satis sit

Saturitas vero est ex vario alimentorum apparatu.

Crapula fresserey. quasi cruda epula. Nam crapula digestionem impedit.

Iantaculum fruj essen. a Iano deo qui est anni principius a quo et Ianuarius. et Iantaculum est primum ferculum quod mane et ppe diei principium datur. quia eo ieiunium soluit.

Prar dium ymnis. ab apparatu.

Merenda vesperbiot. quia post meridiem sumit.

Merendare est post meridiem comedere.

Lena nachtmal.

Obsonium ein klein essen oder schlaffdrungk.

Symbolus vel Symbolum ein gemeyn vten.

Annona getreyd oder frucht. quia omni anno crescit noua.

Panis brot. a pan. idest totum vel omne. qz omni cibo apponit
Libarius speyßbrot. et est seruorum.
Fermentatus panis geheß let brot.
Fermentum heßel. nam fermenton dat corruptionem.
 vt talis panis quia muscrescit schymlet.
Krebackus ein leyb brot.
Azimus vngeheßelt brot. ab a. i. sine. ⁊ zimus corruptione.
Sigilineus rockenbrot. Triticus panis weytzenbrot.
Oideacius panis gerstenbrot. Auenarius haberin brot.
Succinericius eschebrot.
Focatus idem. quia in foco. i. igne coctus.
Libanicus brot gebachen in dem ofen.
Libanus bachofen. Archocrea krapff.
Piacenta pfantzel. Libum idem. Rabulo hyppen.
Laganum vel lagana flad. Crusta rind. Crustula idem oder
Torta küch. Simila semel oder weisbrot. // biezlin.
Pastillus ein pastill. Farina meel.
Furfur grusch od kleyen. Caro fleisch. qz cado vt sup dictu est.
Crudu dicit qd nō est coctū raw. Coctum gekocht. qz coctus.
Assum gebraten. quia ardeat.
Lixum gesotten. quia lixos grece est aqua latine.
Fixum gerolchet. Salsum gesalzen. quia sale aspersum.
Opipatum gepfeffert. Rancidum pfynnet.
Succidium auffgehenckt fleisch.
Carofumigata gerauchet fleisch.
Cervina hirschen fleisch.

Caro

Urcina beren fleisch.
Leporina hasen fleisch.
Vulpina fuchß fleisch.
Lupina wolff fleisch.
Citulina kelberin fleisch.
Bovina runderin fleisch.
Ouina schaff fleisch.
Porcina seu fleisch.
Ferine wilpret.
Lardum speck.

Dffa sup.	Uippa weynwarm.
Uappa	wassersup.
Brodium	brue. Ius idem. oder iussel.
Salreda	sultz.
Frustrum	stuck. a frumine quo capiuntur.
Buccella	ein munde voll. qz buccā. i. inflatione oris facit.
Mica	brofen. Farcimen brotwurst.
Mortisium	alles das man in dem morser zerstampfft.
Lac	milch. a candore.
Colustrum nouum	lac dicitur.
Caseus	keß. quia lac coactum.
Lac pressum	keß oder zyger. Virgil. in bucco. Et pressi copia
lactis.	
Seracium	zyger. Quuccum gerunden milch. quia lac coagu
lo actum.	Coagulum renny.
Mel	honig.
Fauum	die fusse des honigs oder der wab.
Archocopus	mutschel. quia artus panis.

De potibus.

Potus getranck a greco qz est potes. **Potio idem.**
Vinum weyn. **Itam cito** venas sanguine replet.
Licum idem. a pprijs liberi patris. **Bachum idem.**
Temetum est bonū vinū. eo qd tenet mentem. **Et sinebriando**
Temulentus a. um. truncken.
Vinolentus voll weyn. **Merum** lauter weyn.
Roseum vinum qd nos rubeum vocamus. **Mustum** most.
Aminium weyßweyn. quia est sine mumo. i. rubore.
Succinatum gelsar wein. **Succine gemme** simile est.
Limpidum vinum klar wein. quasi perspicuum.
Limphatum vinum gemischtweyn mit wasser.
Turbatum vinum trub weyn.
Falernum ein gutter weyn. a falerno campanie monte.
Vilum vinum ein arger weyn. quia vile.
Inferum vinum schenck weyn oder opffer weyn. quia nil sibi
 debet afferri. id est cōmisceri.

Spurium vinum qđ offerre nō licet spurium. i. aqua mixtum.
Pendulum vinum seyger weyn.
Honorarium vinum est quod datur regibus.
Crudum vinum vnmilt weyn. quāle est vinum seruorum.
Acerum essigk. Vinum aqua mixtum quasi aquidum. quia hoc
citius acetescit.
Acidum quasi aqua mixtum. sicut in torculari post expressum vi
num aqua infundit acino ⁊ vinatio.
Conditum kreuter oder gemacht weyn.
Lactatum potio ex lacte.
Mulsum. quia melle mixtum ⁊ aqua.
Mellicratum pro eodem.
Hidromel lauter tranck. quia ex ydros. i. aqua et melle.
Incomelum most gehonigt. quia fortiter comotum.
Saccatum sackweyn.
Oximellum mixtio aceti ⁊ mellis.
Rodomellum potio vbi in succo mellis rose admiscet.
Fecula vna treubel seniff.
Vinum passum gesotten weyn.
Defrutum vinum gefangen weyn. quasi defraudatum.
Carenum vinum weyn auff den dritten teyl ein gesotten.
Malsana gersten wasser.
Scera est omnis potio que extra vinum inebriat.
Cereuisia byera cerere. quia ex fructibus conficit.
Medo meth.
Succus safft. quia sacco exprimitur.
Fer heff.
Tartarum weynheff.
Garum. **M**uria. **L**iquamen eingesaltzner visch brue:
Differunt tamen. quia Garum dicitur a garo pisce qui a grecis
primum est salus. **M**uria dicit. quia ex aqua ⁊ sale facta in mo
dum maris acerba. Sed liquamen hoc quia post pisces in salca
mento talis liquor liquatur.
Almurca olheff.
Malsesia malsasyer.
Malsasetum idem.
Alcasia byren most.

Claretum claret.

Hector deoz potus. vt dicunt poete. Hectit linguas bibentium.

De singulis vasorum generi- bus. et primo de escariis.

Vasa dicta a vescendo. quia in his esce deponerant.

Fictile getreytvas. Est vas luteum decoctum. Inde tunc lutif-
gulus haffner. nam lutum. i. componit in olla.

Relatum vas ein auß gegraben oder gemalt vas.

Anaglipa vasa sunt supius sculpta.

Discus teller.

Scutella schussel a scuto cuius habet similitudinem.

Lanc ein gemalt schussel.

Paraphis vierecket schussel.

Patina breyt schussel. Patena idem.

Aposera opffel schussel. a pomis ferendis.

Cinorium teller brot.

Salinum feltzueflin.

Acetabulum essigkueflin.

Coclear dicit instrumentum quo cibi liquidi solent manducari

loffel. Vñ versus. Dum coclear intendit intrare in oris hyatum

Sepius impedit fortuna eiusdem meatum.

Sinabellum senffueflin. quia dicitur a sinape.

Poculum trinck geschirr. Virgil. in bucco. Et bina pocula no-
bis alchimendon fecit.

Tuale poculum ex vino.

Utrum glas. Patena schal.

Crater becher. olim habuit duas ansas.

Ansa ein handthab an dem trinck geschirr.

Craterculus

ein kleins becherlin.

Laytus

Liphus

Enstis pro vno hausto sufficit. mygolin.

Aligale idem.

Calix ein hultzes trinck geschirr. quia calom. i. lignum.

Calatns idem.

Dyorha 3wey oiger kopff.

Orha ein oug kopff.

De vasis vinariis & aquariis.

Dolum vas rotundum.

Enofozum weyn vaf.

Fasculum vel Vasculum.

Fascula vel Vascula. feschlin.

Fasculum.

Lagena lagel. Situla idem.

Ydria wasserkrug.

Situla quia sitientibus apta.

Arnea in amphitrione. a Plauto potest dici vas vinorum co-
rio circumductum.

Uter vteris weynschlauch.

Radus weynvaf.

Carinum vas fictile yrderein schuffel.

Amphora krug.

Dica zuber. Orcius idem.

Ociolus zuberlin diminutivum.

Ciphus fm Ysid. xx. ethimo. vas in quo manus lauamus.

Cupus a cupiendo vina vel aquas.

Cupa idem ein kupfferin krug.

Mulgarium melck vaf. Mulcra idem. Mulcrale idem.

Lebrum kinf bad zuberlin. quia in eo fit infantium locio.

Peluis becken. quia in eo fm Ysid. pedes lauantur.

Lauacrum gyebrvaf. Et reuera generaliter omne vas lotionis.

Fulorum gyebrvaf. ab effundendo.

De vasis oleariis.

Emicadium oel vaf.

Lechitus Scortia. quia est ex coilo.

Alcastrum falbenbuchp. Papis idis. idem.

Lenticula vas olei. quo sacerdotes & reges inunguntur vt vas

sacri crismatis.

De vasis coquinaris et pistoris,

Tocula omnia vasa coquendi causa. a planto dicunt.

Olla basen. **F**idena idem.

Fidelia idem. **U**nde **P**ersius respondet **V**iridi non cocta fidelia lino.

Tedale brandt eyfen. **P**atella psan. quia patula.

Lacabus ein sturtz oder ein kachel oder basendeckel.

Fodula kach.

Patina psanne.

Libes est quedam olla ein tygel.

Gramacula hely.

Sartago. i. patella olla enea. **E**t dicit a sarcos quod est caro. 2

Ago gis. quia in ea caro agitat. ein rostpsan.

Frixorium idem significat.

Tripes triffis.

Tribum sybe. quasi currisum. qz p ipsum frumenta currunt.

Rotabulum sybe. a priendo stercore.

Portorium moiser stein.

Tribulum idem oder der stoessel.

Pensuale hackbangk. ad modum mense.

Aracula ein rost. **C**aldarevel **C**aldarium kessel.

Artanus ein hackmesser.

Pilus stoessel in eym moiser. **C**ontus idem.

Sitropedes sunt vasa fictilia trium pedu. vel olle congnarie.

De vasis repositoriis.

Sazophilatium sylberkammer. **E**t proprie vbi thesauri templi reponuntur.

Arca ein arch. ab arcendo intrantes.

Libutum idest archa ein derlin.

Locus reponendarum rerum est. **E**tiam locus pro crimena et pro feretro.

Crumena

Cruma seckel.

Saccus

Agribium ein seckel.

Beta **Belsch**
Capsa **ledersack**
Fiscus **gemeiner seckel.**
Sistartia **nautarum sacculus**
Inuolucrum **idem. Et dicunt sistartie. quia sunt sute inuolucra**
quia aliquid in se volutum teneat.
Canistrum **ein kretlin**
Cistelia **ein kyftlin**
Cista **dicitur a costa. quia ex costis. idest ex cannis vel lignis q̄**
bus teritur fit.
Cophinus.
Corbis **korb oder zeyn.**
Sporta Sportula **diminutium.**
Fiscus **est fissura vel fenestra patens in pariete. vt patet in**
Eunucho Theren. ein kensterlin.
Armarium **barnaschkammer.**
Scrinium **schreyn.**
Mantica **wadtsack.**
Theca **kast.**
Capsula **a capio ledersack. Coriola idem.**
Clitella **briefftasch. vt cortisani ducunt.**

De vasis luminariorum

Focus **herd. quia fouit idest nutrit ignem.**
Flamma **der flamm.**
Teda **brandt. Tortis idem.**
Carbo **kole.**
Pruna **gludt.**
Scintilla **funck.**
Fauilla. **idest scintilla. Sed scintilla dicitur proprie accensa. Fauilla**
ho extincta et igne deserta. quia fauilla est extincta scintille
ignis vel cinis. ganneyt oder emritz.
Linis **esche.**
Tedifera **ferrum vel lapis super quo ligna aut tede ponuntur.**
brandt eyfen.
Lucerna **dicitur a lucinum vel a luce quasi intra se lucē arcens.**
f ij

Lucinus est candela lucerne. quasi lucinus.
Candelabrum leuchter oder kertzstal. quasi candelae forum.
Candela kertz a candeo. quia accensa candet.
Lucunar hanget liecht quia in luce z gere.
Fac fackel. **F**acula idem.
Cereus kertzliecht von wachs.
Funale quod intra ceram fit simis butz. **I**nde simus venit.
Lichnum dacht a luceo.
Letum vnschlut. **L**ampas ampel.
Laterna dicitur in quo latet ignis.
Lucubrum dicitur quod in umbra lucet.
Pira lignorum congeries ut ardeat. **P**ir enim est ignis.
Rogus dicitur cum iam ardeat.
Bustum cum iam sit exustum. **F**uit enim tempore pythagore sepul-
 tura per ignem tanquam elementum perfectus. **I**n quo rogo bu-
 sta corpora pice subiecta per cineres reollectos condebant in
 terram. vasis aut ereis aut retreis.
Acerta weyrach vass. oderrauchuas. **T**urribulum idem.

de lectis et sellis.

Lectus beth a lectis herbis.
Lhorus trutbeth. a prostris herbis olim in gramine dormiebat.
Stratus a sternendo dictus. **H**ec tria genera erant ante layco-
 rum inuentionem et usum.
Lama ein kleins bethlin auff der erden.
Srabatum ein siechen bethe. grecum est.
Baionola ein rosbare. lectus qui cum equis baiolat. i. portat.
Seniales lecti ein brautbethlin.
Sponda das außerteyl an eym sponbethle.
Puteus interior pars lecti.
Affer bet.
Lunabulum wage.
Luna idem. puerorum est.
Scammum banck a cadendo. **N**am olim alta erant scamna.
Scabellum füsschemel. **S**uppetanium idem significat.
Scansile. gradus ubi honorati sedent a scando. quia alius scandit.

Sedes dis. styl. a sedendo. **Sedile** idem.
Solium kunigstül. quia solus in ea rex sedet. vel quia ex lignis
Cathedra sedes doctorum. solidis factum.
Thronus quod est solium.
Subsellium est ceterorum cathedra.
Sella dicitur quasi sedda ein sattel.
Selle curiales richter stül. Nam magistrat⁹ romanorum his in
 sidentes iura reddebant. Et dicebant curiales a currib⁹. nam ma
 gistratus ppter itineris longinquitatē in curribus ducebant.
Tripodes scamna habentia tres pedes.
Appodium ein ding dar an man sich leynt.
Appodiare an leynen.

De vehiculis.

Carrus a cardine rotum.
Biga. karr. **Carruca** karr
Reda ein schlit. **Vehiculum** idem.
Currus wagen. quia rotas habet quibus currit.
Quadriga idem. quia quattuor habet rotas.
Carpentum. pompaticus currus.
Pilentum contextus currus quibus olim matrone vehabant.
Carpentum ein vafnacht wagen. vel currus triumphalis.
Plaustrum fm ysid. in. xx. Ethimo. Est duarum rotarum oner
 ribus portandis aptum.
Pluriga fürman. **Vector** idem.
Bigator karrer. **Bigarius** idem.
Currus falcatus streytwagen. Nam falk est belli instrumentum
Rota te. dicitur a Ruo is. ere. eo q ruat radt.
Circumferentia ein felge an eym rade.
Radius dicit illud tectum z subtile lignum quod a moridiolo
 rote vsqz ad cantum dingit. et in vtroqz infigit. ein speych.
Cantus nabe. **Axis** idem. oder ein achs.
Chemo ein detschel.
Luno ein lon vor dem rade.
Scidula ein leyterbaum.
Effeda est gen⁹ vehiculi. pmo reptum apud bellas gallie ppros

Unde virgil. in. lij. *Beor. Bellica vel molli melius feret effeda*
colla ein halſſchiltlin. od ein kerchlin dz man an dē halſ zeugt.
Lauilla ein leyter an eyim wagen.

de episcopis et clericis.

Clericus vel **C**lerus priester oder ſchüler quasi ſorte electus.
Papa der babſt.
Patriarcha ein oberſt vater.
Archiepiscopus ein erzbyschoff.
Episcopus ein byſchoff.
Metropolitanus eins gantzen lands. oder balibyschoff. ſicut
Maguntinus. oder ein erzbyschoff. oder ein furſt der byſchoff.
Episcopi ſo dicunt a scopin quod est ſup intendo.
Pontifex. princeps sacerdotum dicitur.
Summus sacerdos der babſt.
Summus pontifex idem ſignificat.
Antiſtes. quia ante alios ſtat.
Sacerdos priester. quasi ſacrum dans.
Sacerdotes gentilium vocabantur flamines ⁊ flamendiales.
Flamendiales nos vocamus ſanctimoniales.
Prieſtyter priester. quia prebens iter ſalutis.
Leuita ein leuitt. a leui progenie.
Diaconus ein euangelier.
Epidiacones. ab epi qđ est ſup ⁊ dyacones. qđ ſupior dyacon.
Subdyaconus ein epiſtler. **L**ector a legendo ein leſer.
Pſalmiſta. a pſalmis cantandis. **C**antor qui voce modulatur.
Tonſuriſta. qđ habz tonſurā corone. **M**ā tondeo radere ſignificat
Precentor. idest primus cantor.
Succentor. idest ſubſequens cantor.
Concentor qui cum alijs canit.
Accolitus grecum est. **C**eroſerarius idem. quia debet circa lectu
ram euangelij ferre cereum. i. candelam.
Exorcista ein beſchewerer. nam ſup cathecuminos ⁊ energumi
nos inuocat dñi iheſu chriſti nomē. vt ſpūs imundus egrediat.
Hoſtiarius. qui in antiquo teſtamento fuerunt temploꝝ cuſto
des ne quis imudus ingrederet. **J**anitor. idem.

33
Editus mēfner. quia edem tucturi
Archidyaconus ein ercz priester.

De monachis.

Monachus munch. quia monos. i. singularis vel vnum. z acosi
idest cura. Nam sui vnius gerit curam.
Cenobita conuent bruder oder schwester.
Cenobium refental.
Anachoreta dicit qui deserta perit relicta vita cenobiali vt san-
ctus Iohannes z Elias.
Cenobite vitam apostolorum sequunt.
Heremita einsydel. oder walt bruder.
Abbas apt. quasi pater. Nam abba grece est pater.
Prior. Primas. Guardianus. dignitatum nomina.
Conuersus ein leyen bruder.
Conuersa ein leyen schwester.
Inclusus clausner. Inclusa clausnerin.

De nomina fidelium.

Christianus ein christ. oder ein christenlicher. qz. crismate vinctus.
Catholicus idem quasi vniuersalis.
Catholica sedes est romana cura.
Catholica fides cristenlicher gelaub.
Orthodoxus. idest recte credens.
Orthodoxia fides. idest cristiana.
Neophytus ein newer cristen mensch. quasi nuper natus.
Cathecuminus dicit qui doctrinam fidei audit. z nondum ba-
ptismum recepit.
Cathecuminus grece. idest auditor.
Competens dicit qui post fidei instructionem cōpetit gratiam.
Laycus ein ley. Popularis idem.
Proselytus ein frembder. dicitur aduena z circumcisis qui po-
pulo dei miscebatur.
Ecclesia proselyta. idest iudaica.
Synagoga iuden schül.

De philosophiis.

Philosophus ein liebhaber der kunst.

Philos. idest amor. **Sophos** idest sapientia. Et sic dicitur amator sapientie.

Philicus ein natürlicher meyster. a philis quod est natura.

Philicus proprie ein arzet.

Philica natürlich kunst oder erzney.

Philologus ein natürlich rede.

Philonomia ein natürlich gesicht.

Ethicus tugentlicher meyster.

Ethica ein kunst von der tugent.

Politicus ein statlicher.

Pollicia kunst von regyrung der stett.

Polis idest ciuitas vel plurale. yca. idest scientia.

Economus ein heuslicher man.

Economia die kunst von regyrung des hauf.

Loycus listiger vnd erkanther woer disputirer.

Loyca die kunst der listigkeyt.

Grammaticus ein kunstiger der büchstaben vnd der diction.

Grammatica die selbe kunst.

Rethor ein zyrlicher rede.

Rethorica die selbige kunst.

Resis idest ornatus. In der rethor.

Astronomus dicitur qui docet legem vel regulam de astris. Vel qui nominat ea ein stern seher.

Astrolagus dicitur inspector et mensurator astrorum. Et dicitur ab astrum. et logos quasi loquens de astris. vt augurans ein re von dem gestirne.

Astrologie talis scientia. **Geometer** ein erdrich messer.

Geometria scientia de terre mensura aut magnitudine.

Arthematica generaliter pro eodem.

Secta dicitur a sequendo quia alicuius sequitur documenta.

Platonius qui sequitur platonem. Sicut beatus augustinus.

Academicus idem.

Archademia villa platons.

Arestorelicus qui sequitur Arestotilem.

Paripotheticus idem. de ambulatione

Stoicus a sto portu. in athenis iuxta quā fuit eorum studium

Tales ponunt virtutem summum bonum.

Tunicus ab imudicia. quia tales publice cum vponibus suis dormiebant. eo qd matrimonium erat licitum.

Epicurus posuit summū bonum voluptatem et crapulam. a quo dicuntur Epicurei.

Syniophilista. phus a tali secta. quorum erat nude pter pudentia. pinde vagari solitudines et philosophari.

Theologus. i. de diuinis loquēs vel tractans ein gotlicher lehrer
Theologia ein gotliche kunst.

De poetis.

Poeta qui vere vel quasi vere. gesta sint obliq̃ figuris describit.

Poeta ein dichter. **Oratius** in poetria pictorib⁹ ait atq̃ poetis.

Quodlibet audiendi semp sunt equa potestas.

Poesis gedicht. **Poetria** die kunst der poetrey.

Liricus a pluralitate carminum. quales fuit inter nros. **Oratius**

Tragicus quia ob hirci p̃m̃ium. **Unde Oratius** **Carminis** qui tragico vilem certauit ob hircum.

Tragedia carmen scribens. illustrium facta malo tñ omne. i. fine qualem inuenimus **Senecam** iuniozem.

Comedia est villanus cantus et nuptiarū apparatus. a camos idest villa. aut a cōmessatione. postq̃ theatro legebat̃.

Comdus. comediarum scriptor.

Comicus vt familiaris terrenus.

Item fines comedie leticia et nuptie. persone eius rusticant. sunt

Principium comedie est lis. et controuersia.

Item finis tragedie est infamis mors. **Principium** ei⁹ gloriosi facinoris. et letum **Persone** tragite sunt reges nobiles et diui.

Elegia est carmen miserie planetium.

Quale est **Boetij** de consolatione. **Cum** ipse in principio inquit.

Et veris elegi fletibus ora rigant. **Est** em̃ **eley**s idem qd miseria

Unde **Elygiacus**. i. miserie scriptor.

Satira carmen rep̃hensorum et nudum omni saturitate plenu⁹ et facundia. **Quale** est carmen **Persij** et **Iuuenalis**.

Satiricus scriptor satire.

Satira. aut satirij dñs siluestribus aut quia satis ire. et reprehensionem intendit.

Deorzi qui et diuini dicunt diuinorum scriptores. Quales apud grecos homerus et apud nostros diuinus. **Maro** in **Eneid.** roseo ore scripsit. et pene immortali ingenio.

Hystoricus qui scribit hystoriam. ut **Thitus** **Liuius** et **Valerius**.

Hystoria ein geschicht. ab histeron. i. videre. quia de gestis et visis est.

Fabula que in toto falsa dicitur. et a fando dicitur.

Appollogeticus. sermo sub simili comprehendens quod sub metaphora fieri potuit. ut est apud **Esopum** et **Luianum**. Et tale genus sermonis est inuentum. ut per uerisimilia homines ad bonos mores inducerent et corrigerent sub enigmate. Item triplex genus hominum. humile ut rusticorum. De quo **Virgil.** in bucco. et partim in **Geor.** Medium ut sunt ciues. quale est apud **Virgil.** in **Geor.** Et subline quale est regum. ut apud **Virgil.** in **Eneid.** Genus diuorum ut regum et deorum. Genus transformatum. ut de homine brutum etc. Quale est carmen **Nasonis** in metamorphoseos.

Item triplex est dicendi character. **Eregmaticus** ubi sola poeta loquitur. ut **Virgil.** in **Geor.** **Diagmaticus** ubi persone inducte loquuntur velut in comedijs. **Dicitur** est. qui et communis dicitur In quo poeta et inducte persone loquuntur. Quod fit in **Eneid.** **Virgilij.** Item poetria gaudet in his personis licet non omnis scilicet gnatione. **Parasito.** mimosolio. **Besticulario.** **Themelico.** **Enato** blanditor.

Parasitus Adulator.

Adimus Imitator.

Salus A saltando.

Besticularius a gestu hominum. **Besticulator** idem.

Hystrio. quia uideri uult aut hystorias dicere.

Themelicus. **Musicus.** **Scenicus.** qui in lucinis organis liris vel citharis. et cetera aut tibijs precinnebant.

Scena locusymbrosus cortinis. id est uelis in theatro ueluti domus instructa. In qua laruate persone ad gestus lectoris ostendendos prodebant.

Studium humanitatis die poetry. quia de factis hominum et deorum siue de uerisimilibus est.

Facecia ein hoflich geschwetz.

Facetus ein klüg oder höffelich redender curialis. urbanus p^r
prie de doctrina. et pprie in factis. s. qui locos ⁊ vsus gestis et fa
ctis comodat ⁊ comparatur.

Curialis. a cura vel curia. Curiosus höfflich.

Legalis. Civilis. stetlich.

De magis.

Magus schwartzkunster. malefici ob facinorū magnitudinem.
Higromanticus schwartz kunster. oder ein zauberer a nicros. i.
mortu⁹. q^r eorū diuinatio ē circa suscitādos mortuos aut p ossa
Ydromanticus. ab aqua. Pyromanticus ab igne. mortuorū.
Chromanticus a manū. Aerimanticus ab aere.

Incantor a carmine.

Diuinator zauberer. ab execratione.

Fastinator a falsū. i. apparitione.

Aphytonissa zauberer. aphytone serpente. quem appollo inter
fecit a quo ⁊ phytus est dictus.

Ariolus zauberer. quia circa aras preces nepharias emittit.

Auruspex aure inspector.

Horuspex. horarum natiuitatis inspector.

Geneses dicunt. quia p signa duodecim nascentium iuxta suas
natiuitatem mortē et exitum pdicant.

Benediaci ideo dicunt quia natalium pseruant p̄siderationez.

Augur. quia auium cantu ⁊ garritu futura predicit.

Astrologus. qui ex astris futura p̄nunciat.

Sortilegus. quasi sortem legens.

Sortilegus. qui p creaturam aliquā diuinat ein losweßer.

Solisator qui ex membris aut extis salientum in sacrificio aq̄l
malium aliquid p̄sperum aut triste pandit.

Prescigium zauberer. quia prescindit aciem oculorum.

Prestigiator gaugler oder zauberer.

Joculator schimpffinacher. a Joco.

Besticulator. fictor aut gesta rigmatisans.

Cenobares einer der auff dem sayl geet. Funabulari⁹ idem.

De rusticis ⁊ eorū instrumentis

Rusticus. Rudiculus. Agricola. ein Bauer oder Ackermann.
Agrestis idem. Rusticitas paubeyt. **Aratrum pflug.**
Stria gaytzam pfluch. **Byris idem.**
Struarius pflughalter.
Struaria pflughalterin.
Vomer wegeysen oder sech. quia terram vomit.
Dentale pfluggrundel. illud lignum in quo vomer inducit ad
 dentis similitudinem.
Traba egen. Rastrum idem. Etiam quod **Dentale** pro eodem
 quia multos acutos clauas habet quasi dentes.
Ligo karisch oder bawe.
Furca gabel. Bifurca zweytinget gabel.
Trifurca dreytinget gabel.
Falc est instrumentum aptum segetibus vineis et pratis. **lychel.**
Falcastrum ein segens.
Serrula quasi serra. Instrum aut cultellus qui purgant arbores.
Scoditia ein spad schaufel. Grabatum idem. Et aliquando
 pro gremio aut lecto. **Ubi** pro gremio grabatum pro lecto pone
 grabatum **Fossorium grabischaukel. Sarculus idem.**
Ferrum fossorium quod habet duas dentes a sartiendo igitur exsen.
Et dicitur fossorium a fodiendo.
Fastinatum. ferramentum bifurcatum quo semina purgantur.
Area then. Atrium idem.
Granarium kornhaus. a granis dictum.
Cilindrus effrotundus lapis quo equat area. unde **Virgil.** in
 primo **Geor.** Tum area primum ingenti equanda cilindro.
Moretum scheur oder stadel.
Tribula flegel. Ventilabrum werffschaukel.
Fannus wanne.
Lumera kornheuslin. Palea spreuen.
Spelta fesen oder dinkel.
Lessera ein gemerck eins kornhauffen. quibus frumentorum
 numeris designatur.
Fenum bew. Fenile heurwagen.
Serula mystberen.
Lenosectorium idem.

De agris.

Ager acker. Arum idem: sed sociationalis Virgi. de hoc in pmo
Geor. Ager consitus. i. arboris agnus. De quo in. ij. Georico.
Ager pascuus vt pratum qz animalia pascit. De s rertio Geor.
Ager florens vt sunt orti. De hoc quarto Geor. Virgilij.
Rus acker. Eteres direrunt agros incultos. vt siluas et pas-
scuas rura dici.

Pratum marie. quia ptinus paratam siue magno labore.

Pascua wecyd.

Tesca ein verlegner acker. Ego legi in antiquissimo libro Dia-
tij primo epistolarum Tescua in metro. Mam que deserta et in
hospita. tesqua credis.

Agellus eins kleins eckerlin.

Seges ein acker der geseet ist. Unde virgil. Illa demum seges
votis respondet. avari agricolae zc.

Seges aliquando pro sato. der sam.

Semen same.

Semen tis. feminini generis. Est semen frugū tempus vel act⁹
seminandi vel ipsa terra.

Compascuus ager verlaener acker.

Allunius ager den der bach versurt.

Artifunius ager. dicitur cui⁹ finis obiectū fluminū aut arborum.

Moualis ager ein neuer acker. Unde virgil. in bucco. Impius
hec tam culpa noualia miles habebit.

Squalidus ager den man nit meer arbeyt.

Squalidus quasi excolidus. sicut exconsul.

Uiginosus ager ein feuchter acker.

Uligo naturaliter feucht der erden.

Paludinosus ager qui nutrit palem. i. pabula facit excrefcere.

Pales est dea pabuli.

Pabulum fütter.

Predium zinsper acker. quia patrifamilias per hoc preuidetur.

Fundus leben gut. oder acker. quia eo fundat et stabilitur pa-
trimonium. Unde Theren. in Eunuch. Ecce nostri fundica-
lamitas zc.

Limes tis. die groſſe furch. quo agri diuiduntur ein furch.
Cardo furch die gat in dem acker nach der plaga mitter.
Decumanus est limes qui tranſuerſaliter cardini nachteſt. ab
oriente in occidens.

Gulcus diciſ quod deſoſum eſt inter duas porcas. ⁊ diciſ a ſol
eo q̄ ſulens ſolem capiat. ein furch.

Surculus ein kleins furchlin.

De culturis agrotum.

Cultura agri ackers arbeyt.

Cineratio rutte bliſt. Nam calami aut ſtipule incedunt vt eru
dat inutilis humor terre.

Cineratio cineris agro ſparſio. quia cinis ſaginat. ſayſt macht
den acker.

Aratio ackern der pflugung.

Intermiſſio ackerru. Nam ager vires exhaustas reſtaurat.

Stercoratio myſtung oder dungy.

Fimur myſt.

Letamen idem. quia terras facit letas. i. pingues.

Stercus myſt. quia in agris ſternit.

Fimur diciſ quia ſit ymus. i. ſtercus.

Occacio der ſchollen oder klotzen brechung.

Occare eſt terre glebas ligone frangere.

Occare bedecken mit erdtrich den ſamen baum oder reben.

Runcatio gettung. Runcare idem.

Runcare erruern. herbas inutiles euellere.

Veractum in dem glentz geſeet.

Veractum. id eſt verno tempore ſatum.

Prociſio die erſt ackerung. Prima poſt hyemē aratio. p̄ciſio dr.

Gatio ſegung.

Serere ſehen. a ſereno tempore quo debet fieri.

Deſſis die eren.

Deſſor meder oder ſchnitter.

De frumentis.

Frumentum alles eher gewechs. omne quod ſpicas eher habet
Frugis ein gewechs an eher. ſpiciſ. Et hec dicunt a frumine
quod eſt nodus gula. vt patuit ſupra.

Primitiue die erst frucht. z solum plurale est.

Triticum waytz. quia teritur.

Far meel. a frangendo. Nam ante xum molarum olim in
pilo. i. mortario frumenta frangebant.

Adorem weyßer schoner waytz.

Ador waytz meel. qz ad ara. i. sacrificio utimur. z ē indeclinabile

Siligo rocken. a saletio.

Ordeum gerst. qz primum qd inter sata sit aridum.

Farrago gersten plust.

Farrago culmorum multitudo est sicut manipulus.

Manipulus. Merges tis. Garba. ein garb.

Stipula stopffel. qsi vstula. Milium byrk a multitudine fructus

Culmus strohalm. Inde calamus ein schreib feder. quia olim ex
culmis erant calami. Culmus etiam significat ein stroen tuch.

Stramen stroe. quia struitur. qz ex culmis fit.

Stipula etiam dicitur solum quod in culmo est circa cicutas
intra cannas.

Cicuta das knopff lin an dem strohalm. Vñ Virgil. in bucco.

Est mihi disparibus septem compacta cicutis fistula. Et cicuta
palio significato. vide infra capitulo de herbis.

Canna der gerad balm von dem knopfflin zu dem andern.

Spica eber. Spicus pro eodem.

Folliculus est theca frumenti in arista. koren sack.

Arista eber spitzlin. quasi aride stans.

De leguminibus.

Legumen genus. Et hoc omne quod manu legitur. vt Faba

Pisa Lens zc.

Faba bon. a fagin. idest comedo. quia primum hoc legumen
homines comedunt.

Lens tis. lins. Licer kicher.

Pisa erbis.

Vicia wickl. n.

Phaselus wolffstireel. Lupinus idem.

De stabulis.

Stabulum stal. a stando.

Boftar rinderstal.

Quile schaffstal. Aquila idem oder ein roßstal. 1

De pastoribus.

Pastor birdt. a pascendo. **A**apale ein hirten heuflin.
Mango rosbirdt oder roßeuser.
Agaso ein esels birdt. quasi asinos agens et ducens.
Multo maubirdt. **E**nnoicus geysbirdt.
Opilio schaff birdt **S**ubulcus seubirdt.
Bubulcus rinderbirdt.
Pedum hirten stab. est baculus curuus adiectus pedi animan-
tis puta bouis vel vacce cogit ipsam stare. vnde Virgil. in buc.
Actu summe pedum.

De equis et eorum ornamentis

Equus roß. **E**qua ein merbin. Nam equi in quadrigis equa-
bantur. Inde dicunt equinus na. ad equum ptinens.
Caballus roß. quia cauat pede terram quasi cauallus.
Sonipes ein reysig roß mit schellen od mit barnasch behenckt
quia pede gressu sonat.
Alripes ein schnels roß. quasi alias in pede habens.
Dextrarius ein handt roß. quia ducit per dexteram.
Palefredus ein beyroß. quia leui passu et freno ducit.
Gradarius zelner. **M**anuu idem.
Meredus ein karrer roß. quia equus ducens redam.
Spadix schymel oder apffel graw roß.
Frenum zaum. a furiendo qz ne equus furiat. ideo sibi frenum dat.
Lupatum ein wolffzaum oder ein krum gebys. ad similitudine
dentium luporum.
Camus ein scharpffer zaum. quo supni equi frenant. oder ein
scharpffs gebys. **U**bi in ps. In freno et chamo maxillas eorum et.
Habena halfter. **C**apistrum idem.
Capulum zugel. **C**orum leder zaum.
Sella sattel. quia sedda. **L**ingula sattel ryem.
Panellus sattelpolster.
Lingula gurde. et sic est femini generis.
Strepa stegreyß. **S**canile idem.
Calcar spor. quia adheret calci pedis.

Antela vorder gerayt. **P**ostela hinder gerayt.
Subtela gerayt vnden an dem satel.
Falera sartel deck. **E**piphium idem.
Sagama me. pondus dicitur quod supponit selle. sicut mantica.
Mantica ein watsack.
Saginarium ein semer ros. oder ein trag ros. quia saginas. idest
 pondera portat. **S**trigulus ros streel.
Sudaria wusch tuch.
Lauterium brenn eyssen. Nam equi cremantur circa clunes. et
 seruant quosdam caracteres.

De scriptoribus et eorum instris.

Scriptor schreiber. **S**criba idem. communis est generis.
Notarius qui notas facit in chartis publicis schreiber.
Cancellarius kantzler. **P**rothonotarius der ober schrey-
 ber. vel primus notarius. als stat schreiber.
Pergamentum pergamen. **P**apirus bapier.
Cedula zettel. **C**arta geschufft oder buch.
Liber buch. **L**oder idem. **L**odicillus buchlin.
Registrum register. **B**ulla bull. **T**ranscriptum abgeschrieben.
Littere plr buesse. **E**pistola sendbrief. **P**issina idem.
Pumex bymis. **C**orrozorium schabmesser.
Scriptoriale schreibmesser. **P**enna feder. **C**alamus idem.
Alum federseel. **C**alamare federseelin. **P**ennale idem.
Incustum dindie. **A**tramentum idem. quia atrum. i. nigrum.
Pluteus schreiberbrett.
Pulpitum pulbrett.
Regula Liniale. **L**inearium linger.
Punctorium punct eyssen. **A**ncipita liechtshim.
Punctorium abbreche.
Epicaunerium ein fultz auff dem pulbret.
Quaternus ein quatern. **Q**uinternus quintern.
Exemplare das man abschreibt.
Exemplum das man schreibt.
Tenaculum heb eyssen oder hebboltzlin.
Tabula tafel. **S**tilus stiler. **G**rama geschufft.

Dithographus ein gerechter schreiber.
Hystorographus ein geschicht schreiber.
Abfconforium liechtſchym. **Chronographus** qui ſcribendo ſeruat tempora. **Chronographia** temporis deſcriptio.
Chronica liber temporum. **Chronicus** temporum ſcriptor.
Falfigraphus ein falſcher ſchreiber.
Falfigrama ein falſche geſchufft. **Epigrama** ober geſchufft.
Cyrogaphia handt geſchufft.
Minium menig oder rot dinten. **Cynobrium** cynober.
Laſurium blaw dinten. **Rubrica** rubick.
Dicrica ein teutſche tafel.
Dica merck tafel. oder ein kerbholtz. **En verſus.** **Deu** mihi qđ dicam nō poſſum ſoluere dicam. oder ein ſchüler tafel.

De fabris ⁊ eorū inſtrumētis.

Faber ſchmidt. a faciendo ferrum ⁊ eſt nomen generale.

Aurifaber goltschmidt.

Cuprifaber kupfferschmidt.

Ferrifaber eyſenſchmidt.

Gumphus roſnagel.

Sufferator hüſſ ſchmidt.

Angarium notſtal.

Serator ſchloſſer.

Fornax eſe.

Incus ambos.

Forceps zang oder eyſne ſcheer.

Tenella zang.

Marcus der groſ hamer. **Marcellus** der mittel hamer.

Malleus ideo dicit̃ quia dum ferrū calet ⁊ molle eſt ipm cedit.

Marcus quaſi maior malleus.

Malleolus hemerlin.

Lyma feyl.

Scalprum grubel eyſen.

Celum grabſtickel. ſicut aurifabri vtunt̃. ⁊ ſcribitur per dypton-
gon. Inde celare. i. ſculpere.

Tornus drehet eyſen. Unde virgil. in bucco. Et lenta vitis fa-
cili ſuperaddita torno.

Balatum hüſſeyſen.

Laminus idem.

Ludo is. ere. ſchmiden.

Malleus hamer.

Totha
 Leter
 Allo
 Syph
 minger
 Alper
 Alueo
 vt frige
 Antice
 Fabric
 na ein

A in
 A mo
 A eta
 inuen
 Auru
 Ferru
 Stan
 Aupu
 Argen
 A rug
 Rubig
 Squa
 Spun
 Litha

Ligna
 Carpe
 Secur
 Dolab
 Dolab
 Dolob
 Dolo
 Bibem

Poliatol dieer der kopff oder schussel dieet:
Reltes grab stickel. **Ros tis** wetzstein.
Allo onis schleyff stein. **Alla leadem** Follis blasbalg.
Sypho ein blasbalg in der kuchen. **Et sypho** vrinale sibul⁹ in
 mingendo mulierum vt supra dictum est.
Asperforium sprengwedel.
Alueolus leschtrog vt fabri vtunt. quia ferrum in eo proijciunt.
 vt frigescat.
Anticorium fursel. als die schmid haben.
Fabrica schmit oder ein baw. 7 est generale nomen sicut officio
 na ein werckstat.

De metallis.

Minera ertz. quia in mineris. i. terre venis inuenit.
Minorale idem.
Metallum ertz. a metallon. i. spes. Nam eius natura est vbi vna
 inuenit est spes aliam inueniendi.
Aurum golt. **Argentum** silber.
Ferrum eyßen. **Calibis** stabel.
Stannum zyn. **Plumbum** bley.
Cuprum kupffer. **Es eris** glocken speys.
Argentum vinn quecksilber. **Mercurius** idem.
Rugo quasi eris rubigo. sicut ferrugo feri.
Rubigo geschmid rost. **Ferrugo** eyßen rost.
Squama eyßen flammen. **Et piscium** est squama.
Spuma golt scham. **Auricalcum** messig.
Lithargirum girtj. vel **litargium** kunterfe.

De fabris lignariis.

Lignari⁹ dicit^r ois ligni artifer. **Carpentari⁹** zymmerman.
Carpenta te. ein span. **Carpentum** vts. dictu est de vehiculis.
Securis agt. a secando. **Ascia** beybel.
Dolabrum ein bart do man mit ebnet. oder ein zwerch achs.
Dolabra idem.
Dolobella le. vel **dolobellum** li. i. parua dolabra.
Polo as. are. lenigare hobeln. schlichten oder ebnen.
Bibennis zwerch agt. aut q. habet binas pinas. g in

Lenigal hobel oder stoßbemlin.

Leuigal idem. Nam lene fm Aristo. in p'dicamentis dicitur cuius partes coniacent.

Lene schlecht. Inde lenigal.

Terebrum negber.

Terebellum negborlin.

Terebrare poru. **S**nanicellus winckelmef.

Angulare idem.

Angulus winckel.

Serra seeg. **P**erdit dedali nepos serre inuentor.

Circinus zirckel oder ryß. **P**erpendiculum bleymer.

De murariis & eorum instrumentis.

Lathomus steinmetzel. **t**honus. i. diuissio. **L**apicida idem.

a scindo. idest diuissio.

Cementarius mauer.

Cementum morter. **C**alx idem.

Murator mauer.

Murarius idem.

Murus mauer. quia munit qd circumdat.

Muratus a. um. vmb gemauret. **M**urulus ein meurlin.

Sabulus kys oder gryes. **S**obulosa terra ein griessig erdtrich.

Arena sandt. qz fm varrone si nō aspirat arena quasi arida dicitur

vñ Virgil. in **G**eor. bibulas vitet ares. **A**t pmo **E**neid. **H**ospi

tio phibemur arene. **S**i ho aspirat arena dicitur quia in cemento

muris adheret. **S**ipsum vel hoc **S**ipsum si. gypf.

Sipsare weysen oder teuchen.

Trulla est qddam instrumentū cementariorū ferrey latū ad cō-

planandū murum & ad lapides cū calce cōponendos & piungē-

dos quia trudit & retrudit calce vel luto lapides ein kell.

Amuissis bleywag. ab a qd est sine & musso qd est dubio qz sine

dubio cementarium reddit certum.

Perpendiculum idem.

Scis mauerhamer ex vtraqz parte scindens.

Asciculus diminutiuum.

Marmorarius bildbauer. qz olim imagines diuina ex marmo-

reerant &c.

Lapicidina steinbut.

De his que in ecclesia fiunt.

Continua ad rubricam de edificijs sacris vt supra de sepulchris.

Palla ein alter tüch.

Verillum l. a velum quasi p diminutionem qñ velulum fñ.

Calix kelch. **P**atena paten. quia patula.

Piris buchß.

Liborium cristen buchß. sicut sacramentum quod est anime ci-
bus in eo seruatur.

Ampulla alter kentlin. qñ ample z ventrose vñ. **I**mago bild.

Crucifigum kreutzbild. oder marterbild.

Lepida de. **E**st antiquoz patrum imago.

Statua gehawen bild. quia stando representat. **A**lio modo sta-
tua. idest columna.

Simulacrum. omnis imago repñtans. i. cuius simile.

Reliquie heyltum. quia hoc nobis relictum.

Ceremonie heyltum. ab opido cerere. vt patet a **V**ale. libro pri-
mo de religione. S. vñbe em a gallis capta. **E**ximie dicñt cuiusli-
bet rei eo q cruperant. **E**t hec tria solum pluraliter inflectuntur
idest declinantur.

Sacrarium locus templi vbi sacra reponuntur.

Sacrista idem. **S**acrista ein meßner. **E**dituus idem.

Campana glock. **M**ola schell.

Tintinnabulum glocken klengel. **C**ampanile glocken hauß.

Horologium zeytglock. quia loquitur horas.

Baptismus tauff. **B**aptisterium stauffstein.

Asperforium sprengwedel.

Caldare kessel.

Exrema vinctio der iungst tauff.

Confirmatio firmung.

Penitentia büß. **C**risma krisem.

Confessio beycht.

Eucaristia das heilig sacrament. quod dicñt bona gratia.

Velum templi hunger tüch.

Canapeum pannus extensus supra altaria ne aranee decident

Episculus idem. qñ ad modum circuli olim formabat.

Depositio der begrebnuß tag. **E**xequie idem.

Dies septimus der sibent tag.

Triclesimus der dreyßigst.

Anniuersarius iargeit tag. oder iartag.

Inferie mortuorum sacrificia que inferis solunt. **U**n virgil. **E**neid. **T**otidem quos educat inferis viuentes rapit inferias.

Acetera vide vbi supra de edeficijs sacris et de sepulturis.

De libris ecclesie.

Psalterium psalter. a psallendo. idest canendo.

Antiphonarium antiphanar. quia est antiphonum. idest sonus psalmorum. **H**ymnarius hymnus buch.

Hymnus lob gesang.

Epistolare epistel buch. ab epi. i. supra et stolon missio. **I**nde epi stola vt supra dictum est.

Euangelium. idest bona predicatio.

Euangelizo. idest predico.

Breuiarium breuir. quia sermone breui perfringit.

Missale ein messbuch.

Graduale gradual. **E**t aliqui pro ipso cantu qui aut gradatim aut intra gradus ecclesie debet cantari. **T**ractus idem.

Exequiale toten buch.

Obssequiale ein dienst buch. quia in eo continentur que ad curam pertinent animarum. **D**atutinale mettenbuch.

Vespertinale vesperbuch. **S**peciale ein sonderlich buch.

Manuale handbuch. **V**iatricum wandelbuch.

Biblia bibel. que diuiditur vt patet.

Bibliotheca liberey. **L**iberaria idem.

De confessis et officiis sacris.

Festiuitas Solennitas. **C**elebritas.

Festiuitas dicitur. quia in ea diuina res fit.

Solennitas aut a sole. quia puta. aut a solido. i. firmo. quia eas mutare non decet.

Celebritas. quia in ea tunc celestia agantur.

Pasca ostern. a transitu. ex egypto filiorum israel.

Penthecoste es. pfingsten. quod post quinquaginta decadas pasce celebrat.

Epiphania der erscheynlich tag. ab epi. i. supra et phanes. i. apparitio quia angelus pastouibus et stella magis apparuit.

Scenophya kirchweyhe sunt tabernaculorum festa.

Encenia noua templi aut dedicatio aut sacramentorum innovatio. ut in vigilia pasce fit.

Dies palmarum palmtag.

Aena domini ter grun doneritag.

Sabbatum sanctitag. quietis dicitur dies. quia in ea dominus quieuit a creatione et in sepulcro.

Dominicus dies. ter suntag. quia dominus in eo resurrexit.

Parasceue es. karfreitag. dies passionis.

De officiis sacris.

Officium ampt. quasi officium. quia quisque in eo id facit quod nulli officit. i. nocet. et actus virtutis officium est. de quo tullius officiorum libros tres scripsit.

Vespertinum officium vesper ampt. quia tunc incipit vespers stella apparere. que est noctis initium.

Matutinum officium metten zeyt. quia circa mane in luciferi ortu.

Missa die meß. aut quia in ea hostia mittitur patri. aut quia circa tale tempus cathecumini remanentes in ecclesia quia nondum renati sunt foras missi ne sacramentis altaris interessent.

Ahorus multitudo canentium. quia initio misse stabant circa aras in modum corone. vel quia a concordia cantus.

Monodium Dicitur unus cantus monos grece est

Succinium unum latine. Et ados. id est cantus.

Succentor inde.

Bicinium dicitur cantus duorum. Ahorus dicitur cum multi canunt.

Antiphona. cantus reciprocus.

Responsorium. quia in eo unus canit versus alter respondet.

Lectio. quia non canitur sed legitur. Canticum leticie vox.

Psalmus. quia ad psalterium cantatur.

Hymnus lob gefang. Alleluia idem.

Kyrieleyson her barin dich. Kyrieleyson. i. dominus et eleis. i. miserere.

Osanna. id est saluifica

Offertorium. quia dum cantabat munera altari offeruntur.

Oblatio Sacrificium Imolatio offerung.

Libatio est calicis oblatio tantum. ut in eneið. Mulat in medio libabant pocula bachi. Et alibi. Munc libate pateras ioui.

Victima offer. et hoc propter victoriam habitam et hoc pro

vincendia hostibus. **H**ostia offerre
Libamen offerre. a libo as. i. offero. Et hoc de liquidis et vino.
Litamen sacrificium in litore ab his qui maris picularitarunt
Inde litro as. i. in litore sacrifico. **I**nde lituus. i. cornu quo ad
litandum populus convocabat. **E**tia lituus baculus augurum
curuus. **H**olocautu offerre ubi totum quod offert igne consumitur.
vt in veteri lege. **N**am olon. i. totum et cauma. i. incensio.
Manus impositio fit per benedictionem.
Exorcismus est contra diabolum increpatio vel coniuratio.
Oratio. idest petitio ein gebeet.
Exoratio. i. petiti impetratio. **O**rat qui petit. exorat et impetrat.
Dec donatus. vii **T**her. in eunuchis. **S**ine h a te exorare vidui.
Simbolus vel **S**imbolum gemeynsame erkantnuse. sicut est
noscere fidei articulos.
Simbolus. i. simulum bolos. i. morsus. vnde **T**heren. in eunu
cho. vt de simbolis essent. i. comederent.
Retania. i. rogatio butung. et hoc pro leto. i. morte.
Supplicatio. idest deuota oratio.

De musica et speciebus eius.

Musica die kunst des gesangs. Et dicitur a moys grece quod e
aqua latine. qz circa aquarum sonus inuenta est.
Armonica que in vocum cantibus est.
Armonicus a. um. dulciter et suauiter canens.
Armonia embellig lieblich gesang.
Armonia bona compositio dicitur. Et est generale.
Organica que ex flatu consistit.
Rhythmica que digitorum impulsu numeros recipit sicut cithara.
Rhythmus grece est numerus latine.
Modulatio gesang. **A**rmonia vocis concordia.
Symphonia der stymmen hoffelich temperirung.
Euphonia gut gesang. Et dicitur ab eu quod est bonum.
Concentus embellig gesang.
Concinus heimlich gut gesang.
Concinne eintrechtiglich hofflich. **C**oncinnter idem.
Ars vocis eleuatio dicitur.

Thesis. i. vocis positio. **S**uavis vox ein milte stym.
Acuta vox scharpff vnd resch.
Lenuis vox ein kleine zarte stym.
Bassa grob vnd nyder. 7 declinans.
Aspera zytterende stymme.
Rauca vox heylere stymme.
Dura est violenta. sicut tonitrus.
Clara que resonat in aurbus.
Heca que eructata nil post se reliquit soni.
Perfecta vox que est alta 7 suavis 7 clara.
Organum orgel et est generale omnium vasorum musicalium. tñ
vlu nostro speciale est instrumentum.
Tuba trumet. a terrenis est inuenta. **Uñ** in **E**neid. **T**errenusq;
tube mugire p ethera clangor.
Tubicen trometer in tuba canens.
Tubicena trumeterin. **E**t sm pristianum etiam dicif hic 7 hec.
Clangor ein schal. tubarum vel campanaz sonus. tubicena.
Strilloz est vox tubarum.
Libia ein flote. quia olim ex tibijs animalium era.
Claudum zway pfeff lin an einander gemacht. vbi altez altez
ro longi⁹ est. **I**nde claudus venit cui⁹ pes pede longior est.
Fistula schalmey oder pfeff.
Classicum. i. tuba vel sonus tube. vel signum bellicum. vel con-
centus omnium instrumentorum.
Buccina herhorn oder busaun. a bucca. i. oris inflatione. **U**nde
perflaut fistula buccas.
Cythara harpff.
Lyra ein leyer. **B**arbiton idem. **Uñ** **O**rat⁹ tertio odarum. **D**e
functumq; bello barbiton h paries habebit. **L**ire inuentor mer-
curius ab **O**raton pmo **O**darum dicif.
Fides est corda cythare. 7 aliqui pro ipsa cythara. qz teste **L**au-
valensi. **S**icut in fide nemo debet dissentire. ita in sono fidis de-
bet esse consonantia. **F**idicem harpff.
Monocordum truscheyt. quia habet vnam cordam.
Claui-cordium. quia cordium clauē tangunt.
Clauius lauten oder harpffen nagel.

Lutina ein lauteh.

Fidula ein fideln oder geyge.

Psalterium ein psaltery.

Cimbalum cimbaln.

Aetabulum idem.

Tinnicus sonus cimbali. **T**innio is. ere. sonare cimbali signat

Plectrum richt hemmerlin. **P**ecten staffel.

Timpanu bauck. aptu ad sonandū. **T**impanella diminutium.

Sistrum. i. tuba ab inuettore in cimbali festis consueta adhiberi in dyndamis montibus.

De ludis.

Ludus spyl. a **L**udio inuettore. **L**udius. i. ioculator.

Ludio onis. idem.

Ludibrium spot oder betriegnus. **N**az ludere est decipere.

Item antiquoz ludi fuerunt multiplices. scz theatrales quia in theatro fiebant vt ludi stenici tragici &c. **I**tem **M**ega enses circenses. lustra olimpici ludi. agones palesterenses. ginnici. &c. de his patet legentibus hystorias romanas & grecorum.

Alea spilbret ab inuettore. **A**lea noie i initio troiani belli iuenta

Calculus breststein. **I**tez plura habet significata. vt patet in his versibus. **C**alculus est pondus minimus lapis ensis acutus.

Calculus est ratio. numerus sententia carbo. **M**orbus & in ludis scacorum calculus ibit.

Tessera wuiffel. **T**alus. **T**agillus idem.

Pirgus das innerteyl in eyrn spilbret. qz p ipsuz tesseris pgunt.

Tactus ein wurff.

Unio ein es oder ein aug auff den wurffeln.

Binio ein taufzway augen.

Trinio ein drey oder drey augen.

Quadrio ein quater. oder vier augen.

Quinio ein zinck. oder funff augen.

Senio ein seef oder sechs augen.

Scacus schaffzagalbret. **N**omen habens ab inuectoribus ei⁹ quodam scaco populo.

Rex kunig auff dem schaffzagalbret spil.

Regina kunigin in eodem ludo.

Rothus ein roth.

Ailes der ritter in scaco. **A**lficus. der alte.
Calculus hic dicitur ein vende.

Loca penalia.

Quid carcer eculeus. ergastulus sint. vide supra de publicis edi
Lippus ein dyepstock. fictis in sine.

Athens ein ketten.

Pedica ein zechlung oder ein füs eyfen oder daummel stock.
 aut a pede. aut quasi podica qui pollicem allucem stringit.

Compes füs handt. quia cum pede.

Columbar ein hals eyfen.

Manica ferrea handt eyfen. quia manum tenet.

Flagrum geyfel. **F**lagellum idem.

Flagella teste **S**eruiο secundo **S**eor. dicunt summe arborum
 partes a ventorum flatu. Et credo flagellum ideo dici cū ex his
 virgultis flagella fiunt.

Ferula schüler rüt. a feriendo. idest percutiēdo dicta vel quia ex
 ferulis facta. **U**nde virgi. in bucco. **F**lorentes ferulas z gradia
 lilia quassans.

Virga ein rüt. a vireo es. ere.

Viber ein birck. vel inde virga dicit.

Prealmarium vel palmiterium. quia palma. idest manus scho
 larium cum hoc tangit.

Crux ein galg oder kreutze.

Patibulum idem. a pacior quia magna fit in ea passio.

Culeus quasi claudius ein folter oder daummelfslin. quia in
 eis vsq ad caput malefactores claudunt.

De venatione. Aucupio. Piscatura. z captu animalium.

Venator aris. iagen. deponentale est. **V**enator ieger.

Venatio iagung actus venandi. **V**enaticus iaghundt.

Mollosus leydhundt. **E**nā gen⁹ canū. a mollosa epi ciuitate.

Venabulū iagspess. a cui⁹ noie oia venationis infra. licet vis.

Venabulū iagspess. a cui⁹ noie oia venationis infra. licet vis.

Venabulū iagspess. a cui⁹ noie oia venationis infra. licet vis.

Venabulū iagspess. a cui⁹ noie oia venationis infra. licet vis.

Venabulū iagspess. a cui⁹ noie oia venationis infra. licet vis.

de molino
recep
sore
vogel
viper
viper
garn

Alucupum vogelgestel.

Augurium est cantus.

Piscator vischer. **P**iscatura vischung. actus piscandi.

Rhete ein netz. et est generalis.

Simplagium ein kleins einfachs netzlin.

Plaga funis quo rbeta ab ymo et summo tendunt.

Funda ein vischer garn oder netz. quia funduz mittitur. Unde

Eirgil. in primo **G**eor. **L**atum funda iam verberat annem. Et

supra de instrumentis belli.

Trahum zugnetz a trahendo.

Cassis huiusmodi castis z ybnetz. Unde venit incassum. idest frustra. quia

ipsa venatio frustra fit sine casti. i. sine rheti.

Canopeum quo capiunt culices in modum tentorii extendit.

Viscaria ein leymrüt. quo capiunt aues siluestres. **V**isco leym

dictum.

Tuitella ein klob. **E**go eredo diclauium tenella ein klob to mit
man vogel fecht.

Hamus ein hamme oder ein beer. rheticulum ad piscandum.

Pedica funis quo pedibus bruta capiunt.

Aculeus ein angel.

Muscipula ein mausvall.

Murilegus maushundt oder katz. quasi mures legens. i. colliges.

Rattus katz.

Pedica etiam dicitur ein klob.

Aquarium omne vivorum animalium receptaculum.

Lustrum thyer gart. Est etiam spacium quinquenale ut supra.

Piscina quasi piscium tina ein weyer.

Piscosus a. um. idest plenus piscium.

Piscivorus piscium vorator. **P**agale vischer heusflin.

Lugurium vogelbutte. oder vogelheusflin. a tegendo dictum.

Decipula ein vogelschlag. in qua capiunt aues. a decipiendo
constructum.

Captencula idem a capiendo.

Cauca vogelkefer. quia est caua.

De molitore et pistore.

Molo is. ere. malen. **M**ulto as. are. frequenter molere.

Multor. **M**olitor. **M**olendinator. **M**olendinarius muller.

Molendinum mul. **M**ola idem.

Molaris mulstein. oder stockzan.

49
Laratantara redstab. baculus qui moyet triticum ad molarem
oder ein beutel den die mulen treybt. Et est nomen a sono ficti.

Mertebrium mulstein. Rota rad.

Mololum schon weiß meel.

Murfur grusch oder kleyen. **Siliqua** idem.

Mapistrium ein mülder.

Metrata metz oder sechster pro paruo modio.

Mistor. **Manifer**. **Libanari**. **Furnari** beck oder pfister.

Mistris pfisterin oder brotbeckin. **Mistrina** backhaus.

Mistrella beckenheufflin.

Libanus backoffen. **Furnus** idem.

Fornicale ofen geschir.

Ador semelmeel.

Auenatum habermeel.

Cantobrium waytzen kleyen.

Pasta deyg. **Acrismus** senfft geheffelt brot.

Artocobus mundschelle. **Pistendrum** offenscheufflin.

Cetera vide vt supra de escis..

De carnifice.

Carnifer metzger. Et de homine dicit carnificium. vt carnifer. i.
seductor. Sicut lectum est frequenter a **Uberen**. vt carnifer. qd
ex hominibus carnes. i. cadauera facit.

Lanius metzger. quia laniat pecora.

Mactator metzger. **Maccellum** metzbanck oder heufflin.

Farcimen brotwurst. **Fartor** factor eius.

Hilla schubling. **Salsutum** idem.

Sumen erta suum. aut pinguedo schwein geweyde. Sed teste

Monio marcello. **Sumen** māmā mulieris est a sugendo dictū.

Arungia vel **Arungia** schmer. **Arunga** idem.

Alia require de escis et hominibus.

De sutore.

Sutor generale est ad omnia que sunt.

Sutrinum locus ad quem pro suendo conuenit.

Sutura not oder neußg.

Calceator schumacher.

Coreator lederer. i. corei factor.

Cerdo onis. ein ledergerber.

Forma ein schumacherleyß.

Subula ale oder seul.

Seta borst. de suisbus.

Spagus. Abita. Digitica diat oder fingerhut.

Pellifer kursner.

Sartor schneider.

Sartina ein schneider gaden.

Metor neer.

Forfer neer scher oder ein schneider schere.

Ulna elen.

Plica fals.

Sutio idem.

Calciatrix schumacherin.

Aluta losch oder rot leder.

Pellicina kursner gaden.

Sartrix schneiderin.

Metrix neerlin.

Acus eris. ein nadel.

Unga idem.

De his que mercatorum sunt.

Mercator kauffer.

Mercatrix kaufferin.

Mercantia kauffmanschatz.

Institor kremer.

Institrix kremerin.

Instita kromgaden. nomen vestis. vrs. de vestibus patuit.

Comertium variarum rerum comutatio.

Camploz ein wechfler.

Numularius wechfler.

Cambium wechfler.

Trapezetum wechfler.

Fenator wucherer.

Usurarius idem.

Mutuator wechfler. p. equivalenti valore rei.

Mutuum wechfler. qd est meum facio tuum. z econuerso.

Sors gewinnen gut. quod est ultra capitale.

Capitale haubgut.

Moneta muntz.

Monetarius muntzmayster. Nummisima geschlagen muntz.

Mercipotus weinkauff.

Mercidicus vnderkeuffer.

De rasoribus z balneatoribus.

Rasor ein tuchscherer.

Barbitonsor ein bartscherer

Balneator bader.

Rasorium. Rallum. Mouacula schermesser.

Flebothumus laßeyßen. **Flebothomator** laßer. **Dinutor** idem
Flebothomia. **Dinutio**. **Geneincisio**. leßin.
Fasciola laßbind. **Scatraro** as. are. schiepfen.
Ambubeya cōis gl. ein reyber oder ein reyberin. quasi ambiens
balea. **Ego** ho in cōmentarijs **Acronis** in oratium. sup secūda
satiri pmi libri. que incipit **Ambobeyarum** collegia. reperta in
gua siriorum dici simphoniam vel rybiam.
Lixium laug. **Lixinium** idem. qz cineres in lixa. i. aqua.
Perisoma matis. ein bald quest.
Strigilis badlach. quasi tergilis.
Sabatium badhembd.
Toga idem vel iuppe. **Require** supra capitulo de vestimentis.
Estuarium badstüb.
Lixa wassertrager oder wassertragerin.
Tina wann oder badzuber. **Inde** **Argentina** quasi tina argenti
nomen p̄potis est ciuitatis. **Stroßburg**.
Scaffa schaff. oder badzuber.
Urbulus ein zuberlin. **Terme arum**. natyrllich bad.

Ad iudices spectantia.

Iudex richter. quasi ius dicens.
Iudex delegatus dem etlich sach beuolhen seind.
Subdelegatus vnter richter.
Arbiter scheydman. **Est** em iudex s̄sensu vtriusqz partis.
Arbitrarius idem. **Arbitrium**. i. voluntas wille.
Assessor eins richters besitzer.
Vicarius ein stathalter. quasi vicem tenens.
Officialis amptman.
Jurisperitus ein gerichtz weyser.
Legisperitus gesaczt erfarnet. **Quidam** nolunt dicere legista.
iurista. latinista. **Teste** vallensi **Guarrino** z ceteris gr̄maticis
honoratis. **Benedicimus** canonista. qz canon grecum est. **Sed**
nomina ista a grecis z nō a latinis debent deriuari.
Advocatus rechts helffer.
Patronus beschymer verweiser.
Causidicus redner. causam dicens.

Actol clager.

Reus schuldiger.

Testis gezeug.

Deponere testes gezeugnuß gehen. oder zeugen eyn legen.

Negare testes. Non admittere testes gezeugen verwerffen.

Appellare a testibus.

Sigillator sigler.

Sigillifer idem. quasi ferens sigillum.

Notarius ein offenbar schreiber.

Examinator verhozer.

Comissarius. quia sibi causa comittitur.

Littere excommunicationis banbrieff.

Littere absolutionis ban entlofung.

Littere interdicti kirchen verschlach brieff. vt dum diuina interdicuntur.

Littere in familie. que vadunt ad familias.

Littere reintrusionis. quasi renouationis priorum pcessuum.

Littere relaxationis entschlachbrieff.

Sententie viteyl brieff.

Appellatio verwerffung. a sententia inferiori ad superiorem.

Littere recognitionis bekantnuß oder vergichtbrieff.

Instrumentum zeygbrieff.

Autentica gelaub brieff.

Copia ein abgeschrifft.

Prothocollum ein entworffen brieff.

Libellus ein spruch brieff.

Monitorium ein warung brieff.

Citatio ladbrieff.

Muncius ein botte.

Pedellus ein weybel oder pedel.

Precationis buttel.

Instrumenta Legalia.

Voluntas vltima der leztwill.

Testamentum ein testament. mentis testatio vel post monimen-

rum. i. mortem exprimit in ipso testatoris voluntas.

Testamentatio testamenti factio.

90

Testamentari testamento aliquid legare
Legatum verschafft.
Legatio verschaffung.
Legare verschaffen am dotbette.
Dilographum testamenti. qđ totum manu testatoris est scriptū
Iritum vnrecht oder irrig. quod nō est rite factum.
Inofficioſum quod exhereditatis sine naturali officio in alienas transferitur personas.
Suppreſſum vnder gedruckt.
Ruptum zerprochen qđ fit dum nascit̃ possumus. qui neq; nō mine ex heres. neq; heres est institutus.
Rodicillus scriptura sine solennitate.
Fideicōmissum gelaublich beuelhnuß.
Pactum fridam vberkommung. quasi ex pace iactum.
Placitum wolgefellich.
Mandatum empfelhnuß. quia olim fiebat datione manus.
Ideo mandatum dicitur.
Ratum fast. quia ratione vel rite factum.
Cautio versicherunge.
Eemptio emptoris actio. kauffung.
Venditio verkauffung.
Locatio leyherung. locantis actio.
Conductio illius cui locatur.
Donatio gebung. doni actio vel datio.
Stipulatio gelubnuß.
Sponsio gelubnuß.
Promissio gelubnuß. a promittendo.

De rebus.

Res a recte habendo. vel a rato esse. vel a reor. i. opinor.
Hereditas erbschafft. ab egeris dictum idest pecunijs.
Peculum dicitur patrimonij substantia a pecudis nomen trahit
Ende ꝛ pecunia antequē diuine in pecudibus erant. **E**n virgi. in bucco. Nec spes vlla libertatis erat nec cura peculi.
Precursunda est bonorum hereditatio diuisio.
Precaria leyding.

Victalium idem. aut a victu aut a vita.
Depositum zülegung oder beylegung. hec aliter a iurisperitis.
Depositum hinder gelegt güt. **P**ignus pfand.
Potheca idem. aliter tamen apud iuristas.

De medicis.

Medeor eris artzneyen. **M**edicoz artis idem.
Medeor huic re. medicoz illam rem. dicit **S**erui⁹ licet secundo
Seor. legit. **S**enibus medicant anhelitis.
Medicus artzet.
Medela artzney. **M**edicamentum idem.
Archigenes oberster artzet. **E**t dicit ab archa qđ est principalis
et genesis quod est natura. quasi principales inter naturales.
Physicus. i. naturalis. **E**t dicit a physis quod est natura.
Empericus landfarender artz. modo sonat malum.
Licet empericus dicit⁹ sit qui rerum medicine habet experientiam
Methoticus solum morbum considerat et nō elementa reę et
tes neę causas.
Cirurgicus penul. cor. i. medicis manu et ferro p̄cisionem ope
rans. **E**t dicit a ciros manus et ago. leib oder wundartzet.
Pigmentarius apotecker. **A**pothecarius idem.
Catheplasma züg oder pflaster. **E**mplastrum idem.
Pigmentum est p̄fectio ex vino et melle. et diuersis speciebus suaz
uis et odorifera zůsamen gestossen vil spetzerey.
Anthidotum dicit venenum qđ datur p̄tra vitam vel istud qđ
datur p̄tra venenum. ab anti qđ est contra et datum. quasi ex cō
trario datum. p̄traria em̄ p̄trarijs curant. vñ sumit p̄ medicina.
Angentum salbe.
Formacupula cōmunis generis ein salb verkauffer.
Herbarius kreutler.
Appotheca appoteck. **A**riffera tressenet.

De vineariis.

Vinea weyngart. **V**inum idem.
Vitator. **V**initor. **V**ineator. **C**olonus ein rebman oder ein
weyngartner.

81
Vitis weynrebe. quia habet vite qualitates. qz in ea vinum fit
scitur qd est calidum ⁊ humidum in quibus est vita.

Labruſta winter traub, oder ein wildereb. quia in labris. idest
in terre ſupficie creſcit. Unde virgil. in bucco. **Aspice vt antruz**
ſilueſtris raris ſparſit labruſta racemis.

Palme rebſtock. Et dicitur mollis materia que p blachia vitii
emiſſa fert fructum.

Palme neu geſchof. vñ virgi. Leto tergent in palmite gēme.

Gemina vorbortz oder reb euglin.

Modus euglin oder knopfflin. **Oculus idem.**

Palleolus nouellus palme.

Flagella ſunt vitium ⁊ quarumlibet arborum extremitates vel
cacumina quia a vento acta.

Vua traub oder weynber. quia vua. i. humore plena.

Quapaſſa durre weynber.

Botrus weyntraub.

Racemus eſt botrionis pars.

Acinum vel acinus weynkentlin.

Vinatium treſter. quia vino caret.

Pimpinus rebblar.

Spado vñfruchtber geſchof. ad ſpadonum ſimilitudinem.

Sermenta dicunt. quia inferunt ſetzling.

Surcus truncus qui poſt arboris abſciſionem manet abſchnittz

Surculus parvus ſurcus herſchof.

Scrobes. teſte Seruio. maſculinū eſt fouez in quam vires po-
nunt. vel que ſub viribus fodit. Unde virgil. in ſecūdo **Geor.**

Aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis.

Uallus rebſteck. **Siler idem.**

Rufcus rebenbandt. Ego credo materiam p materiato. ſorte ex
ruſco olim vitium ligamina ſunt facta. Eſt enim ruſcus herba.

Unde virgil. in bucco. **Horridior ruſco prolecta vilior alga.**

Spico as. are. rebſtecken ſpitzen ad ſpice ſimilitudinem.

Torcular trot preß oder kalter.

Pzelum li. kalter banm oder trotbaum. a p̄mendo dictum.

Calcatorum tretzuber. **Qualus ſeuchtzein.**

Quaſillus idem. ſunt per que colant vna.

Baratrum butten.

Vindemia weynherbst. quia tempora tali vinum demitur. **U**
virgil. in tertio **G**eor. Spumat plenis vindemia labris.

Mustum most. quasi. mulsium.

Putatorium rebmesser. **F**alc. idem.

Putare est arbores purgare.

Putamen est arborum purgatio.

Spita kälter oder trot spindel. Est enim spita reuolutio circuli
nō ad se redeuntis. vnde spite serpentum sunt. et fumum navis
girationis. **B**umasta est vna magna mame bouis similima. vñ
Bumasta quasi bouis mamma. De his virgil. ij. **G**eor. qui vñ
lit eum latius legat.

De animalibus in genere.

Animal thyer. quia est animatum.

Quadrupes hiefuslich thyer.

Butum ein vnuernuffigs thyer. quasi sensu obruptum.

Pecus ouis. grosse thyer. vt equi et.

Pecus dis. ein kleins thyer. vt ouis et.

Pecu indeclinabile et pluraliter. hec pecua pecuorū vel pecuum
dicuntur cōmunia animalia. a quo vltius venit pecuare et plu
raliter pecuaria pñus. Et hec omnia a pascendo veniunt. **P**ec
beyt alles das manglet menschlicher gestalt.

Armentum vich bruchlich zu streyt. et maxime equus quasi ar
mis aptū. vel dicitur congregatio maiorum animalium que sunt
apta ad arandū. et vt sic dicitur ab arma. eo qd cornib⁹ sit armatum
Iumentum arbaytsam vich. quasi iumentum. quia taurus
iuvat nobis arare.

Ovis ein schar kleiner thyer sicut ouium.

Lanigeri greges. scheff lin. quia lanas gerunt.

De pecudibus in specie.

Ovis schaff. **B**idens idem. a dentibus duobus quos habet ce
teris eminentiores.

Agnus lamb. agnoscit enim balantem in voce matrem.

Agnellus lemlin. **B**alans antis. scheff lin.

Balare clamare ouem. **B**alatus ouium clamor.

Pedus kitzlin. ab edendo. quia delicatissimus est esui.

Aries wyder.

Auto onls. idem.

Aries, quia olim ad aras in sacrificio mactabatur.

Cervus wyder, quia habet vermen in capite.

Caper bock, quia ardua loca accedit et capit. **Capia** geys.

Mircus bock a lascivia nomen trahit.

Iber gemf. siluestris capra ab in montibus eundo.

Eglos, i. capra. **Inde egloceron** ein steinbock. **Inde egloga** et e sermo caprineus.

Lapicornus steinbock.

Cervus byrs. a ceron. i. cornu. **Unde virgil.** in bucco. **Uuacia** cornua cervi.

Cervus hindt.

Damma fm aliquos ein orter. sed reuero p ceruo vel cerua. sepe reperit. et in italia dama genus ceruor vnum et latum cornu habet ein demijn. **Un** virgil in bucco. **Cum** canib⁹ timidi venient ad pocula dame. **Oratus** ho vititur in se gene. pmo li. odarum.

Cum dicit. **Et** supiecto pauide notarunt equore dame.

Hyndulus rechbockin. **Lapnolus** idem oder steinbocklin.

Lepus has. quia leui pes. **Cunniculus** kuniglein.

Cunniculus quia in cunnis. i. foueis sunt et canum indagine a speluncis excluduntur.

Sus sau. a subiundo agros.

Serrus gemest schwein oder ein eber. qz grandes habet vires.

Porcus farch quasi spurcus. quia iacent in ceno et spucitijs.

Porcellus ferlin.

Setiger sau. quia gerit sethas.

Seta porst. **Scroffa** sau. a sono fictum scz sera sera.

Licurreis porcus natus ex apro et porca domestica.

Aper ein wilds schwein. quasi afer. i. a feritate dictus.

Bos rind.

Thaurus styer.

Vacca ku. quasi boaca.

Vitulus ein kalb.

Iumentus idest iuuenis bos.

Vitula kalblin.

Iumenta iuuenis vacca.

Urus ein puffel. bos siluestris. **Inde vri** iuxta suetiam prouinciam quam vraniam vocant. quia in clipeo ducunt caput vri.

Asinus esel. quia sine senos. i. sensu. aut quia tardus sensus.

Asellus parvus asinus.

Onager. i. siluestris et ferus asinus dicitur ab onos quod est asinus
et ager vel agros. quod est ferum vel agreste ein waltel. **E**lter wind.

Canis hundert. de hoc supra de venatione.

Molofus rud oder leydhund.

Culper frawen hundertlin. quia culpa de pedore quam non fecit.

Doriscus spurhund. **D**orisscus idem.

Caniculus. **C**attulus. **C**atellus hundertlin.

Sunt tamen generalia aut cattulus vel catellus leonis et.

Canicula hundertlin.

De equis vide supra.

Bestia et fera differunt. quia omnis bestia est fera et non econuerso.
Bestie enim sunt que moribus et vnguibus seuiunt exceptis serpē
tib⁹. ut pardi leones et similes. a vastando dicte quasi vastie vel
a vi qua seuiunt quasi bestie. Fere autem sunt ille que et si non seui
ant moribus vel vnguibus tamen siluestres sunt sic dicte. quia na
turali utantur libertate et desiderio suo ferunt et dicitur fera eo quod ferē
quecumque velit ut libera. Quicquid ois fera dicitur bestia. Quicquid etiam bestia
non dicitur nisi que mansionem hominum vitatur. et tunc dicitur a beth. quod est
domus et sto stas. Inde bestiola. i. parua bestia. Inde bestiarus
quod est. i. crudelis et viuens ad modum bestiarum.

Fetus iouis. i. isimus. grymmich.

Liciscus ex canis vel canicula ex lupo et cane procreata. Unde
virgil. in bucco. **M**ultū latrante licisca. Sicut mulus la. mau.
ex asino et equa. vel equo et asina.

Leo a leon obiecta n. dicimus nos latini hic leo leonis. Et ut
dicit Ysidorus. rex. ethimo. Leo grece interpretatur rex latine eo quod sit
princeps omnium bestiarum. Virtus eorum in pectore est. Firmitas
in capite. Cum dormiunt vigilant oculi. Cum ambulant cau
da sua cooperiunt vestigia sua ne eos venator inueniat. Cum
genuerint catulos tribus diebus et tribus noctibus catulus dor
mire fertur. tunc deinde patris rugitu vel fremitu veluti tremefa
ctus cubilis locus suscitare dicitur catulum dormientes. Circa ho
mines enim eorum natura est ut nisi lesi nequeant irasci. Pater enim
eorum misericordia exemplis assiduus.

Prostratis enim parcunt. captiuos obuios repatriare permittunt
hominem non nisi in magna fame interiuunt.

49
Tigris tyger thier. Et fluij armenie velocissimū. **U**n virg. in
bucco. **A**ur ararum pat^r bibet germania tigrim. **T**igres fingunt
bachi currum trahere vt patet in poetria.

Panthera panther thyer. a pan^r qd est omne. qz oim animaluz
dracone excepto amicus est panther.

Leopardus ex leone z parda. vel ex leona z pardo.

Unicornis. **M**onoceron. **R**inoceron. einhorn.

Simeus aff. **S**imeas effin. Nam homini simulat.

Elephas antio. **E**lephio grece est mons latine. quia mole corpo
ris elephantes dicunt.

Grises greyff. animal pennatum z quadrupes. **U**nde **V**irgil.

Iungent iam grises equis. tale animal odit naturaliter equum

Ling luchs. **E**x cuius vrina **P**linio teste. apls ligurius nascit

Ideo inuidia suam tegit vrinam in arena zc.

Ursus si fertur dictus qz ore suo formet vetus quasi orsus. **M**az
aiunt eos in formes generare partus. z carnem quondaz quasi
qd^dam frustum parē quā marer lambendo in mēbra cōperit. sed
hic infirmaturitas partus facit. deniqz tricesimo die generat vnde
euenit vt pēciata fecunditas informis parceret. **I**tem vrsorum
caput inualidum est. vis maxima in brachijs z lumbis vñ erecte
insistunt.

Lupus wolff. a ledendo dicitur. **L**upa wolffin.

Vulpes fuchs. quasi fallax pede. z incesso vario.

Vulpecula fuchsin.

Taxus dachs. z arboris est pprium. **U**nde virgil. **L**yrnea fu
giant examina taxos.

Castor est animal quoddā mirabile qd viuit in terra z in aqua
caudam eius naturam piscis habet. z corpus carnuū est. **U**nde
cauda eius in ieiunio comeditur z corpus nō. z habet quattuor
pedes anteriores duos quasi anserinos cū quibus natat. poste
riores quasi caninos. **I**n quantitate parui canis est. dentes ha
bens acutissimos z pellem pēciosam. testiculi eius multuz valent
medicis. z dicit a castro as. qz cum sentit venatorē se sequentem
seipsum castrat vt euadere possit. sciens se fugari ppinet testicu
los. **I**dem z **F**iber fibri. z beuer. z canis ponticus dicit.

de minutis animalibus.

Mus maus. qz ab humore terre nascit. tamen est naturale.

Cattus. **M**uriceps. **M**urilegus katz.

Sorex spitzmauslin oder wassermauslin. **U**nde **A**beron. in eu
nucho. **E**go sum tam miser vt sores.

Martix marder.

Aspiolus eyhorn.

Mustela wyl.

Lalpa scher oder maulwerff.

Cicada heuschreck.

Gyllus muck.

Formica emys quia vorat micas. **P**apilio feinsalter.

Eritius ygel.

Erinatus feuygel.

De serpentibus.

Anguis schlang. quia angulosus. i. curuus incestus eius est.

Anguicomus geharete schlange.

Anguipes gefusste schlang. pedes habet.

Serpens schlang. quia serpit occultis concessibus.

Aspis schlang. a spergendo. i. immittendo. hyos. i. venenum;

Aspidula. idest paruis aspis.

Coluber. quia colit vmbiam. **I**drus wasserschlang.

Basilicus basilichk. quasi regulis et basis serpentum.

Dipssa durtschlang. qz que momorderit site sequenta interit.

Prester schlang die abweg laufft mit offnem mund.

Amorcois blut saugelschlang.

Ipsalis serpens qui sono necat.

Cerastes gehornet schlang. habet em in capite cornua.

Amphisebena zwaybuttete schlang. vnus ab ante aliud a retro.

Celindrus. serpens aliqui in aqua aliquando in terra habitans.

Rimatrix. serpens aquam venene inficit.

Lecula plintschleych. **L**acerta idem. quia quasi latera habet.

Lacerta edech. **V**ipera idem. qz vi rapit. nam masculus femi-

ne caput ori impones eam impnat. Et in voluptate oblita ca-

put marito desecet. **I**psa ho in partu rumpit. aut adeo vetosa

est. aut fetus ab intra se emordet et sic exeundo partum puenit.

Stellio serpens pulcher. stellaz sititudine maculis quibusdam con-

spectus. **C**entupeda a pedum multitudine.

Draco drach. **C**ocodrillus lindwurm.

Dracena drechin.

Buffo erdkrot.

Araneia spyn. quia net in aere.

Ala fettich. quia alta petunt aues per ales.
Penna feder. a pendendo. i. volando dicta. **Alaz** cum aues vo-
 lant quasi pendere vident.
Pluma pflaum. quasi pilum. quia sicut pili in animalibus ita
 plume in auiibus. **Aquila adler** ab acie visus. **Uultur** geyer. a
 tardo volatu. **Fenix** einiger vogel in arabia. **Strutio** strauß.
Pauo pfab. **Paua** pfebin.
Gruus kranch. quia ordine gruunt. i. incedunt.
Ibis. **Liconia.** **Rostrifona.** storck.
Pellicanus pellican. auis egypti habitans iuxta nili fluminis
 solitudines. **Gradipes** ein drap.
Griphes est animal quadrupes et pennatū. Sunt enim griphes
 alites fere. et sunt in omnibus leonibus siles preter alas et facies
 quibus aquilis pueniunt. et multū equos infestant. et eis limicant
 adeo ut equitem armatū cum equo in sublime rapiunt greiff.
Ardea reyger. **Falco** falck.
Accipiter habich. **Capus** idem. quia vtrunq; nomen habeat a ca-
 piendo alias aues. **Alus** sperber.
Alula spritz. **Aluetus** wanneweb oder kretz.
Merodius falck oder plafns. quia animalium sue speciei est bey
 resti. dominus raptorum. **Alulus** wybe oder aer.
Gironagus a giro. i. circulo et vagando dictus.
Olor schwan. quia totū albū. nam olon. i. totū. **Lign** idem a can-
 tore. **Laofficus** wannenweb. **Vespertilio** fledermauf.
Noctua eul. quia nocte videt et tuitur. **Ullula** idem.
Bubo hauw. **Nocticorax** nacht rap.
Strix auis noctua a sono dicta. **Autius** keutzlin.
Philomena nachtgall. **Luscinia** idem.
Trundo schwalbe. **Passer** spatz.
Donedula herz. **Cornix** krew. **Corvus** rap.
Columbus taubenkutter. **Columba** teubin.
Palumbus holtztraub. **Palumbes** idem.
Phasianusasant. **Fasis** idem.
Offragus beyn bruckel. **Tortela** troschel.
Merula amsel. **Frigellus** finck.
Carduelis distel vogel. **Carduelius** idem.

Accalantis idis distel vogel. **U**nde virgil. **R**esonant accalanti
Sinzedula zeyflin. **A**lauda lerch. **D**a dumi
Canapellus sebeflin. **R**egulus kunigklin.
Caudatremula bachsteltz. **R**ipinaga idem.
Vicedula ried schnepff. **D**raculus heber.
Pupula widhopff. **S**eptuaga zaun schlupflin.
Fuculus gutzgang. a sono. **P**iens specht rot von farbe.
Merops gryen specht. **T**urtur turtel daub.
Pari meys a pariendo. **C**onturnix idem.
Perdix rauphün. **P**sticus sitockuf.
Balandra galander. **M**ergus scharb.
Turdus kromat vogel. **S**turnus stara.
Mergulus taugerlin. **P**ica agrest. **A**morellus emeritz. **Q**uastola wachtel.
Ortogometra p p tinue qdam accipiunt. **E**st em ductrix gregis
sui ob orton. idest rectum. 7 metros. idest mensura. **E**t forte vul
go dicitur vrhan.
Orix orhenn. **F**ulica. **M**organus. **A**nas wasser endt.
Anata hauf endt. **A**natinus ein iung wild entlin.
Anetarius antrech. **A**uca gans. **A**nser ganser.
Gallus han. **B**allina hen. **B**allinaci kophan.
Capo capon. **D**uum ey. **G**itellum totter.
Albumen eyerclar. **C**onchula eyer schal. **C**rista kamp.

De volucrum vocali proprietate.

T urdus rutilat	S turnus pisitat.	P erdix catabat.
A nser gracitat.	T urtur gemit.	C olumba idem.
P alumbes plausitat.	A nas tetrinit.	G rus gruit.
C ignus drensat.	A ccipiter pipit.	P tilus lipit.
G allus cucurit.	B allina gracilat.	P auo pupilat.
H yrundo tinat.	A quila clangit.	C ultur pulpat.
C orvus grocitat.	D raculus frigulat.	C iconia gloriatur.
P asser pipit.	P sticus chere dicit domino suo.	
F uculus cuculat.		

Alcedo stridit. Apes bomilat. Bubo bubilat.
 Strix. Vespertilio stridunt.
 Noctua cucubat. Ullula ullulat. Bucio bubit.
 Regulus zinzillat. Merops idem.

De quadrupedum vocali proprietate.

Homo ridet et loquitur.
 Leo rugit. Bos boat. Vacca mugit.
 Equus hinnit. Tigris rancat. Panther curit.
 Pardus felit. Lynx orcat. Ursus vncat.
 Lupus ullulat. Aper frendit. Elephas barrit.
 Cernus glocitat. Onager idem. Alinus rudat.
 Cerres quiritat. Aries blacterat. Quis balat.
 Sus grunit. Vircus mutit. Canis latrat.
 Et ringit dicendo r.s.m.
 Vulpes gannit. Cattulus glaucitat. Lepus vagit.
 Mus mincrat. Mustela duntit. Gullus grillat.
 Sorex testicat. Anguis sibilat. Rana coarcat.
 Cattus catillat. Vinum biblit. dñ eo infuso athomi que
 dam in eo sursum apparent quasi bulliendo ascendere. als die
 kleyn seyblin in der sunnen.
 Cerevisia blicit. vitro infuso aut cypho.

De arboribus in generali.

Arbor boum. qz aruis. idest terra infixa est.
 Arbusta neubaum. quasi arboris hasta.
 Arbustum neutri generis. locus in quo crescunt arbores. Un
 Virgi. in bucco. Resonant arbusta cicadis.
 Rubetuz locus in quo rubi crescunt. ein puschlin od weldlin.
 Arbor dicit de sterili et fructifera. Arbos aut soluz de fructifera.
 Frutex ein nider baum. quia fronte terram tegit.
 Silva waldt. aut a silentio. aut a ruon. i. a ligno dicta.
 Nemus ein grosser waldt. a numinib⁹ que pagani ibi pstituerunt
 Lucus ein finster boher waldt p contrarium. quia detrah it soli
 lucem vel quia ibi cera lucebant ppter nemorum densitatem.
 an alium. geschof.

Saltus ein holz wachsender walt. aut noni fröndes. qz salūto
Autaria secreta loca z a via remota. aut tñ aubus adibilia vo
gel oder holzweg.

Recidui widerwachs. qz repululat a tronco defecte arboris.
Insilio ympfung. **I**ncisio idem. **E**t dicunt tpa z ac^o plantādis
Insilio cui^o filio tronco surculus fecūde arboris sterili inseritur
Insilio qz trunco^o fundit et inscidit. **P**lanta z weyge.

Plantare z weygen. **P**lantarium gewechß mit eygnē erdtrich.
Plantaria dicunt que ex seminib⁹ nata cū radicib⁹ z terra pro
pria trāsserunt. teste fūto. **L**espes was. qñ circa pedes crescētes.
Frons dis ast. quia fert virgulta vel umbras blat.

Ramus z weyge. qz de rubore. i. arboris tronco crescit.

Oculus ein neuer knopff vorschop.

Trunc^o arbori statuta. qz a radice trudit z extrudit frödes z folia

Radix wurtz. qz quasi rapijs terra est infra. **C**ortex rindt. qz
circūit exterius. **L**iber bast. qz ablata cortice. liber est arbor.

Suber bast. i. sub libro est z etiam interius arbori adheret.

Surculus abschnit. quasi serculus quia serra pēcindit.

Virgultum z wey rutlin. **V**imen idem. ambo a viriditate.

Fragella supra de vineatore dolt. **A**per idem.

Folius blat. **T**oma idem. vñ **O**ran^o. iij. oda. **R**edeunt iam gra
mina campis arboribusqz come. **F**los blūm. qz cito fluit z cadit
Sermen blust. aut surculum pgnantem a gerendo dicim⁹. **F**ru
ctus frucht a frumine. **P**astula scheyt qñ abstula que est arbori
ablata. **F**omes dur scheidt oder ein durrer abschlag des baumis
oder zundel. **V**ñ xgil. pmo **A**neid. **I**ncapuit in fomite flammam
Quisquiliē grū. terraz sunt purgamina vel stipule cū surculis z
aridis folijs iuncte z collecte. **L**aries putredo ligni.

Lyma est virgax summitas tolden spitze. **S**tipes stam.

Directum grūn gewechß aut locus in quo virida crescrunt.

Medulla marck. **S**uccus safft.

De arboribus in speciali.

Palma palin. **P**acis alma. **O**lea olbaum.

Oleagina idem. **O**liuum olberlin. **O**leum ol.

Oliua aliqui pro olea capitur. **O**leaster wilder olbaum.

Trapetum olstampffmola oliuaria dicit.

Balsamus balsam baum.

Opobalsamū balsam safft. **Silobalsamuz balsam holtz.** **Xilo**
balsamum idem. **Carpobalsamū** est fruct⁹ balsami. **Thus weyr**
rachbaum. **Thus weyrach.** a tondeo. qz resina stillat in glebas
terre a quibus extondit. **Et** debet scribi sine aspiratione.

Mitra myrr quia amara. **Thus z mitra** in arabia.

Piperis xo arbor in india. **Aloe** in india z arabia.

Cinomomum arbor zymet. in ethiopia z arabia nascit. **Et** dicit^r
ideo cinomomū quia cortex eius in modum canue est rotundus.

Amonium frutex albo z odouifero flore in siria z armenia nascit

Anchantus Asia nō nostre plage sunt. ideo transeunt.

Laurus larwerbaum. **Appollini z victorie** sacatur.

Lauribacca larwerbaum. **Inde baccalan⁹.** i. bacca laureat⁹ an
tiquo athenensium more.

Malus se. ge. opffelbaum. **Pomus** idem.

Malum apffel. omne dicit^r qd est rotundum. **Pomum** idem.

Pomum **Serui** teste. dicit^r omne nō corticis duri. **Mur** vero
habens corticem durū. **Ut virgi.** in bucco. **Castaneasqz nuces.**

Malum arantie bommerantzen.

Malum granatum granatopffel.

Malumpunicū. pomum ex loco nomen trahit. **Nam** poeni per
dyptongon. i. affricani. **Un** in canticis. **Et** germinasset mala pu
nica. **Sorbus** ein wilder apffelbaum. **Arbutus** idem. **Seruius**
ij. **Geor.** est testis. **Sorbum** holtz apffel. **Arbutum** idem.

Pirus byrenbaum. **Pirum byr.** Quia aut in eius summitate ac
cui^r et pir. i. ignis. aut quia pyramo similis.

Piramus mi. vel pyramos dis. kegel.

Mur nuf. arbor est z fructū signat. **nur** a noceo qz ei⁹ vmbra aut
stillicidiū pris noceat arborib⁹. **Mucle⁹** kern. qz corio duro tegit^r

Auellana habel nuf. ab opido auellans qz ibi inuenta.

Couilus habel staud. **Couilum** habel nuf.

Cornullum. aut aliquid excono. aut locus in q̄ crescūt cornuli.

Pedera puten. ab errādo qz sic crescit z errat. vel qz semp beret.

Cornibus putenberlin.

Opulus alberbaum prima longa. duabus alijs breuib⁹. et
herculi sacatur.

Cerisus kirschen baum. **Cerisum** kyrb. Nam dicendum esset ce-
 rasus et cerisum. ab opido ponti. **Ceraso** illic inueto teste fuyio
Cynus krichen baum. **Lentiscus** idem.
Prunus pflaumen baum. **Prunus** pflaum.
Persicus pferfigbaum. **Persicum** pferfig.
Esculus neßelbaum. **Mespilus** idem.
Sergius vna cum seruo dicit. **Esculus** in glandem. idest iouls
 glandem **Esculum** talem essu in siluis qlis est **mespilus** in ortis
Lidonius kuttentbaum. **Loctani**us idem.
Loctanium kuttent.
Amarillus amelber baum. **Amarillum** fructus.
Acer maschalter. tunc habet aceris in genitio.
Aceris a. um. vel actarius aliquid ex acere.
Accasius schlebe torn. **Accasum** schle. **Spina** dom.
Spinetum domet. **Cornus** bagdom.
Cornum bagwurtz. **Dumus** heydenstaud.
Moradumi heydelbeer. **Moradumi** bromebeer.
Moracelsi erdtber. **Cypressus** cipressen baum.
Cedrus arbor quedam vocant greci cedron. quod est arbor ar-
 dentis humori et imputribilis cederbaum.
Abies thann. quia per ceteris arboribus alte eat.
Abienus a. um. aliquid ex abiete factum.
Pinus nus. nui. vel **Pinus** ni. quedam arbor et dicitur a pin quod
 est altum vel dicitur a pinum quod est acutum quasi sub acumine fo-
 liorum ein furhenbaum.
Pinum est fructus eius. **Pinetum** est locus ubi crescunt pinni.
Succinum furhen holtz.
Pice idem. Nam picea. i. pinus. **Taxus** eyben baum.
Taxus arcus ein eybner boge.
Platanus anhorn a foliorum latitudine. **Fatinus** asch.
Fraxineus a. um. aliquid factum ex fraxino.
Burus buchbaum. **Burum** buchbaum holtz.
Burcus a. um. aliquid factum ex burco.
Juniperus regholterbaum. **Juniperum** regholterber.
Fagus buch. **Fagum** buchel. fructus fagi.
Fagmeus a. um. aliquid factum ex fago.
Quercus hagenbuch. **Quercus** eyche. **Iber** idem.

Item pma etate que saturnea ⁊ aurea dicebat. Teste ouib. p^{ri}mo methamorpho. Homines fago glande vefcebant. Et dicit fagus a fagin. comedere. Quercus a querendo. Iber ab eligendo. Glans quia gulam implens eychel. Galla eych apfel. aliqd ex quercu. Sambucus holder.

Aligneus a. um. aliquid factum ex ilice sicut quercine⁹ a. um.

Sambuccineus a. um. aliquid factum ex sambuco.

Alnus erlin. quia alitur amne. Ulinus ein selber oder weid. q^z in locis viginosis crescit melius.

Salix weid. quia celeriter quasi saliendo crescit.

Populus vt etiam est gen⁹ salicis. cuius folia vna pte virida altera quasi alba ⁊ hirta hoc fingit poete i introitu herculis cu theseo p raptu proserpine ad inferos. Nam ea folia in suo ferto igne tartareo sufflammata ex pte exteriori. Robur dicit omne lignum firmu. Vimen mollis virga ⁊ viridis. ⁊ dicit a viro es. vel sic dicit q habeat vim multa. Natura em e talis vt etia si arefactum abluat virescat merica heyd. humilis arbor. ⁊ quasi radix tota sit. Ailia lynd. quia antiquitus lex ea facta sunt tela. Brunda roz. quia cito arefcit. Lanna idem.

Scirpus genus iunci est. ⁊ est planus sine nodo. ein byntz.

Alua gryes. ⁊ crescit in pfundo paludis.

Alga que et eadem spes est crescit in pfundo maris.

Viscus ci. mystel. et capit pro bitumine. Nam ex visco p auium captura pficitur. Dicit em Plini⁹ q ex stercore tortele innascit arboribus. Sauina seefen baum.

Amigdalus est nomen arboris mandelbaum. Sed amigdala e filictus istius arboris.

Astanea kesten. Et fructu cum arbore signat. Un arbor inest siluis que scribit octo figuris. Fine trib⁹ demptis vir vnā mille videbis.

Ficus ci. fe. ge. secunde declinationis parboie. Unde Luce. xij. Arborem fici qdam habebat. Et d a secundus. eo q sit fecundior et feracior oib⁹ alijs arborib⁹. qz bis vel ter generat fructum in annis ⁊ vno maturefcere alter ouit. Hinc ⁊ caria dicit fruct⁹ ei⁹ vel massa fructu ei⁹ a copia. Inde hec ficus us. ui. p fructu.

Caprificus siluester fic⁹ ⁊ mortuoz. qz sterilis arbor illi⁹ arbor.

Vibex birck. Viburnum locus vibicum.

Lariofilus negelbaum.

Muscatus muschatbaum.

Piper pfeffer. Et piperis arbor in india nascit in latere montis caucasi. folia habet ad iuniperi similitudinem. cuius siluam serpentes custodiunt. sed cum maturus fuerit incendunt illa loca ut fiant serpentes ut possit colligi.

Lencopiper langer pfeffer.

Immaturum piper langer pfeffer.

Zinciber ymber.

Crocum saffran.

Morbaceus idem.

Mori. Dicitur in q sit grecus terminus. Et arbor siccomeri folijs moro in alijs si cui sitis. **L**upulus hopff. **D**umulus idem. **E**go credo fictum esse. **M**am in coctus humuli fructus ceruise in ebriatur. **I**nde ebrioz vox hum hum. ut visum est in saxonis. **T**remulus espenbaum. a tremendo.

Lariofilus neglin.

Macis muschat blut.

Macropiper idem.

Mugosum pip klein pfeffer.

Crocus saffranstaude.

Morus maulberbaum.

Siccomerus siluestre genus.

De herbis.

Archimelia beyfuß.

Absinthium wormut.

Artica nessel. quia vrit.

Allium knobloch. **P**orum lauch. **P**lantago breyt wegerich.

Ruta raut. **B**orago buretz oder borrach.

Apium epff. **A**pium fructus.

Poleium bole.

Feniculum fenchel.

Allus koel.

Organum rote tosten oder wolgemut.

Saluia saluey.

Lauendula lauendel.

Valeriana baldrian. **T**rifolium klee. **P**ibiscus idem.

Ligustrum weyß glocken blumen.

Isopus isop sepli oder ispen. **A**cuta wiettrich venata herba est.

Lepa zwibeln. quasi cephas. i. capiti similis.

Sinapis senffamen.

Animum kummich.

Abrotanum staal wurtz.

Accalissa idem. quia calida.

Mepita weyßwurtz.

Anetum dylle.

Saturia satirey.

Menta muntz.

Maiorona maioroni.

Pibiscus idem.

Masturaca morheln.

Serpillum feld kummich.

Coriander corianderkornlin.

Chiola reyel. Rosa ros.

Lilium gylgen. Spina torn.

Centauria erdtgall. Herba a chore centauro inuenta. que in uentoris nomen sortitur.

Aristolugia hoolwurtz

Betonica betonie.

Eruca weyffer senff.

Gulgago baselwurtz.

Bndicta benedictenwurtz

Anisum enis. Anisum pariter dicimus. Attriplex malt.

Auricula muris maußorlin.

Barba iouis haußwurtz.

Balaustia pluß von margranopffel.

Lamamilla kammil.

Cicer kiebernkraut.

Cinoglossa hundtzung.

Citralus erdtapffel.

Castoreum hybergeyl.

Camphora ampfer.

Dactylus dattelkerne

Elleborus nießwurtz.

Ebulus attich.

Flamula brandtkraut.

Fumustere. erdt rauch oder tauben kropff kraut.

Bergrites. Milium. Panicum hyß.

Gladiolus schlatten kraut oder schwertlin.

Gentiana entzian.

Galanga galget.

Genesta ginster oder wilde reben.

Hermodactylus yrtloß.

Iulquianus bilßen kraut.

Iperiton sant iohannß kraut.

Iringus vichdisteln.

Kabe augsteyn. et patet in herbarijs.

Ladopacia eberwurtz.

Larui kummich.

Spinetum tornbeg.

Ligustica liebstuckel.

Buglossa ochsenzungen.

Angelica engelwurtz.

Alcanua ferbkraut.

Basilicum basili.

Altea e malua siluatica ihisch

Delidonia schelkraut.

Eiclamen schweynkraut.

Eicozea sunnen wurbel.

Diptamus pfeffer.

Dragontea trachen wurtz.

Liquiritium süßholtz.

Eupatorium wild salbey.

Zeduata zitwan.

Indici vocum deinde dicuntur

Camepitheos vergif nit mein.	Camedreos idem.
Lactura lattich.	Milium folis meergrieß.
Andragora alraun.	Malua papeln.
Mellilotum bynsauge.	
Mardus nardenkraut. spinosa z odorifera que crescit in india et	
Menusar fecwurtz. et flos.	Siria.
Napellus napelkraut.	Petrosilium peterling.
Peonta peon kraut ab inuentore.	
Raphanus rettich. Et est duplex. s. maior z minor. Maior mer	
rettich oder kren. Raphanus minor rüben rettich.	
Risum reyß.	Solatrium nachtschat.
Staphisagria borgkicher.	
Saxifraga bybernel.	Urtia wintergrun.
Uerbena eyßenkraut. veneri sacratur. Unde virgil. in bucco.	
Pingues adole verbenas.	
Uirga pastoris rot distel.	Vitis alba wilder zitwan.
Colubina natterwurtz.	Spongia schwam.
Agaticon goltwurtz.	Solsequum sunnen wurzel.
Clacie mutat in solsequium. teste Ouid. in metamorpho. Sicut	
anetus z papauer in suoz nominum flores.	
Lencopiper langer pfeffer.	Accedula ampfer.
Satirion stendelwurtz a satiris nomen trahit.	
Sandix wayd. pingit ex sandice blaucus color. culus circa er	
fordiam est copia. Dicit enim Virgil. in bucco. Sponte sua san	
dx pascentes vesciat agnos.	
Flauola weyd blüm	Affodilus goltwurtz.
Fulcaria flogen kraut.	
Alar vel Alarum baselwurtz.	Bellissa mellis.
Calomenta koren pintz.	Aizania radel.
Cucumer kurbis.	
Mustus mos. Unde virgi. in bucco. Mustosi fontes.	
Magitana maseran.	Laureata zyland.
Lappa klette.	Enula aland.
Larex rießch werter. Larectum locus in quo crescunt carices.	
Fungus pffyerling.	Boletus bulz. species fungi
Eufrasia augentrost.	Fragum erdbeer.
Fragus erdbeerkraut.	Urtina eberwurtz.

Indici vocum deinde dicuntur

Spinachia spinetz. Viridarium wurtz gart.
Arnoglossa schaffzung. Linoglossa bundszung.
Pulsus bysem.

De oleribus.

Caulis koel grunkraut. Pluseris. kapeß oder kompost.
Naguderis. Trunctus oleris. kraut stengel. oder krauts wort.
Beta mangolt. Beta idem.
Rapa rube. Rapula diminutivum.
Rapus steeg rub. oder nop.
Rapocaulis spēs mixta. qz folia caulis. z radicem rapi vel rape
habet. Etiam rapocaulis posses dici vulgo rüben kompost.
Nascuntur garten kreb. Strucion onis brunnen kreb.
Tyrsus gruner stengel. Otus ti. gart. qz in eo semp aliqd ouit.

De lapidibus et gemmis.

Lapis dicitur qz ledit pedē. Sed hoc incōuenienter. cum et fer-
rum z multa filia pedem ledere possunt. Forte lapis quia late pe-
dibus in stratis subternit. Volunt aliqui lapides dici eo qz le-
nes sunt sicuti alabastrum vel alabaster.
Scopulus kepffer. quia alta vti scapula supeminet.
Saxum felse. qz durum. Inde saxo onis. gens durissima ad fidē.
Petra ho a firmitudine. vel qz pedibus terat.
Rupes ein schropff an dem felsen. quia nō facile rumpit. vel qz
hyat eis raptura. Gemma ho a translucentia. vel gūmi instar
appareret. Smaragdus ein smaragt. Lapis viridi coloris trās-
lucens oculis. z memorie conducit in conu gestatus rumpitur.
ergo castitatem suadet.
Adamas ein adamant. cristallo. vt dicit Euag obscurior. z ferru-
ginei coloris durissimus. z ad sculptenduz aptus. hyrcineo cru-
ore soluit. nuce auellana non maior.
Magnes ein magnet. Dicit Albertus qz sit coloris ferruginei
apud trogoditas. z in mari indico nascit. ferrum attrahit mira-
biles eius virtutes legunt in lapidario Alberti Euacis. Et in.
xxxvi. naturalium hystorie Plinii. c. xx.
Margaritha vel Perlia berlin. Nascunt enim in ostreis mari-
nis aut conculis. Et albiores meliores.

Iacinctus iacinct. **A**lbertus duo ponit ei⁹ genera. & **E**uaptriae
Spharinus. est multū flauus. **A**quaricus x^o est remisse flau⁹.
Celidonius lapis nat⁹ in ventre hyrūdinis. & quidam ruffis. q̄
 dam nigra. **A**llectorius lapis est q̄ nascit in ventre gallinacei.
 et dicit etiam alro noīe gallinacus. **R**ubius rubin. a colore.
Carbunculus karfunkelstein. q̄ vt carbo radios facit igneos.
Cornelius corneol. subrubidus est veluti caro cruda lota.
 Pulte tamen sunt eius species & colores.
Granatus granat. a quantitate granⁱ.
Iaspis ein iaspe. eius species. **E**uar dicit esse. xvij.
Ligurinus lapis est qui nascit ex stillicidio ab ingune lincis.
Saphirus saphir. celo puro sitis est. **C**alcedonius karzed onij
Berillus barille.
Crisolitus. fm **A**lbertum. tenuis viriditatis est.
Alabastrides vel **A**labaster vel **A**labastrum alabaster.
Corallus korel. nascit in equore vt virgultum viride. **S**ed ex
 tractus ab aere statim indurescit & puniceus fit.
Topasius topas. nascit in topasia insula et nocte querit.
 Nam in rupibus eiusdem insule velut aurum nocte lucet.
Ametistus ametist. coloris subrubidi.
Cristallus cristall. politus lucet vt aqua.
Draconites lapis qui extrahit capiti draconis venena fugat.
Turckois turckis. flauo coloris subtenuis.
Marmur marmelstein. **S**iler kyfling.
Tofus duffstein. **P**umex bymbs.
Later zyegele. **A**renarius sandt steini

Qui velit lapidum et gemmarū scire naturam. Colorem quan-
 titatem. et locum natiuitatis. posse et virtutem. legat **A**uicennā
 in libro pprio. et in numeralibus. & in secundo libro canonis. le-
 gat **E**uacem & **A**lbertum & **P**linium vltimis duob⁹ libris natu-
 ralis hystorie. puta libro. xxxvi. & xxxvij. **N**ec pauca i manifestio-
 ribus pueris sufficient. Anno. M. cccc. lxxxix.

Hain * 37.04.

Euar tne
nile flau?
n ruffis. q
allinacei.
colore.
it igneos.
lota.

lincis.
arzed onij

Sed cpo

eris.
cet.

fugat.

em quaw
Aucennā
canonis le
abris natu
manifestio

